

**T.C.
BATMAN ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TARİH ANA BİLİM DALI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**CUMHURİYET SENATOSU'NDAKİ MARDİN SENATÖRLERİ
(1961-1980)**

Levent ŞEN

**Kasım-2025
BATMAN**

**T.C.
BATMAN ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TARİH ANA BİLİM DALI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**CUMHURİYET SENATOSU'NDAKİ MARDİN SENATÖRLERİ
(1961-1980)**

Levent ŞEN

**Danışman
Doç. Dr. Tekin İDEM**

Diğer Jüri Yeleri

Dr. Öğr. Üyesi Canan SARIYAR SEZAN Dr. Öğr. Üyesi Abdullah KARA

**Kasım-2025
BATMAN**

TEZ KABUL VE ONAYI

Levent ŞEN tarafından hazırlanan “Cumhuriyet Senatosu’ndaki Mardin Senatörleri (1961-1980)” adlı tez çalışması 28/11/2025 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından oy birliği ile Batman Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı’nda YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyeleri

İmza

Başkan/Danışman

Doç.Dr. Tekin İDEM

.....

Üye

Dr. Öğr. Üyesi Canan SARIYAR SEZAN

.....

Üye

Dr. Öğr. Üyesi Abdullah KARA

.....

Yukarıdaki sonucu onaylarım.

Dr. Öğr. Üyesi Ömer Murat ÖTER
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürü

ETİK BEYANI

Bu tezdeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edildiğini ve tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada bana ait olmayan her türlü ifade ve bilginin kaynağına eksiksiz atıf yapıldığını beyan eder, aksinin ortaya çıkması durumunda her türlü yasal sorumluluğu kabullendiğini bildiririm.

ETHICAL DECLARATION

I declare that all the information in this thesis has been obtained within the framework of ethical behavior and academic rules, and that the source of any statements and information that do not belong to me in this study prepared in accordance with the thesis writing rules has been fully cited, and I declare that I accept all kinds of legal responsibility in case of any contrary situation.

Levent ŞEN

30.01.2026

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

CUMHURİYET SENATOSU'NDAKİ MARDİN SENATÖRLERİ (1961-1980)

Levent ŞEN

Batman Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü
Tarih Ana Bilim Dalı

Danışman: Doç. Dr. Tekin İDEM

2026, 129 Sayfa

27 Mayıs 1960 darbesinden sonra ülkeye yönetimine Milli Birlik Komitesi tarafından el konulmuş ve anayasa ilga edilmiştir. Kurucu Meclis tarafından hazırlanmış olan yeni anayasa 9 Temmuz 1961 tarihli referandumda % 61,5 evet oranı ile kabul edilmiştir. Yeni anayasa ile birlikte 1920-1960 yılları arasında uygulanan Tek Meclis Sistemi son bulmuş, Cumhuriyet Senatosu ve Millet Meclisi'nin yer aldığı Çift Meclis Sistemi'ne geçilmiştir. 1961 Anayasası'nın neticesinde ortaya çıkan Cumhuriyet Senatosu'na "Daimi Üyeler", "Cumhurbaşkanınca Seçilen Üyeler" ve "Genel Seçimle Belirlenen Üyeler" olmak üzere üç farklı yöntemle üye belirlenmiştir.

Bu çalışmada Genel Seçimle Belirlenen Üyelerden Mardin Senatörleri incelenmiş olup 1961-1980 yılları arasında Mardin'den toplam 7 senatör seçilmiştir. Çalışmada Mardin senatörlerinin gerek bölge sorunları gerekse ülke sorunları adına ne gibi çalışmalarda bulundukları; teklif, önerge, söz alma, soru önergesi verme vs. ne gibi faaliyetlerde bulundukları tespit edilmeye çalışılmıştır. Mardin senatörlerinden özellikle Abdülkerim Saraçoğlu, Mehmet Kemal Oral ve Mehmet Ali Arıkan'ın son derece faal oldukları görülmüş olup İsmet Muharremogulları'nın ise herhangi bir senato faaliyeti tespit edilememiştir.

Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi çalışmanın ana kaynağı olup bunun yanında telif ve tetkik eserlerden de istifade edilmiştir. Çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden doküman tarama tekniği kullanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Mardin, Cumhuriyet Senatosu, Çift Meclis Sistemi, Abdülkerim Saraçoğlu, Mehmet Ali Arıkan.

ABSTRACT
MASTER’S THESIS
MARDIN SENATORS IN THE REPUBLICAN SENATE
(1961-1980)

Levent ŞEN

Batman University Graduate Education Institute
Department of History

Advisor: Doç. Dr. Tekin İDEM

2026, 129 Pages

After the coup d'état of May 27, 1960, the National Unity Committee took control of the country and the constitution was abolished. The new constitution prepared by the Constituent Assembly was approved by a 61.5% “yes” vote in the July 9, 1961 referendum with a 61.5% yes vote. With the new constitution, the Single Chamber System in place from 1920 to 1960 came to an end, and a Bicameral System consisting of the Senate of the Republic and the National Assembly was adopted. As a result of the 1961 Constitution, members of the newly formed Senate of the Republic were appointed through three different methods: “Permanent Members,” “Members Appointed by the President,” and “Members Elected by General Election.”

This study examines the Senators from Mardin who were Elected by General Election. A total of 7 senators were elected from Mardin between 1961 and 1980. The study sought to determine what kind of work the Mardin senators did on behalf of both regional and national issues; what kind of activities they engaged in, such as proposals, motions, speaking, submitting questions, etc. It was observed that Mardin senators, particularly Abdülkerim Saraçoğlu, Mehmet Kemal Oral, and Mehmet Ali Arıkan, were extremely active, while no senate activity was identified for İsmet Muharremogulları.

The Republican Senate Minutes Journal was the main source for the study, and copyrighted and research works were also used. The document screening technique, one of the qualitative research methods, was used in the study.

Keywords: Mardin, Republican Senate, Bicameral System, Abdülkerim Saraçoğlu, Mehmet Ali Arıkan

ÖN SÖZ

27 Mayıs 1960 Askeri Darbesi'nden sonra yürürlüğe konulan 1961 Anayasası ile Türk siyaseti adına yeni bir dönem başlamış, Tek Meclis Sistemi yerine Çift Meclis Sistemine geçilmiştir. Yeni sistemde yer alan Cumhuriyet Senatosu bazı yazarlara göre Millet Meclisi'nin yetkilerini kısıtlamak ve deyim yerindeyse bir fren mekanizması olmak için oluşturulmuşken; bazı yazarlar ise Millet Meclisi'nin yükünü paylaşan kurum olarak yorumlamıştır.

Cumhuriyet Senatosu üyeleri Millet Meclisi'nde olduğu gibi tek bir kaynaktan yani sadece seçimle belirlenmemekteydi. Senatonun, Genel seçimle belirlenmiş üyeler, Cumhurbaşkanı'nca seçilen üyeler ve Daimi üyeler olmak üzere üç farklı kaynaktan belirlendiği görülmektedir.

Literatür incelendiğinde Cumhuriyet Senatosu'nun kurumsal yapısı açısından en önemli çalışma Tunca Özgişi'nin Türk Parlamento Tarihinde Cumhuriyet Senatosunun Yeri adlı doktora tez çalışması ve bu isimli kitabıdır. Ayrıca Cumhuriyet Senatosu'nun genel seçimle belirlenmiş üyeleri için birçok çalışma yapıldığı, Van, Hakkari, Ordu, Gaziantep, Kahramanmaraş vd. birçok vilayetin senatörlerinin, Cumhuriyet Senatosu'ndaki çalışmaları adına lisansüstü tez çalışmalarının yapıldığı tespit edilmiştir.

Türkiye'nin sınır şehirlerinden birisi olan Mardin vilayetinin 1961-1980 yılları arasında Cumhuriyet Senatosu'nda kimler tarafından temsil edildiği, bu senatörlerin ne gibi çalışmalar yaptığı, ülke ve bölge adına hangi adımları attığı ile ilgili bir çalışmanın olmaması bu tez çalışmasının ortaya çıkmasında önemli bir etken olmuştur. Yapılan bu çalışma ile iki askeri darbe arasında (27 Mayıs 1960-12 Eylül 1980) Türkiye'de siyasetin temel kurumlarından bir tanesi olan Cumhuriyet Senatosu'ndaki Mardin Senatörlerinin 1961-1980 yılları arasındaki senato çalışmaları literatüre kazandırılmak istenmiştir.

Çalışma, giriş bölümünün dışında iki bölümden meydana gelmiş olup ilk bölümde Cumhuriyet Senatosu'nun yapısı, üye belirleme ilkeleri vd. hususların üzerinde durulmuştur. İkinci bölümde ise çalışmanın temelini oluşturan Cumhuriyet Senatosu'ndaki Mardin senatörleri incelenmiş olup bu bölümde önce senatörlerin biyografileri ele alınmıştır. Daha sonrasında ise ilgili senatörün Cumhuriyet Senatosu'ndaki çalışmaları, görev aldığı komisyonlar, kullanmış olduğu izinler, birinci ve ikinci dereceden kanun teklifleri, genel kurul konuşmaları, ilgili bakanlıklara vermiş olduğu yazılı ya da sözlü soru önergeleri vd. senato çalışmaları alt başlıklar halinde incelenmiştir.

Çalışma sürem boyunca benden desteğini esirgemeyen başta Danışman hocam Doç. Dr. Tekin İdem'e sonsuz teşekkür ederim. Gerek tez konusunu seçme konusundaki yöreklendirmeleri gerek tez süresince ettiği rehberliğin zevkini bir kenara bırakırsak desteğinin ve tezin oluşmasındaki katkıları azımsanamayacak kadar çoktur. Teşekkür etmek istediğim bir diğer isim de Sevgili Eşim Zühal'dir. Kendisinden ve çocuğumdan çalarak tez için ayırdığım zamanın daha verimli olmasını sağladığı, bunun için azami çaba gösterdiği için sonsuz minnettarım.

Levent ŞEN

Batman-2026

İÇİNDEKİLER

ÖZET	iv
ABSTRACT.....	v
ÖN SÖZ	vi
İÇİNDEKİLER	vii
KISALTMALAR DİZİNİ	ix
1. GİRİŞ	1
1.1. Konunun Önemi	2
1.2. Konunun Yöntemi	2
1.3. Konunun Kaynakları	3
1.4. Konunun Sınırlılıkları	3
2. CUMHURİYET SENATOSU	4
2.1. Parlamento ve Çift Meclis Sistemi	4
2.2. Türk Anayasal Gelişimi	7
2.3. Türkiye’de 1960 Darbesi’ne Giden Süreç	14
2.4. 27 Mayıs 1960 Askerî Müdahalesi	18
2.5. Milli Birlik Komitesi Dönemi.....	19
2.6. 1961 Anayasası ve İçeriği.....	20
2.7. Çift Meclis Sistemi ve Cumhuriyet Senatosu	22
2.7.1. Cumhuriyet Senatosu’nun kuruluşu, yapısı ve üyelerin belirlenmesi	22
2.7.2. Cumhuriyet Senatosu’nun görev ve yetkileri	23
2.7.3. Cumhuriyet Senatosu’nun 1961-1980 arası fiili etkinliği.....	24
2.7.4. Cumhuriyet Senatosu’nun Türkiye Cumhuriyeti devleti üzerindeki olumlu/olumsuz etkileri	24
2.7.5. Cumhuriyet Senatosu seçimleri	26
2.7.6. Mardin tarihi, Mardin’de seçimler ve Mardin senatörleri	32
3. MARDİN SENATÖRLERİ VE SENATO FAALİYETLERİ	36
3.1. Abdülkerim Saraçoğlu	36
3.1.1. Biyografisi	36
3.1.2. Senato faaliyetleri	37
3.1.2.1. Görev aldığı komisyonlar	37
3.1.2.2. Kullandığı izinler	37
3.1.2.3. İlk imza sahibi olduğu teklifleri.....	37
3.1.2.4. Diğer senatörlerin teklif ve önergelerinde tespit edilen imzası	40
3.1.2.5. Genel kurul konuşmaları.....	42
3.1.2.6. Yazılı soru önergeleri.....	60
3.1.2.7. Sözlü soru önergeleri	65
3.1.2.8. Abdülkerim Saraçoğlu Hakkındaki Diğer Bulgular	65
3.2. Mehmet Kemal Oral	66

3.2.1. Biyografisi	66
3.2.2. Senato faaliyetleri	67
3.2.2.1. Görev aldığı komisyonlar	67
3.2.2.2. Kullandığı izinler	67
3.2.2.3. Diğer senatörlerin tekliflerinde tespit edilen imzası	67
3.2.2.4. Genel kurul konuşmaları.....	67
3.2.2.5. Yazılı soru önergeleri.....	70
3.3. Abdürrahman Bayar.....	71
3.3.1. Biyografisi	71
3.3.2. Senato faaliyetleri	73
3.3.2.1. Görev aldığı komisyonlar	73
3.3.2.2. Diğer senatörlerin tekliflerinde tespit edilen imzası	73
3.3.2.3. Abdürrahman Bayar hakkındaki diğer bulgular	73
3.4. Mehmet Ali Arıkan.....	73
3.4.1. Biyografisi	73
3.4.2. Senato faaliyetleri	74
3.4.2.1. Görev aldığı komisyonlar	74
3.4.2.2. İlk imza sahibi olduğu teklifleri.....	75
3.4.2.3. Diğer senatörlerin teklif ve önergelerinde tespit edilen imzası	77
3.4.2.4. Genel kurul konuşmaları.....	77
3.4.2.5. Yazılı soru önergeleri.....	88
3.5. Sait Mehmetoğlu.....	93
3.5.1. Biyografisi	93
3.5.2. Senato faaliyetleri	94
3.5.2.1. Görev aldığı komisyonlar	94
3.5.2.2. Kullandığı izinler	94
3.5.2.3. İlk imza sahibi olduğu teklifleri.....	94
3.5.2.4. Diğer senatörlerin teklif ve önergelerinde tespit edilen imzası	95
3.5.2.5. Genel kurul konuşmaları.....	96
3.5.2.6. Yazılı soru önergeleri.....	111
3.5.2.7. Sözlü soruları	115
3.6. Cemil Çeçan.....	117
3.6.1. Biyografisi	117
3.6.2. Senato faaliyetleri	118
3.6.2.1. Görev aldığı komisyonlar	118
3.6.2.2. Genel kurul konuşmaları.....	118
3.7. İsmet Muharremoğulları	121
3.7.1. Biyografisi	121
3.7.2. Senato faaliyetleri	122
3.7.2.1. Görev aldığı komisyonlar	122
4. SONUÇ.....	123
KAYNAKÇA.....	125
EKLER	130

KISALTMALAR DİZİNİ

AP : Adalet Partisi

B : Birleşim

C : Cilt

CHP : Cumhuriyet Halk Partisi

CKMP : Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi

CSTD : Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi

DHİM : Devlet Hava Meydanları İşletmesi

DP : Demokrat Parti

İTC : İttihat ve Terakki Cemiyeti

KUP : Köye Ulaşım Projesi

MBK : Milli Birlik Komitesi

MMTD: Millet Meclisi Tutanak Dergisi

s : sayfa

S : Sayı

TÖB-DER: Tüm Öğretmenler Birleşme ve Dayanışma Derneği

YAY-KUR: Yaygın Yükseköğretim Kurumu

YTP : Yeni Türkiye Partisi

1. GİRİŞ

1960'lı yıllardan 1980 askerî müdahalesine uzanan yirmi yıllık dönem, Türkiye'nin hem siyasal hem de toplumsal gelişiminde belirleyici kırılmaların yaşandığı bir süreçtir. Siyasal partiler arasındaki kutuplaşmanın derinleştiği, planlı kalkınma anlayışının devlet yönetimine yerleştiği, bürokratik kurumların yeniden yapılandığı ve özellikle kırsal bölgelerde toplumsal yapının hızlı bir dönüşüm geçirdiği bu yıllar, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin iki kanatlı yapısıyla da Türk siyasal tarihine özgün bir görünüm kazandırmıştır. 1961 Anayasası'nın öngördüğü biçimde kurulan Cumhuriyet Senatosu, bu dönemde yasama süreçlerinin ikinci denetim mercii olmuş, yasaların teknik bakımdan olgunlaştırılması ve devlet yönetiminin istikrar kazanması amacıyla önemli bir işlev üstlenmiştir.

Cumhuriyet Senatosu'nun yapısı, üyelerinin nitelikleri ve görev dağılımları düşünüldüğünde, bu kurum yalnızca yasama faaliyetlerinin yürütüldüğü bir organ değil; aynı zamanda Türkiye'nin farklı coğrafi, ekonomik ve kültürel bölgelerini temsil eden bir siyasal alan niteliği taşımaktadır. Bu çerçevede Mardin ili, etnik çeşitliliği, sosyo-ekonomik yapısı, devlet-toplum ilişkilerindeki tarihsel tecrübesi ve Cumhuriyet dönemi boyunca üzerinde yoğun olarak tartışılan kalkınma meseleleriyle Senato'da temsil edilmesi önem arz eden vilâyetlerden biri olmuştur.

1961–1980 arasında Mardin'i temsil eden senatörler; meslekî geçmişleri, siyasal aidiyetleri, Meclis içi ve dışı faaliyetleriyle Cumhuriyet Senatosu'nun hem teknik komisyon çalışmalarına hem de genel kurul tartışmalarına aktif biçimde katılmışlardır. Sağlık, eğitim, sosyal hizmetler, altyapı, bölgesel kalkınma ve idarî yapılanma gibi alanlarda dile getirdikleri sorunlar, yalnızca Mardin'in değil, Doğu ve Güneydoğu Anadolu'nun genel toplumsal gerçekliğini Senato gündemine taşımıştır. Bu nedenle Mardin senatörlerinin faaliyetlerinin incelenmesi, bir yandan Türkiye'nin çevre bölgelerinin devlet politikalarına nasıl yansıdığını anlamayı, diğer yandan bu dönemde yasama faaliyetlerinin pratikte nasıl yürüdüğünü ortaya koymayı mümkün kılar.

1.1. Konunun Önemi

Bu çalışmanın temel amacı, 1961–1980 arasında Cumhuriyet Senatosu’nda görev yapan Mardin üyelerinin siyasal rollerini, yasama faaliyetlerini, komisyon çalışmalarını, soru ve önerge pratiklerini, konuşmalarında öne çıkardıkları temaları ve bölgesel meseleleri Senato düzeyine nasıl taşıdıklarını sistematik bir biçimde analiz etmektir. Bu amaç doğrultusunda tezde üç temel yaklaşım benimsenmiştir. İlk olarak, ilgili dönem boyunca Senato Tutanak Dergileri taranmış, senatörlerin tüm konuşmaları, soruları, talepleri ve önerileri tespit edilmiştir. İkinci olarak, yerel ve ulusal basında senatörlerin faaliyetlerine dair haberler incelenmiş; dönemin siyasal atmosferini yansıtan yorumlar değerlendirilmiştir. Üçüncü olarak ise, modern Türkiye tarihçiliğinin kuramsal çerçevesinden yararlanılarak bölgesel temsil, siyasal katılım ve kamu politikalarının oluşum süreçleri bağlamında analitik bir bakış açısı geliştirilmiştir.

Bu çerçevede çalışma, Cumhuriyet Senatosu’nun kurumsal niteliğini, Mardin senatörlerinin biyografik özelliklerini, siyasal faaliyetlerini, bölgesel meseleler karşısındaki tutumlarını ve Türkiye’nin merkez–çevre ilişkileri bağlamında oynadıkları rolü aydınlatmayı amaçlamaktadır. Senato üyelerinin dile getirdikleri sorunlar arasında eğitim politikalarındaki aksaklıklar, sağlık personeli yetersizliği, göçebe aşiretlerin iskânı, altyapı ve ulaşım ihtiyaçları, sosyal hizmetlerin bölgelerarası dağılımı ve kamu yönetiminde adalet talebi gibi konular öne çıkmakta; bu noktalar dönemin toplumsal yapısının birer yansıması olarak değerlendirilmektedir.

1.2. Konunun Yöntemi

Çalışma, giriş bölümünün dışında iki bölümden meydana gelmiş olup ilk bölümde Cumhuriyet Senatosu’nun yapısı, üye belirleme ilkeleri vd. hususların üzerinde durulmuştur. İkinci bölümde ise çalışmanın temelini oluşturan Cumhuriyet Senatosu’ndaki Mardin senatörleri incelenmiş olup bu bölümde önce senatörlerin biyografileri ele alınmıştır. Daha sonrasında ise ilgili senatörün Cumhuriyet Senatosu’ndaki çalışmaları, görev aldığı komisyonlar, kullanmış olduğu izinler, birinci ve ikinci dereceden kanun teklifleri, genel kurul konuşmaları, ilgili bakanlıklara vermiş olduğu yazılı ya da sözlü soru önergeleri vd. senato çalışmaları alt başlıklar halinde incelenmiştir.

1.3. Konunun Kaynakları

Çalışmanın ilk bölümünde Cumhuriyet Senatosu'nun kurumsal yapısı ve Türk siyasi tarihindeki yeri ele alınırken bu yönde ortaya konulmuş olan çeşitli telif ve tetkik eserlerden istifade edilmiştir. Çalışmanın ikinci kısmı olan Cumhuriyet Senatosu'ndaki Mardin Senatörlerinin senato faaliyetleri ile ilgili en önemli eser Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi (CSTD) olmuştur. İlgili senatörlerin biyografilerinin yazımı esnasında Emekli Sandığı Arşivi'ndeki şahsi dosyaları talep edilmiş ise de bu dosyalar kurum tarafından Kişisel Verilerin Korunması Kanunu kapsamında olduğu gerekçesiyle verilmemiştir. Senatörlerin özgeçmişleri daha ziyade TBMM Arşivi'ndeki Tercüme-i Hal Belgeleri ile Seçim Mazbatalarından ve Fahri Çoker tarafından kaleme alınmış olan "Cumhuriyet Senatosu Üyelerinin Özgeçmişleri" adı verilen iki ciltlik eserden istifade edilerek oluşturulmaya çalışılmıştır.

1.4. Konunun Sınırlılıkları

Cumhuriyet Senatosu 1961 Anayasası ile Türk siyaset hayatına girmiş bir kurum olup 12 Eylül 1980 Askeri Darbesi ile faaliyeti sona ermiştir. 1982 Anayasasında ise daha önceden uygulanan Tek Meclis Sistemine geçildiğinden bu tez çalışmasının zaman itibariyle sınırlılığı 1961-1980 yılları olmuştur. Mekân itibariyle ise sadece Mardin vilayeti senatörleri ile sınırlı kalmıştır.

2. CUMHURİYET SENATOSU

2.1. Parlamento ve Çift Meclis Sistemi

Türk Dil Kurumuna göre parlamento, “Başlıca görevi yasama, devlet bütçesini çıkarma, hükûmeti denetleme olan ve üyeleri halkoyu ile belirli bir süre için seçilen meclis veya meclisler; yasama kurulu, yasama meclisi, yasama organı”dır. Parlamento, devletin yasama (kanun yapma) yetkisini kullanan, çoğunlukla seçimle oluşan temsili organdır. Parlamentoların temel işlevi yalnızca kanun yapmak değildir; aynı zamanda yürütmeyi denetlemek, bütçeyi görüşmek, temsil yoluyla meşruiyet üretmek gibi fonksiyonları da üstlenir (Onar, 1995, s.43-56).

Tarihçilerin belirttiğine ilk parlamento, 1188 yılında İspanya'daki Leon Krallığında ortaya çıkmıştır. Bu dönemde kral, önemli yönetim sorunlarını tartışabileceği kardinalleri, soyluları ve akıllı saydığı kişileri burada toplamıştır (Şaylan, 1976, s. 135). Tartışmaların, konuşmaların yapıldığı bu yer zamanla hukuksal boyut kazanmış, kamu hukukunda yerini bularak, modern devletlerde yasama görevini yerine getiren iki meclisi belirtir olmuştur. İspanya'da başlayan bu süreç, kurumsal boyutta ana özelliklerini, demokrasinin beşiği kabul edilen İngiltere'de kazanmıştır (Özer, 1999, s. 24).

Parlamento kavramının tarihsel kökeni, modern temsili kurumların oluşum sürecini anlamak açısından kritik bir başlangıç noktasıdır. “Parlamento” kelimesinin 13. yüzyılın başlarında İngiltere’de kullanılmaya başlanması, kavramın ilk aşamada belirli bir anayasal organı değil; kralın çevresindeki siyasal seçkinlerin katıldığı istişari ve yönetsel bir toplantı zeminini ifade ettiğini gösterir. Zamanla bu toplantıların kapsamı genişlemiş; başlangıçta kralın iradesiyle toplanan, derebeyleri ve din adamlarından oluşan “büyük konsey” türü yapı, giderek “parlamento” adıyla anılır hâle gelmiştir. Bu nedenle İngiltere, parlamento kurumlarının tarihsel gelişiminde “beşik” olarak görülür. Bununla birlikte, erken dönem İngiliz parlamentosu, bugünkü anlamda egemenliği halka dayanan bir temsil mekanizması olmaktan uzaktır; zira toplantının çağırılması, süresi, yeri ve dağıtılması gibi temel usuller, büyük ölçüde kralın tasarrufunda kalmıştır. Bu bağlamda parlamento, ilk evresinde kralın üstün yetkilerini sınırlayan bir “üst otorite” olmaktan ziyade, kralın meşruiyetini güçlendiren ve yönetimini daha işlevsel kılan bir danışma ve düzenleme alanı olarak çalışmıştır (Altuğ, 2003, s. 1-3).

Kıta Avrupası'nda ise modern anlamda parlamentonun doğuşu, daha çok Fransız Devrimi'nin siyasal kırılma momenti ile ilişkilendirilir. Devrim sürecinde ortaya çıkan Ulusal Meclis, egemenliğin kaynağını monarktan alıp millete dayandıran yeni bir siyasal meşruiyet anlayışını kurumsallaştırmıştır. Bununla birlikte, Fransa'da "parlamento" teriminin tarihsel olarak eski rejimin yargısal kurumlarını (parlements) çağrıştırması ve "Etats Généraux" gibi temsile dayalı toplantı geleneklerinin varlığı, modern parlamentonun doğuşunun tamamen "sıfırdan" gerçekleşmediğini; belirli kurumsal miraslar üzerinde şekillendiğini düşündürür (İba, 2010, s. 4). Nitekim 19. yüzyılda, hem Fransız Devrimi'nin anayasal-siyasal etkisi hem de İngiliz parlamentarizminin kurumsal örnekliği, parlamentoların Avrupa'da giderek anayasal düzenin merkezî kurumu hâline gelmesinde belirleyici olmuştur. Böylece parlamento, yalnızca yasama faaliyeti yürüten bir organ değil; aynı zamanda siyasal temsilin, yürütmenin denetlenmesinin ve anayasal meşruiyetin üretildiği temel bir kurum olarak modern devletin vazgeçilmez unsuru hâline gelmiştir.

Siyasal sistemlerin tarihsel gelişimi incelendiğinde, iktidarın kaynağı bakımından monarşik egemenliği temsil eden yürütme ile halk egemenliğini temsil eden yasama arasında süreklilik arz eden bir gerilim ve denge arayışı dikkat çeker. Bu çerçevede, yürütme gücünün parlamentonun denetimine tabi kılınması, modern anayasal devletin temel hedeflerinden biri olarak sürekli biçimde gündemde tutulmuştur (Özer A. , 1995, s. 85). Söz konusu hedef, parlamentonun demokrasiyle kurduğu yapısal bağın da açık bir göstergesidir; zira temsil ilkesine dayanan parlamenter kurum, halk egemenliğinin siyasal karar alma süreçlerine kurumsal biçimde yansımalarının başlıca aracıdır.

Demokrasi tarihinin uzun süreli bir birikime dayandığı kabul edilmekle birlikte, bu sürecin belirgin dönüm noktalarından biri, 1215 yılında İngiltere'de imzalanan Magna Carta Libertatum'dur. Magna Carta'nın hazırlanmasına öncülük eden ve kraliyet iktidarını sınırlama talebini taşıyan siyasal oluşumun, parlamenter geleneğin erken çekirdeği sayılabilecek bir mahiyet taşıdığı ileri sürülebilir (Soysal, 1968, s. 23). Bu bağlamda demokrasi-parlamento-hukuk ilişkisinin tarihsel temelleri, egemenliğin keyfi kullanımını sınırlama ve siyasal iktidarı hukuki çerçeveye bağlama arayışında somutlaşmaktadır. Magna Carta, her ne kadar bugünkü anlamıyla tam gelişmiş bir parlamento tarafından kabul ettirilmiş olmasa da, kraliyet yetkilerinin sınırlandırılmasına ilişkin hükümler içermesi bakımından, taraflar arasındaki ilişkinin hukuki bir zemine oturtulması yönünde tarihsel bir eşik oluşturmuştur (Altuğ, 2003, s. 1-3).

Günümüzde parlamentoların yürütme organını denetleme kapasitesi, esas itibarıyla anayasal yetki ve araçlardan kaynaklanmaktadır. Parlamentoların görev ve fonksiyonları büyük ölçüde anayasalar tarafından tanımlandığı için, yasama denetiminin başlıca hukuki dayanağı da anayasal normlar olmaktadır. Nitekim birçok ülkede denetim mekanizmalarının varlığı ve kapsamı, anayasalarda yer verilen hükümlerle açık biçimde düzenlenmekte; bu yolla yürütmenin yetkilerinin sınırları ve hesap verebilirliği, anayasal güvence altına alınmaktadır. Bu perspektiften bakıldığında parlamenter denetim, yalnızca siyasal bir mücadele alanı değil, aynı zamanda anayasal devletin işleyişini mümkün kılan temel kurumsal güvencelerden biri olarak değerlendirilmelidir (İba, 2010, s. 4).

Parlamentonun hükümdarın tek başına yürüttüğü ve elinde tuttuğu yasama erkini milletin temsilcileriyle paylaşmaya başlaması, 18. yüzyıl ortalarında İngiltere’de ortaya çıkmıştır. Kökü Fransızca “konuşmak” kelimesinden, “parlare”den gelmektedir. Fransızcada ve Almandada parlement, İngilizcede “parliament”, İtalyancada “parlamento”, İspanyolcada “parlamento” veya “cortes”, olarak ifade edilmektedir. Türkçede ise parlamentoya 1876 Anayasası’nda “Meclis-i Umumi”, 1923 sonrasında da Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) denilmiştir (Özgişi, 2012, s. 1).

Senato kelimesi de parlamento kavramıyla birlikte siyaset bilimi ve anayasa hukuku literatüründe sıkça kullanılan terimlerden biridir. Senato, genel olarak danışma niteliği güçlü, çoğu zaman ise yasama sürecine katılan meclisleri ifade eder (Altuğ, 2003, s.53). Kavramın kökeni Latince senatus sözcüğüne dayanır ve “ihtiyarlar meclisi” anlamını taşır. Tarihsel örnekler bakımından Eski Roma Senatosu, devletin en yüksek siyasal konseylerinden biri olarak kabul edilir; benzer şekilde Atina’daki Areopagos meclisi de belirli yönleriyle senatoryal yapılarla karşılaştırılabilecek bir konumda değerlendirilir (Altuğ, 2003, s. 53). Modern dönemde ise “senato” terimi daha çok parlamentoların ikinci kanadı (ikinci meclis) için kullanılmaktadır. TDK sözlük senato kelimesini dört şekilde açıklamıştır:

(1) İsim: Bazı ülkelerde yaş ve eğitimlerine göre seçilmiş parlamento üyelerinden oluşan meclis. (2) İsim: Üniversite yasasına göre seçilen ve rektör başkanlığında toplanan yüksek karar organı. (3) İsim: Senatörlerin toplandıkları yer. (4) İsim: tarih Eski Roma’da özellikle soylulardan oluşan yöneticiler meclisi.

Parlamentoya ilişkin kurumsal tasniflerden biri de çift meclisli (bikameral) yapıdır. Bu sistem, yasama yetkisinin iki ayrı meclis tarafından paylaşılması; diğer bir ifadeyle parlamentonun, kanun yapma ve denetim fonksiyonlarının iki meclisin katılımıyla yürütülmesi esasına dayanır. Çift meclisli bir sistemin varlığından söz

edebilmek için, iki meclisin yetkileri bütünüyle eşit olmak zorunda değildir; ancak her iki meclisin de parlamenter süreçlere fiilen ve etkili biçimde katılması zorunludur. Aksi takdirde, ikinci meclisin sembolik kaldığı ya da yasama sürecine gerçek anlamda dâhil olmadığı bir düzende “çift meclis” kavramsallaştırması tartışmalı hâle gelir (Özgişi, 2012, s. 2).

Çift meclisli yapıların tarihsel gelişimi incelendiğinde, bu modelin ilk örneklerinin 13. yüzyılda İngiltere’de ortaya çıktığı görülür. Daha sonra 18. yüzyılda Amerika Birleşik Devletleri, federal denge ve temsil kaygıları çerçevesinde çift meclis sistemini benimsemiştir. 19. yüzyılda ise iki meclisli yasama düzeni, Osmanlı Devleti başta olmak üzere Almanya, İtalya, Japonya ve Fransa gibi birçok ülkede farklı biçimler altında uygulanmıştır (Arsel, 1954, s.99-104). Özellikle I. ve II. Dünya Savaşı arasındaki dönem, çift meclis sisteminin yaygınlaştığı bir tarihsel kesit olarak öne çıkar. Bu dönemde Avrupa’da tek meclisle yönetilen ülke sayısının sınırlı kaldığı; Lüksemburg, Yugoslavya ve Türkiye’nin tek meclisli modeli tercih eden istisnai örnekler arasında yer aldığı belirtilmektedir (Özgişi, 2012, s. 2-3). Ayrıca 1930’lu yıllara yaklaşırken pek çok devletin anayasal düzenlemelerle çift meclis sistemini benimsediği; Yunanistan, Meksika, Ekvador, Bolivya, Peru ve Panama gibi ülkelerin tek meclisli yapıdan çift meclise geçiş yaptığı ifade edilmektedir (Özgişi, 2012, s. 3). Orta Avrupa’da ise Polonya, Çekoslovakya ve Romanya gibi devletlerin çift meclisli modeli tercih etmeleri, söz konusu dönemde iki meclisli sistemin “denge ve temsil” arayışlarına bir cevap olarak görüldüğünü düşündürmektedir (Arsel, 1954, s.99-104).

2.2. Türk Anayasal Gelişimi

Türk parlamento sisteminin gelişim aşamaları kendine has özellikleri olmasına karşılık dünyadaki tarihsel süreçlerle paralel ve benzer olduğu aşîkârdır. Eski Türklerde Hakan’ın yanında ihtiyarlar meclisi gibi yapıların varlığına dair sözlü gelenekten de gelen birçok işaret bulunmaktadır. Her toplumda olduğu gibi Türklerde de Hükümdar’a danışmanlık yapan, halkın sesini hükümdara ulaştıran ve yönetime katkı sunan meclis benzeri yapılar oluşmuştur. Türklerin çok eskilere dayanan demokratik anlayışları, içerisinde katunların da bulunduğu yönetimde söz sahibi olan önemli yapılar gelişmesini sağlamıştır (Seyitdanlıoğlu, 2009, s. 1-12).

İslamiyet’ten önceki Türk topluluklarında devlet meclisi niteliğinde olan toy, kengeş, kurultay gibi isimlerle adlandırılan kurumlar, gerek İslami Dönemdeki Türk

topluluklarında mevcut olan Divan ve gerekse de günümüzdeki temsili parlamenter sistemle en gelişmiş seviyeye ulaşan meclis anlayışı parlamenter sistemin doğal gelişim sürecinde etkili olmuştur (Erdoğan, 2014, s. 40-41). İslam öncesi Türklerin toy olarak isimlendirdiği toplantılar, Oğuzlarda “kengeş” adıyla anılmış, sonra Cengiz Han Dönemi’nde kurultay olarak isimlendirilmiş 13. yy.dan sonra bu isim devlet işlerinin görüşüldüğü toplantıları kastederken toy eğlence ve yeme-içme toplantılarını karşılar hale gelmiştir (Ögel, 2002, s.874-887; Erdoğan, 2014, s. 40-41).

Dede Korkut anlatıları ve Oğuznâme geleneği gibi tarihî-kültürel kaynaklar, Türk siyasal teşkilatında kengeş/kurultay türü danışma ve karar mekanizmalarının önemli bir yer tuttuğunu göstermektedir. Hakanların kengeş toplantılarına ilişkin düzenlemeleri, yalnızca yönetim pratiğine dair bir ayrıntı değil; aynı zamanda siyasal meşruiyetin tek başına hükümdar iradesine dayanmadığını, belirli ölçülerde kolektif onay ve istişare ilkesinin de dikkate alındığını düşündürmektedir. Her ne kadar bu kurumun klasik formunun Oğuz topluluklarında daha belirgin olduğu kabul edilse de, kurultay benzeri yapıların Selçuklu ve Osmanlı siyasi geleneğine kadar uzanan bir süreklilik içinde görülmesi, diğer Türk devletlerinde de benzer işlevler üstlenen kurumların varlığına işaret eder (Gökyay, 2006, s. 10-22).

Nitekim Selçuklu siyasal tarihine ilişkin örnekler, hükümdarlık makamının belirlenmesinde hanedan mensupları ve aşiret ileri gelenlerinin etkili olabildiğini ortaya koymaktadır. Tuğrul Bey’in hakanlığa yükseltilmesinde ailenin önde gelenleri ile boy ve aşiret beylerinin rol alması, kurultay benzeri bir seçme ve onay mekanizmasının işlediğini göstermesi bakımından önemlidir. Benzer şekilde, Osmanlı’nın kuruluş döneminde Osman Gazi’nin bey seçilmesini, dönemin siyasal kültürü içinde “kurultay” mahiyetinde bir karar ve onay süreciyle ilişkilendirmek mümkündür (Tatar, 1997, s. 36-42).

Kurultayın işlevi yalnızca danışma ile sınırlı değildir; bu kurum, hükümdarın otoritesini tanıyarak meşrulaştıran ya da belirli gerekçelerle hükümdar adayını reddedebilen bir siyasal denge noktası olarak da değerlendirilebilir. Bu açıdan kurultay, erken Türk siyasal düzeninde iktidarın meşruiyetinin topluluk elitleri tarafından onaylanması ilkesini görünür kılan bir yapı niteliği taşır. Dahası, bazı Türk devletlerinde kurultayın hükümdar seçimi sürecinde daha etkin bir konum üstlenebildiği; örneğin Uygurlarda kurultayın, dirayetli ve kudretli devlet adamları arasından hükümdarı belirleme yetkisini fiilen kullanabildiği ifade edilmektedir. Böylece kurultay, Türk siyasal geleneğinde hem istişare hem de meşruiyet üretme bakımından merkezi bir kurum olarak öne çıkmaktadır (Ögel, 1981, s.136).

Osmanlılarda, III. Selim döneminde ivme kazanan ıslahat arayışları, II. Mahmut'un iktidarıyla birlikte kesintiye uğramadan sürdürülmüş; hatta devletin yapısal sorunlarına daha kapsamlı müdahaleler hedefleyen bir modernleşme çizgisine evrilmiştir. II. Mahmut'un tahta çıkış sürecinde etkili olan Alemdar Mustafa Paşa, merkezî otoriteyi ayanlarla uzlaştırarak sağlamlaştırma amacıyla siyasal-iktisadî dengeleri yeniden kurmaya dönük önemli bir girişimde bulunmuş ve 1808 tarihli Sened-i İttifak'ın imzalanmasını sağlamıştır. Anayasa hukuku perspektifinden değerlendirildiğinde, Sened-i İttifak padişahın yetkilerinin ilk kez yazılı bir metin çerçevesinde sınırlandırılmasına yönelik bir adım olarak yorumlanabilir; bu yönüyle Osmanlı siyasal düzeninde “mutlak” otorite anlayışına karşı belirli bir hukuki çerçeve oluşturma arayışını yansıtır (Özgişi, 2012, s. 13; Tanör, 2009, s. 41).

Bu dönemde imparatorluğun farklı bölgelerinde merkezden görece bağımsız hareket eden yerel güç odaklarının belirginleşmesi, devletin bütünlüğü ve yönetim kapasitesi bakımından ciddi bir sorun alanı yaratmıştır. Nitekim bu unsurlar arasında öne çıkan Kavalalı Mehmet Ali Paşa'nın oluşturduğu askerî ve siyasal tehdit, merkezî yönetimi dış destek arayışına yöneltmiş; padişahın başkenti güvence altına almak amacıyla Rusya'dan yardım istemek zorunda kalması, merkezî otoritenin kırılganlığını açık biçimde göstermiştir. II. Mahmut bu tabloyu yalnızca geçici güvenlik önlemleriyle aşmanın mümkün olmadığını görerek, çözümünü devletin idarî ve askerî yapısını yeniden düzenleyecek kapsamlı bir modernleşme programında aramıştır (Tanör, 2009, s. 41).

II. Mahmut'un modernleşme tasavvurunun temel bileşenlerinden biri merkezileşmenin güçlendirilmesidir. Bu yaklaşım, taşra yönetiminde yerel güçlerin etkisini azaltmayı, idarenin merkezden atanan memurlar aracılığıyla daha doğrudan işletilmesini ve eyalet gelirlerinin merkezî hazineye yönlendirilmesini amaçlamıştır. Böylece reformların finansmanı için gerekli mali kaynakların düzenli biçimde toplanması sağlanacak; aynı zamanda merkezî devletin askerî ve idarî kapasitesi artırılarak imparatorluğun çözülme sürecinin durdurulabileceği düşünülmüştür. Merkezileşmeyi hedefleyen II. Mahmut 1836 ve 1838'de “Meclis-i Dar-ı Şura-yı Askeri” ve “Meclis-i Vala-yı Ahkâm-ı Adliye”yi kurmuştur. Bunlar, her biri bir başkan, beş üye ve bir veya iki kâtipten kurulu küçük komisyonlardır ve hemen sonraki dönemde reformların planlanması ve yürütülmesinde önemli bir rol oynamışlardır. Bu çerçevede II. Mahmut dönemi, Osmanlı modernleşmesinin yalnızca kurumları yenileme değil, aynı zamanda devlet otoritesini yeniden tanımlama ve merkezî yönetimi tahkim etme çabasını belirgin biçimde yansıtan kritik bir evre olarak değerlendirilebilir (Lewis, 2000, s. 99).

1876 yılı, Osmanlı siyasal tarihinde anayasal düzene geçiş ve parlamentonun açılması bakımından kritik bir dönüm noktası teşkil etmiştir. Bu yıl içinde, bir saray darbesi sonucunda Sultan Abdülaziz tahttan uzaklaştırılmış; meşrutiyet taraftarı çizgisindeki V. Murat padişah olmuştur. Meşrutiyet yanlısı Osmanlı yüksek bürokrasisi ile yurt dışındaki aydınlar arasında gelişen yakınlaşmanın etkisiyle aydınların önemli bir kısmı ülkeye dönmüş; anayasal düzenin hazırlanması amacıyla bir “Kanun-ı Esasi Encümeni” kurulmuştur. Ancak bu süreç devam ederken, sağlık sorunları nedeniyle V. Murat tahttan ayrılmış; yerine meşrutiyeti ilan edeceğine söz veren II. Abdülhamit geçmiştir (Berkes, 2003, s. 313-314; Özgüşi, 2012, s. 19).

Meşrutiyetin ilanı ile birlikte yeni anayasa olan Kanun-ı Esasi hazırlanmıştır. Kanun-ı Esasi, biçimsel ve hukuki bakımdan padişahın tek yanlı iradesiyle yürürlüğe konulan, yani “ferman anayasa” niteliği taşıyan bir metin olarak değerlendirilir (Özgüşi, 2012, s. 20). Anayasanın siyasal ideolojisi Osmanlılık anlayışı üzerine kurulmuş; mezhep farkı gözetmeksizin bütün Osmanlı uyruklarının yasa önünde eşitliği ilkesi esas alınmıştır. Siyasal iktidarın dünyevileşmesi, özellikle mali konularda halkın temsilcilerinden oluşan meclisin de söz sahibi olmasına yönelik düzenlemeler, yargı bağımsızlığı alanında sağlanan gelişmeler ve kişisel hak ve özgürlüklerin korunması bakımından Kanun-ı Esasi, Osmanlı anayasal gelişimi açısından önemli bir ilerleme sayılmıştır. Bununla birlikte anayasa metninde sultanın hak ve yetkilerinin büyük ölçüde korunması ve meclisin yasama faaliyetindeki rolünün oldukça sınırlı bırakılması, metnin anayasal denge bakımından belirgin sınırlılığını ortaya koymuştur (Abadan, 1957, s. 19).

Bu dönemde ilk Mebusan Meclisi seçimlerinin yapılabilmesi için geçici bir yöntem benimsenmiş; vilayet meclisleri üyelerinin seçimi için kullanılan usul, mebus seçimlerine de uygulanmıştır. Seçim yöntemi, 28 Ekim 1876 tarihli bir irade ile sınırlı oy hakkı ve iki dereceli seçim esasına göre belirlenmiş; ilk seçimler bu sisteme uygun olarak gerçekleştirilmiştir. Mebus seçimi için ülke, sancak esasına göre yirmi dokuz bölgeye ayrılmış ve 50.000 erkek nüfus için bir milletvekilliği öngörülmüştür. Seçimlerin dört yılda bir, gizli yapılacağı kabul edilmiş; otuz yaşından küçüklerin ve Türkçe bilmeyenlerin aday olamayacağı hükme bağlanmıştır. Mebuslar, Meclis içinde başkanlık için üç aday gösterecek; padişah bu adaylardan birini seçecektir. Ayrıca meclisin dağılması halinde en geç altı ay içinde yeni seçimlerin yapılması öngörülmüştür (Karal, 1999, s. 230-232).

Kanun-ı Esasi çerçevesinde biri Ayan, diğeri Mebusan olmak üzere iki meclisten oluşan Meclis-i Umumi, 19 Mart 1877 tarihinde açılmıştır. Kırk kişiden oluşması

öngörülen Ayan Meclisinin üyeleri, İtalya ve Kanada örneklerinde olduğu gibi padişah tarafından atanmış; 130 sandalyeli Mebusan Meclisinin üyeleri ise vilayet meclisleri üyeleri arasından seçilmiştir. Bununla birlikte Meclis'in fiilî üye sayısı, Romanya, Sırbistan, Karadağ, Mısır, Tunus, Lübnan ve Girit gibi özel statüye sahip bölgelerin temsilci göndermemesi nedeniyle 71 Müslüman, 44 Hristiyan ve 4 Yahudi olmak üzere toplam 119 üyeden oluşmuştur (Ezherli, 1998, s. 167; Özgişi, 2012, s. 20).

Ayan Meclisine üye atanırken; vekillik, valilik, ordu müşirliği, elçilik, patriklik ve hahambaşılık gibi görevlerde bulunmuş; kamuoyunca tanınan, güvenilen ve devlet işlerini yürütme yeteneği taşıyan kişiler arasından seçim yapılmıştır. Ayrıca Ayan üyeliği için 40 yaşından büyük olma şartı getirilmiştir. Ayan üyeliğine atananların, ölünceye kadar bu görevde kalabilmeleri kabul edilmiştir. Bununla birlikte Ayan Meclisinin aristokratik bir meclis olmadığı; istisnai örnekler dışında, belirli bir sülaleye mensup olmaları dolayısıyla bu meclise atanmış üyelerin bulunmadığı belirtilmiştir. Osmanlı siyasal seçkinleri içinde yaş ve tecrübe bakımından ileri gelenleri bir araya getiren bu mecliste, üyelerin gerek birbirlerine gerekse diğer kurum ve şahıslara karşı, Mebusan Meclisine kıyasla daha ölçülü bir üslup sergiledikleri gözlemlenmiştir (Demirci, 2006, s. 385-386).

Mebusların Ayan Meclisi huzuruna çıkıp konuşma yapma yetkisi bulunmaktadır; ancak Ayan Meclisinin, Mebusan Meclisi gibi vekilleri gensoru amacıyla davet etme yetkisi yoktur. Kanun-ı Esasi, Ayan Meclisi ile hükümet arasında bir anlaşmazlık doğabileceği ihtimalini özel olarak düzenlemediğinden, hükümetin Ayan Meclisine karşı sorumluluğu söz konusu değildir. Bu çerçevede Mebusan Meclisinin, Ayan Meclisine nazaran daha üstün bir konumda bulunduğu ifade edilmektedir (Arsel, 1954, s. 199).

Yasa tasarıları, önce Mebusan Meclisinde, ardından Ayan Meclisinde görüşülerek karara bağlanmıştır. Çoğunluk kazanmayan tasarıların reddedilmiş sayılacağı kabul edilmiştir. Gizli celse yapılabilmesi ise mevcut üye sayısının mutlak çoğunluğu ile alınacak karara bağlanmıştır. Ayan Meclisi, Mebusan Meclisi tarafından kendisine gönderilen yasa ve bütçe tasarılarını incelemiş; dini esaslara, padişahın hükümranlılık haklarına, hürriyete, Kanun-ı Esasi hükümlerine, devletin toprak bütünlüğüne, ülkenin iç güvenliğine ve genel ahlaka aykırı gördüğü gerekçeleriyle ya tasarıları reddetmiş ya da düzeltme ve değiştirme talebiyle Mebusan Meclisine iade etmiştir. Bu düzenleme, iki meclisli yapının işleyişinde Ayan Meclisinin belirli bir denetim ve süzgeç rolü üstlendiğini; ancak hükümet karşısındaki siyasal sorumluluk mekanizmalarının Mebusan lehine şekillendiğini göstermektedir (Demirci, 2006, s. 392).

Mebusan Meclisinin ilk devresi (20 Mart–28 Haziran 1877), hem imparatorluğun iç idaresine ilişkin yapısal meselelerin hem de dış politika kaynaklı güncel krizlerin yoğun biçimde ele alındığı bir dönem olmuştur. Bu devrede Meclis gündeminde özellikle mali durum, idarenin yeniden yapılandırılması ve gayrimüslimlerin askere alınması gibi konular öne çıkmıştır. Yasama faaliyetleri bakımından ise Meclisin, bütçe, vilayet, basın, seçim ve sıkıyönetim alanlarında düzenlemeler ve görüşmeler yürüttüğü görülmektedir. Bunun yanı sıra, dönemin dış politika bağlamında belirleyici başlıklarından olan Karadağ meselesi ve Osmanlı-Rus Savaşı gibi güncel sorunlarda hükümetin izlediği siyasetin Meclis içinde tartışıldığı anlaşılmaktadır (Akşin, 1970, s. 101-122).

Meclis, 13 Aralık 1877 tarihinde ikinci devre çalışmalarına başlamış; padişah tarafından kapatılincaya kadar bu dönemde ağırlıklı olarak göçmenler meselesi üzerinde yoğunlaşmıştır. Bu süreç devam ederken, 1877–1878 Osmanlı-Rus Savaşı Osmanlı Devleti açısından ağır bir yenilgiyle sonuçlanmıştır. Savaşın yarattığı siyasal ve toplumsal baskı ortamında Meclis, 14 Şubat 1878 tarihinde kapatılmış; ayrıca başkentte sıkıyönetim ilan edilmiştir. Meclis çalışmalarında eleştirel tutumlarıyla dikkat çeken bazı mebusların sürgüne gönderilmesi, siyasal alanın daraltılması ve muhalif seslerin bastırılması yönünde bir uygulama olarak öne çıkmıştır. Böylelikle Osmanlı Devleti’nin bir yıldan biraz fazla süren ilk meşrutî rejim deneyimi sona ermiştir (Akşin, 1970, s.110-116).

Bu kapanışın ardından II. Abdülhamit, 1878’den 1908’e kadar devam edecek şekilde, kişisel egemenliğine dayalı bir yönetim tarzı oluşturmuş; anayasal ve parlamenter işleyiş fiilen askıya alınarak siyasal otoritenin padişah merkezli biçimde yoğunlaştığı bir dönem başlamıştır (Akşin, 1970, s. 110-116; Özgüşi, 2012, s.22).

II. Abdülhamit döneminde tesis edilen katı ve baskıcı yönetim anlayışı, içeride özellikle aydın çevreler arasında giderek genişleyen bir muhalefet zemininin oluşmasına yol açmıştır. Bu muhalif hareketin kurumsal bir odağa kavuşması, 1890’lı yıllardan itibaren belirginleşmiş; ilk olarak Askerî Tıbbiye bünyesinde teşekkül eden Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti (İTC), söz konusu muhalefetin başlıca taşıyıcısı hâline gelmiştir. İTC, siyasal hedefini esasen 1876 Kanun-ı Esasi’nin yeniden yürürlüğe konulması ve buna bağlı olarak meşrutiyet yönetiminin tekrar ilan edilmesi doğrultusunda belirlemiş; bu amaçla yürüttüğü faaliyetlere zamanla hız kazandırmıştır (Berkes, 2003, s. 389-390).

Bu süreçte özellikle Makedonya’daki olayların giderek tırmanması, siyasal krizin derinleşmesine ve muhalefet hareketinin genişleyerek görünürlük kazanmasına zemin

hazırlamıştır. Nitekim 23 Temmuz 1908 tarihinde birçok kentte Meşrutiyet'in ilan edilmesi üzerine II. Abdülhamit, 23-24 Temmuz 1908 gecesi yaptığı açıklama ile anayasanın yeniden yürürlüğe konulduğunu ilan etmek durumunda kalmıştır. Anayasanın tekrar yürürlüğe konulmasını takip eden dönemde gerçekleştirilen seçimlerde İTC'nin belirgin bir üstünlük sağlayarak zaferle çıktığı görülmüştür. Bu aşamadan sonra II. Abdülhamit'in atadığı 39 Ayan Meclisi üyesinin de belirlenmesi tamamlanmış; böylelikle iki meclisli yapı içinde Meclis'in teşekkülü sağlanmış ve Meclis 17 Aralık 1908 tarihinde resmen açılmıştır (Akşin, 1986, s. 840-841).

Bununla birlikte, 1908'de anayasanın yeniden yürürlüğe konulması, siyaset rejimin parlamenter nitelik kazanması bakımından tek başına yeterli olmamıştır. Asıl belirleyici kırılma, 1909 yılında gerçekleştirilen anayasa değişiklikleri ile ortaya çıkmış; söz konusu değişiklikler Osmanlı Devleti'ni, yalnızca biçimsel bir meşrutiyet çerçevesinden çıkararak gerçek anlamda parlamenter rejime yaklaştıran kurumsal ve hukuki düzenlemeleri beraberinde getirmiştir (Akşin, 1986, s. 840-841).

1914'e kadar Meclis-i Ayan ve Meclis-i Mebusan güç dengelerindeki değişimler Meclis-i Mebusan lehine olmuş, 1914 değişikliğindeki 35. Madde ile Meclisin kapatılması yetkisinin sadece padişaha verilmesi Ayan Meclisinin elini kolunu bağlamıştır (Okandan, 1947, s. 112). I. Dünya Savaşı ve Mondros Mütarekesi dönemlerinde meydana gelen eksen kaymaları ve kabine değişiklikleri meclis faaliyetlerini zaman zaman sekteye uğratmış zaman zaman da durma noktasına getirmiştir.

İşgal sonrası Anadolu'da kurulan çeşitli temsil grupları sonradan tek çatı altında toplanmış ve İstanbul Hükümeti ile Ankara Hükümeti diye iki başlı bir systemsizlik ortaya çıkmıştır. Amasya Görüşmeleri ile kendini kabul ettiren Ankara Hükümeti sonradan yeni ülkenin tek temsilcisi olmuştur (İğdemir, 1989, s. 7-9).

Türkiye Cumhuriyeti'nde parlamento yapısı, tarihsel süreç içerisinde farklı siyasal koşulların etkisiyle değişim göstermiştir. 23 Nisan 1920'de Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin açılmasıyla birlikte yasama yetkisi tek bir mecliste toplanmış, bu yapı 23 Nisan 1921'den itibaren resmî olarak Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) adıyla sürdürülmüştür. Bu dönemde Türkiye'de yasama organı, 27 Mayıs 1960 askerî müdahalesine kadar tek meclisli bir parlamento sistemi çerçevesinde faaliyet göstermiştir (İdem, 2015, s. 12). 27 Mayıs 1960 askerî müdahalesinin ardından hazırlanan 1961 Anayasası ile birlikte yasama organı yeniden yapılandırılmış ve Türkiye'de çift meclisli parlamento sistemi benimsenmiştir. Bu sistem kapsamında, 25 Ekim 1961 tarihinden 12

Eylül 1980 askerî darbesine kadar yasama yetkisi Millet Meclisi ve Cumhuriyet Senatosu arasında paylaştırılmıştır (İdem, 2015, s. 12). Böylece yasama sürecinde denetim ve denge mekanizmalarının güçlendirilmesi amaçlanmıştır (Yokuş, 2010, s. 83).

Ancak 12 Eylül 1980 askerî darbesiyle birlikte çift meclisli yapı sona erdirilmiş, 1982 Anayasası doğrultusunda yasama organı yeniden tek meclisli bir yapıya dönüştürülmüştür. 24 Kasım 1983'te yapılan genel seçimlerin ardından Türkiye, günümüze kadar tek meclisli TBMM sistemi çerçevesinde yasama faaliyetlerini sürdürmektedir (İdem, 2015, s. 12).

2.3. Türkiye’de 1960 Darbesi’ne Giden Süreç

Cumhuriyet’in ilanından 1946’ya uzanan erken dönem Türkiye siyaseti, hem devlet inşasının zorunlu kıldığı merkezîleşme ihtiyacının hem de toplumdaki modernleşme/demokratikleşme beklentilerinin sürekli gerilim hâlinde olduğu bir süreçti. 1923–1938 arasındaki siyasal yapı, literatürde “tek parti dönemi” olarak tanımlanır; zira Cumhuriyet Halk Fırkası, yeni rejimin kurucu kadrolarıyla özdeşleşmiş, devlet ile parti arasındaki sınırlar büyük ölçüde geçirgenleşmişti. Fakat bu dönem, tek parti yönetimini mutlak bir kapalılık içinde değerlendiren indirgemeci okumalardan daha karmaşık bir yapıya sahiptir (Yokuş, 2010, s. 83).

1924 Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası girişimi (1924–1925) ve 1930 Serbest Cumhuriyet Fırkası denemesi, siyasal rekabetin kontrollü biçimlerde denenmeye çalışıldığını, ancak özellikle Şeyh Said İsyanı (1925) ve Menemen Olayı (1930) gibi toplumsal-siyasal krizlerin iktidarı güvenlikçi konsolidasyona ittiğini göstermiştir (Zürcher, 2000, s. 262-263).

Nitekim TCF, “irtica ile ilişki kurduğu” gerekçesiyle kapatılmış; Serbest Fırka ise beklenmedik ölçüde geniş bir toplumsal destek görünce, rejim elitleri tarafından politik istikrarsızlık riski taşıdığı düşünülerek kendi kurucusu Fethi Okyar tarafından feshedilmiştir. Tek parti düzeni, 1930’lar boyunca devletçi ekonomi politikaları, otoriter-modernleştirici reformlar ve merkezîleştirilmiş bürokratik yapı ile pekişmiş; ancak II. Dünya Savaşı’nın ekonomik yükü, toplumsal huzursuzluğu ve uluslararası sistemde yükselen demokrasi normları, savaş sonrası dönemde Türkiye’yi yapısal bir dönüşüme zorlamıştır (Zürcher, 2000, s. 260-267).

Bu bağlamda 1945–1946 arasında Celal Bayar, Adnan Menderes, Fuat Köprülü ve Refik Koraltan’ın öncülüğünde şekillenen muhalefet hareketi, hem Dörtlülük Takrir

tartışmasıyla CHP içindeki çoğulculuk talebini görünür kılmış hem de 7 Ocak 1946'da Demokrat Parti'nin kuruluşuna giden yolu açmıştır. Böylece 1923'ten beri zaman zaman "kontrollü denemelerle" sınanan çoğulcu siyaset fikri, 1946'da ilk çok partili seçimlerle kurumsal bir zemine kavuşmuş; Türkiye, tek parti döneminden rekabetçi parlamenter hayata geçişin eşiğine gelmiştir (Ahmad, 1994a, s.148-149).

Bu rekabetin sarsıntıları Çiftçi Topraklandırma Kanunu'nun TBMM'de kabul edilmesiyle artmış, Türkiye siyasetinde savaş sonrası dönemin en sert fay hatlarından birini harekete geçirmiştir. 17 Nisan 1945'te çıkarılan bu kanun, özellikle büyük toprak sahiplerinin tepkisini çekmiş; CHP içindeki kimi milletvekilleri, tasarının hem mülkiyet düzenine hem de parti içindeki karar alma süreçlerine dair eleştirilerini yüksek sesle dile getirmişlerdi. Bu tartışmaların en görünür isimleri Celal Bayar, Adnan Menderes, Refik Koraltan ve Fuat Köprülü oldu. 1945 sonunda Menderes'in toprak reformu ve hükümet politikalarına ilişkin sert muhalefet içeren yazıları Çiftçi Topraklandırma Kanunu'nun yarattığı gerilimin sadece başlangıç olduğunu gösterirken, 1946 yılına gelindiğinde parti içi kopuş artık kaçınılmaz hâle gelmişti. 12 Haziran 1945'te verilen Dörtlülük Takrir reddedilmiş; 21 Eylül 1945'te Adnan Menderes ve Fevzi Lütüfi Karaosmanoğlu, 26 Eylül'de ise Refik Koraltan CHP'den ihraç edilmişti. Celal Bayar ise bu gelişmelere tepki olarak 4 Aralık 1945'te milletvekilliğinden istifa etmişti. Bu kopuş, çok geçmeden yeni bir siyasal hattın kurulmasına dönüştü. 7 Ocak 1946'da Demokrat Parti'nin kuruluşu, bir yandan tek parti yönetimine karşı geniş tabanlı bir demokratik talebin ifadesi olurken, öte yandan Çiftçi Topraklandırma Kanunu etrafında parlayan tartışmaların Türkiye'de çok partili siyasal hayatın kapısını açan ilk büyük kırılma olduğunu göstermiştir (Zürcher, 2000, s. 304-308).

14 Mayıs 1950'de yapılan seçimlerde önemli olaylar çıkmadan ve genel olarak demokratik bir zemin oluşturarak Demokrat Parti'nin (DP) iktidara gelişi, Türkiye'nin siyasal yaşamında yeni bir dönemi başlatmış, demokrasi tarihinde çok partili siyasal rekabetin ilk büyük başarısı olarak kabul edilmiş ve tarihte "Beyaz İhtilal" olarak nitelendirilmiştir. CHP'nin %38,9'luk oyuna karşılık DP, oyların %53,4'ünü almış ve Meclisteki sandalyelerin 408'ine sahip olarak CHP'ye de sandalyelerin sadece 69'unu bırakmıştır. İnönü'nün 1945 Mayıs'ında yaptığı bir konuşmada Türk Demokrasisinin iki dereceli seçim sistemine geçmeye ihtiyacı olduğunu vurgulaması 1950 seçimlerinde kendi aleyhine dönmüştür (Zürcher, 2000, s. 304-310). 1950 seçimlerinde %53,4 oy almasına rağmen meclis sandalyelerinin %83,6'sına sahip olan DP ezici bir güç sahibi olmuştur. Bu sistem 1954 ve 1957 seçimlerinde de benzer sonuçlar verdiği için Türk

demokrasisini çıkmaza sokmuş ve çift meclis sistemine olan ihtiyacın temellerini atmıştır (Özbudun, 1995, s.528).

DP iktidara geldikten sonra ayrıntılarına pek yer verilmeyen ve kanıtları bulunmayan bir ordu müdahalesi söylentisi ortaya atılmış fakat İnönü'nün buna izin vermediği için demokrasinin koruyucusu olduğuna dair fikirler geliştirilmiştir. (Zürcher, 2000, s. 316)

1950 Seçimlerinde 27 yıllık CHP iktidarı son bulunca ülke genelinde seçim sonuçları büyük bir şaşkınlık ve sevinçle karşılanmıştır. Ancak bu sevinç ortamı 1950'lerin ikinci yarısından itibaren siyasal gerilim, ekonomik daralma ve uluslararası konjonktürel baskılar nedeniyle Türkiye'de demokratik işleyişi yıpratın bir sürece dönüşmüş, 27 Mayıs 1960 askerî müdahalesinin zeminini hazırlamıştır. (Zürcher, 2000, s. 315-317)

1950–1954 döneminde ekonomik büyümenin yüksek seyretmesi, Marshall Planı ve dış yardımlarla desteklenen tarımsal genişleme, DP iktidarına güçlü bir toplumsal meşruiyet sağlamıştır. Fakat 1954 sonrasında yaşanan döviz darboğazı, ithalat kısıtlamaları, tarımsal verimde düşüşe yol açın 1954 ve 1957 kuraklıkları, dış borcun hızla artması ve enflasyonist baskıların şiddetlenmesi, ekonomik istikrarsızlığın derinleşmesine yol açmıştır. Ekonomik sıkıntılar siyasal atmosferi doğrudan etkilemiş; DP yönetimi 1955'ten itibaren giderek otoriterleşen bir çizgiye yönelmiştir. Muhalif basına yönelik baskılar, Vatan ve Ulus gazetelerine kapatma cezaları, muhalefet liderlerine karşı açılan davalar ve özellikle 1956'da yürürlüğe giren Basın Kanunu değişiklikleri demokratik alanı daraltmıştır. Zürcher'in ifade ettiğı üzere bu dönem, “iktidarın muhalefeti meşru bir aktör olarak görme kapasitesinin zayıfladığı” bir döneme işaret eder (Zürcher, 2000, s. 334)

Siyasal gerilimin önemli kırılma noktalarından biri, İstanbul Olayları (6–7 Eylül 1955) olmuştur. Kıbrıs meselesinin tırmandığı bir dönemde ortaya çıkan bu olaylar, hem Türkiye'nin uluslararası itibarını zedelemiş hem de devletin toplumsal olayları yönetme kapasitesine dair ciddi soru işaretleri yaratmıştır. Olayların hükümetin bilgisi dâhilinde geliştiğine dair tartışmalar, iktidar-muhalefet ilişkilerini daha da sertleştirmiştir. Özellikle 1953 ve sonrasında getirilen kısıtlamalar artarak devam etmiştir. Nihat Erim Raporları ve dönemin basın arşivi, olayların hükümet çevrelerindeki toleransın ötesinde bir örgütlü nitelik taşıdığını düşündürmektedir. (Eroğul, 1990, s. 118)

1957 seçimlerinin ardından DP'nin Meclis'teki çoğunluğunu korumasına rağmen oy oranının düşmesi, toplumsal desteğin zayıfladığına dair bir göstergedir. Bu dönemde

ekonomik sıkıntıların derinleşmesi, döviz darboğazının büyümesi ve tarım fiyatlarının çökmesi, kırsal kesimde DP'ye yönelik desteği de geriletmiştir. 1958 ekonomik krizi, sürecin en sert kırılmalarından biridir. 1958'de uygulanan devalüasyonla Türk lirası, dolar karşısında bir gecede 2,80'den 9 liraya düşürülmüştür. Döviz alım işlemlerinde 1 dolar için 6,22 TL vergi alınmış ve 2,8 olan dolar kurunun 9,02 (6,22+2,8) TL'ye çıkarılmasıyla TL'nin devalüasyonu gerçekleşmiştir (Kepenek ve Yentürk, 2001, s. 122).

Bu radikal adım ekonomik istikrarı sağlamaya yetmemiştir. IMF ile yapılan istikrar anlaşması ithalatı geniş ölçüde sınırlandırırken, Türkiye dış borç ödemeleri konusunda daha sıkı bir çizgiye çekilmiştir. Ekonominin bu dar boğaza girmesi, siyasi otoritenin meşruiyetini ciddi biçimde aşındırmış, muhalefet partileri ile iktidar arasındaki gerilimi artırmıştır. Siyasal alanın daralmasının en belirgin örneklerinden biri ise Tahkikat Komisyonu olmuştur. 1960 yılının Nisan ayında kurulan ve geniş soruşturma yetkilerine sahip bu komisyon, CHP başta olmak üzere muhalefeti “yıkıcı faaliyetlerde bulunmakla” suçlamış, gazetecilerin soruşturulmasını ve Meclis içerisindeki muhalefetin baskı altına alınmasını sağlamıştır. Bu süreçte Meclis'te yaşanan gergin tartışmalar, özellikle İsmet İnönü'nün Uşak ve Topkapı'da uğradığı saldırılar, toplumsal kutuplaşmayı derinleştirmiştir. Komisyonun yetkilerini genişleten 27 Nisan 1960 tarihli karar, hukuk devletinin bozulduğuna dair yaygın kanaatin en açık yansımalarından biri kabul edilmektedir (Ahmad, 1994a, s. 150-157).

Bütün bu siyasal ve ekonomik gerilimin yanı sıra, toplumsal dönüşümler de süreci etkilemiştir. 1950'lerden itibaren hızlanan kentleşme, üniversitelerdeki öğrenci hareketlerinin güçlenmesi ve aydın çevrelerin otoriterleşme eğilimlerine karşı tepkisi, hükümetle toplum arasındaki mesafenin büyüdüğünü göstermektedir. 28–29 Nisan 1960 öğrenci olayları ve İstanbul Üniversitesi'nde Turan Emeksiz'in polis müdahalesi sırasında hayatını kaybetmesi, toplumda devlet şiddeti algısını tırmandırmıştır (Akılmacı Topçu & Ural, 2021, s. 1676-1677).

Uluslararası konjonktür açısından bakıldığında, Soğuk Savaş'ın keskinleştiği bir dönemde Türkiye'nin Batı Bloku içindeki konumu önemlidir. NATO üyeliğinin getirdiği stratejik yükümlülükler, ABD ile ilişkilerin ekonomik yardım bağımlılığı üzerinden şekillenmesi ve Eisenhower Doktrini çerçevesinde Ortadoğu'da artan Amerikan nüfuzu, Türkiye'nin iç siyasetinde iktidarın dış desteğe daha fazla ihtiyaç duymasına yol açmıştır. Ancak 1957'den itibaren ABD'nin ekonomik yardımları azaltması ve Türkiye'nin dış borçlarının sürdürülemez hale gelmesi, DP iktidarının uluslararası alandaki hareket serbestisini de daraltmıştır (Zürcher, 2000, s. 334-350).

Askeriyeinin rolü ise darbenin kaçınılmazlaşmasında kritik bir faktördür. 1950'lerden itibaren subay maaşlarının düşüklüğü, ordunun kurumsal taleplerinin karşılanmaması ve özellikle Harp Akademisi çevrelerinde oluşan memnuniyetsizlik, ordunun siyasal süreçlere müdahale eğiliminin zeminini hazırlamıştır. Orhan Erkanlı'nın anıları, müdahale fikrinin 1958'den itibaren farklı subay grupları arasında tartışıldığını göstermektedir (Erkanlı, "Anılar, Sorunlar, Sorumlular", 1972).

Tüm bu gelişmelerin bir araya gelmesiyle 1959–1960 dönemi Türkiye'de siyasal meşruiyet krizinin açık bir biçimde hissedildiği, iktidarın hukuksal normlardan uzaklaşmasının ordunun müdahalesini kolaylaştırdığı bir atmosfer yaratmıştır. Nihayet 27 Mayıs 1960 sabahı gerçekleştirilen askerî müdahale, bu çok boyutlu krizin bir sonucu olarak ortaya çıkmış, yeni anayasal düzenin (1961 Anayasası) oluşturulmasına ve Cumhuriyet Senatosu dâhil olmak üzere yeni kurumsal yapının doğmasına zemin hazırlamıştır (Akıncı ve Usta, 2016, s. 277).

2.4. 27 Mayıs 1960 Askerî Müdahalesi

1950'de iktidara gelen Demokrat Parti (DP), ilk yıllarında çok partili hayata geçişin getirdiği siyasal açılım ve ekonomik büyüme sayesinde ciddi bir toplumsal meşruiyet kazanmıştır. 1954'ten itibaren hem ekonomi alanındaki kırılganlıklar hem de DP'nin siyasal muhalefete karşı otoriterleşen tutumu nedeniyle giderek artan bir meşruiyet kriziyle karşı karşıya kalmıştır. Bu dönemde basına yönelik sansür ve kapatma kararları, üniversite özerkliğine dönük müdahaleler, muhalefet partisi CHP'yi hedef alan "Tahkikat Komisyonu" gibi araçlar, rejimin çoğulcu karakterini aşındıran başlıca uygulamalar olarak literatürde öne çıkmaktadır (Ahmad, 1994a, s. 121-135).

Ekonomik planda 1950'lerin ikinci yarısında dış ticaret açığı, artan enflasyon ve döviz darboğazı; siyasal planda ise sertleşen iktidar-muhalefet ilişkileri, üniversite gençliğinin ve yargı organlarının tepkileri ile birleşerek siyasal sistemi taşıyamadığı bir gerilim düzeyine sürüklemiştir. Bu ortamda özellikle orta ve alt rütbeli subaylar arasında, DP iktidarını "hukuk dışına çıkan" ve "rejimi tehlikeye atan" bir aktör olarak gören bir siyasal algı gelişmiş; Türk Silahlı Kuvvetleri içinde Demokrat Parti karşıtı çeşitli gizli örgütlenmeler ortaya çıkmıştır (Zürcher, 2000, s. 338).

2.5. Milli Birlik Komitesi Dönemi

27 Mayıs 1960 gecesi emir-komuta zinciri dışında hareket eden bir subay grubu, Genelkurmay Başkanı ve kuvvet komutanlarını da hızla etkisiz hale getirerek yönetime el koymuştur. Cumhurbaşkanı Celâl Bayar, Başbakan Adnan Menderes, bakanlar, çok sayıda milletvekili ve üst düzey bürokrat tutuklanmıştır. Müdahaleyi gerçekleştiren subaylar, Millî Birlik Komitesi (MBK) adı altında yeni bir kurumsal yapı oluşturarak yasama ve yürütme yetkilerini fiilen üstlenmişlerdir (Zürcher, 2000, s. 261-265).

MBK, 1924 Anayasası'nı fiilen askıya alarak bir dizi geçici anayasal düzenleme yapmış; Demokrat Parti kapatılmış, yöneticileri Yassıada'da kurulan olağanüstü mahkemelerde yargılanmıştır. Yassıada yargılamaları, hukuki dayanaklarının zayıflığı ve yargılamaların siyasal niteliği nedeniyle literatürde sıklıkla “olağanüstü hukuk” örneği olarak değerlendirilmektedir. Adnan Menderes, Fatin Rüştü Zorlu ve Hasan Polatkan'ın idamı, 27 Mayıs sürecinin en dramatik sonuçlarından biri olmuş; bu idamlar, hem dönemin siyasal ikliminin sertliğini hem de müdahalenin “hesaplaşma” boyutunu ortaya koymuştur (Ertürk, 2023, s. 3-4).

27 Mayıs müdahalesi, kısa vadede DP iktidarını devre dışı bırakarak siyasal sistemi yeniden kurmayı hedefleyen bir “kurucu müdahale”ye dönüşmüştür. MBK, bir Kurucu Meclis oluşturarak yeni bir anayasa yapılması sürecini başlatmış, böylece 1961 Anayasası'nın ortaya çıkmasının zemini hazırlanmıştır. Yeni dönemde amaçlanan, 1950'lerin “çoğunlukçu” demokrasisine karşı, kuvvetler ayrılığının belirginleştiği, temel hak ve özgürlüklerin ayrıntılı biçimde güvence altına alındığı, yargısal denetimin güçlendirildiği ve yasama organının çift meclisli bir yapıya kavuşturulduğu daha “dengeci” bir rejim inşa etmek olmuştur (Szyliowicz, 1963, s. 363-381).

Bu çerçevede 27 Mayıs, Türkiye’de sivil-asker ilişkilerinde yeni bir eşik yaratmış; “ordu–rejim bekçiliği” fikrini güçlendirirken, aynı zamanda siyasetin sınırlarını çizen yeni kurumsal düzenlemelerin önünü açmıştır.

Toplumsal düzeyde 27 Mayıs, bir yandan DP iktidarının uygulamalarından rahatsız olan kesimlerde –özellikle kentli orta sınıflar, üniversite çevreleri ve muhalefet seçmenleri– bir “rahatlama” duygusu yaratırken, diğer yandan DP'ye oy veren geniş kitlelerde “mağduriyet” ve “adaletsizlik” hissini derinleştirmiştir (Ahmad, 1994a, s. 140-145).

Yassıada yargılamalarının ve idamların yarattığı travma, Türkiye’de siyasal kutuplaşmanın toplumsal hafızadaki önemli kırılma noktalarından biri olarak

değerlendirilmektedir. Kırkpınar ve Çakmak; bu dönemi, hukukun “olağanüstü” biçimde araçsallaştırıldığı ve bunun uzun vadede hukuk kültürünü zedelediği bir dönem olarak yorumlar (Kırkpınar ve Çakmak, 2020, s.243-283).

Ayrıca 27 Mayıs sonrasında üniversitelerin, sendikaların ve meslek örgütlerinin anayasal düzeyde tanınan aktörler haline gelmesi, toplumsal örgütlenme biçimlerini dönüştürmüştür; 1961 Anayasası ile güçlenen sendikal haklar ve dernek özgürlükleri, işçi hareketi ve öğrenci hareketlerinin 1960’lar boyunca yükselişine kurumsal zemin sağlamıştır. Darbenin hemen sonrasında ekonomide kısa süreli bir belirsizlik ve durgunluk dönemi yaşanmış; MBK yönetimi, IMF ve OECD gibi uluslararası kurumlardan destek arayarak ödeme dengesi sorunlarını hafifletmeye çalışmıştır (Ahmad, 1994a, s. 150-158).

27 Mayıs’tan sonra siyasal istikrar arayışının, planlı kalkınma modeline geçiş ve Devlet Planlama Teşkilatı’nın kurulması gibi adımlarla bağlantılı olduğu literatürde vurgulanmaktadır (Zürcher, 2000, s. 270-275).

Dolayısıyla 27 Mayıs, sadece iktidar değişikliğinden ibaret olmayıp, siyasal sistemin kurumsal mimarisini ve ekonomik kalkınma paradigmasını dönüştüren bir müdahale niteliği taşımaktadır.

2.6. 1961 Anayasası ve İçeriği

1961 Anayasası, Millî Birlik Komitesi ile Temsilciler Meclisi’nden oluşan Kurucu Meclis tarafından hazırlanmış ve 9 Temmuz 1961’de halkoyuna sunularak kabul edilmiştir. Bu yönüyle, referandumla yürürlüğe giren ilk Türk anayasası olma özelliğini taşır (Resmî Gazete, 1961).

Anayasa hazırlanırken iki temel ön tasarının etkili olduğu bilinmektedir: İstanbul Hukuk Fakültesi öğretim üyelerinden oluşan kurulun hazırladığı “İstanbul Ön tasarısı” ve Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi öğretim üyelerinin hazırladığı “Ankara Ön tasarısı”. Bu iki tasarının öncülüğünde yeni anayasa şekillenmeye başlamıştır. İstanbul Komisyonu, Haziran 1960’ta kapsamlı bir anket çalışması yürütmüş; çift meclis sistemi, Anayasa Mahkemesi, temel hak ve özgürlüklerin kapsamı gibi konularda farklı kurum ve kişilerden görüş toplamıştır. Kurucu Meclis bünyesinde kurulan Anayasa Komisyonu, İstanbul ve Ankara ön tasarılarından yararlanırken, dönem literatüründe sıkça vurgulandığı üzere, özellikle Ankara Ön tasarısına daha fazla yakın durmuş; ayrıca Fransız, İtalyan ve Federal Alman anayasalarından da esinlenmiştir (Özgişi, 2012, s. 47-48).

1961 Anayasası'nın 2. maddesi, Türkiye Cumhuriyeti'ni "insan haklarına dayanan, millî, demokratik, lâik ve sosyal bir hukuk devleti" olarak tanımlamıştır. Böylece "sosyal devlet" ve "hukuk devleti" kavramları ilk kez açıkça anayasal düzeyde ifade edilmiştir (Resmî Gazete, 1961). Bu vurgu, hem devletin pozitif yükümlülüklerine hem de temel hak ve özgürlüklerin normatif üstünlüğüne yapılan göndermeleri artırmıştır.

Temel hak ve özgürlükler kısmı, önceki 1924 Anayasası ile karşılaştırıldığında hem kapsam hem de ayrıntı bakımından oldukça genişlemiştir. 1961 Anayasası'nda temel haklar bölümü dört ana başlık altında sistematikleştirilmiş; kişi hak ve özgürlüklerinin yanı sıra sosyal ve ekonomik haklara da önemli bir yer verilmiştir (Resmî Gazete, 1961). Düşünceyi açıklama ve yayma, basın özgürlüğü, bilim ve sanat özgürlüğü gibi özgürlükler, anayasal güvence altına alınmış; anayasa, bu hakların sadece "devletin lütfu" değil, bağlayıcı hukuk normları olarak kabul edilmesini öngörmüştür.

Anayasa Mahkemesi'nin kurulması, yasama işlemlerinin anayasaya uygunluğunu denetleyecek yeni bir yargısal mekanizma oluşturmuş; bu kurum, 148. madde ve geçici 7. madde çerçevesinde düzenlenmiştir. Gerek anayasa hukukçuları gerekse siyasal tarih çalışmalarında, bu adım Türkiye'de "anayasal yargı" geleneğinin başlangıcı olarak değerlendirilir. 1961 Anayasası, yasama organını Türkiye Büyük Millet Meclisi adı altında ancak iki meclisli bir yapı olarak düzenlemiştir. TBMM, "Millet Meclisi" ve "Cumhuriyet Senatosu"ndan oluşmakta; böylece yasama sürecine ikinci bir göz, yani bir üst meclis eklenmektedir (Özgişi, 2012, s. 171).

Yürütme organı, Cumhurbaşkanı ve Bakanlar Kurulu'ndan oluşmakta; Cumhurbaşkanı daha çok temsil ve denge fonksiyonlarıyla donatılırken, Bakanlar Kurulu siyasal sorumluluğu üstlenen icra organı olarak konumlandırılmaktadır. Yargı organı ise bağımsız mahkemeler eliyle yürütülmekte; özellikle Danıştay ve Anayasa Mahkemesi gibi yüksek yargı organları sistemin kilit unsurları haline gelmektedir.

Anayasa, ayrıca Millî Güvenlik Kurulu'nu da kurumsallaştırarak, asker-sivil ilişkilerinde yeni bir danışma ve koordinasyon organı öngörmüştür. Bu yapı, askeri bürokrasinin siyasal sistem üzerindeki ağırlığını "anayasal" hale getirirken, demokratik denge arayışı ile askerî vesayet tehdidi arasındaki gerilimi kurumsallaştırmıştır (Ahmad, 1994b, s.80-83).

2.7. Çift Meclis Sistemi ve Cumhuriyet Senatosu

Türkiye’de çift meclis sistemi tartışmaları, 1961 Anayasası ile sınırlı olmayıp, 1950’ler boyunca akademik çevrelerde ve muhalefet partileri içinde sistematik biçimde yürütülmüştür. Hüseyin Nail Kubalı, “Çift Meclis” başlıklı çalışmasında ikinci meclisin yasama sürecinde denetim ve dengeleme fonksiyonu görebileceğini, özellikle aceleyle çıkarılan kanunların ikinci bir incelemeden geçmesini sağlayacağını savunmuştur (Kubalı, 1953, s. 76).

Benzer biçimde İsmet Giritli, “Tek Meclis mi, Çift Meclis mi?” başlıklı yazısında, çift meclis sistemini temsili demokrasinin, kuvvetler ayrılığının ve anayasal denetimin güçlendirilmesi açısından olumlu bir kurum olarak görmüştür. Yazısını, ikinci meclisin “nazariyeye değil, realiteye dayanan ve hukuk esaslarına saygılı iktidarlar için önemli bir güvence” olduğunu vurgulayarak sonlandırmıştır (Özgişi, 2012, s. 39-40).

Muhalefet partilerinin programlarında da ikinci meclis talebi açık biçimde yer almıştır. Özgişi’nin aktardığı üzere Cumhuriyetçi Millet Partisi (CMP) ve daha sonra Hürriyet Partisi (HP), rejim krizinin çözümü için Anayasa Mahkemesi ve Yüksek Seçim Kurulu ile birlikte çift meclis sisteminin kurulmasını önermiş; bu kurumların siyasal çoğunluğu sınırlayacak “anayasal teminatlar” olarak tasarlandığını belirtmişlerdir (Özgişi, 2012, s. 37).

2.7.1. Cumhuriyet Senatosu’nun kuruluşu, yapısı ve üyelerin belirlenmesi

1961 Anayasası’na göre TBMM, Millet Meclisi ve Cumhuriyet Senatosu adlı iki meclisten oluşmuştur. Senato, tabii üyeler, cumhurbaşkanınca seçilen kontenjan üyeleri ve genel oyla seçilen 150 üyeden oluşan karma bir yapıya sahiptir. Genel oyla gelen senatör sayısı 150 olarak belirlenmiş, 1961–1980 döneminde toplam 412 kişi bu yolla senatörlük yapmıştır (Yavuz ve Bülbül, 2012, s.229).

Tunca Özgişi’nin yapısal analizine göre Cumhuriyet Senatosu’nun üyeleri üç ana kategoride incelenebilir: tabii üyeler (eski cumhurbaşkanları ve Millî Birlik Komitesi üyeleri), cumhurbaşkanınca seçilen kontenjan senatörleri ve genel oyla seçilen senatörler. Cumhurbaşkanının kontenjan senatörü atama yetkisinin, literatürde hem “Osmanlı Ayarı”na gönderme yapan bir süreklilik unsuru hem de “topluma seçkin hizmetleri geçmiş kişilerin parlamentoya dâhil edilmesi” aracı olarak yorumlandığı görülmektedir (Özgişi, 2012, s. 31).

Senatör seçilebilmek için 40 yaşını doldurmuş olmak ve yükseköğrenim görmüş bulunmak şartı aranmaktaydı (Özgişi, 2012, s. 77). Seçim çevreleri bazında dağılım, hem 1961 Anayasası hem de 24 Mayıs 1961 tarihli ve 304 sayılı “Cumhuriyet Senatosu Üyelerinin Seçimi Hakkında Kanun” ile düzenlenmiş; bu kanun, seçimlerin tek dereceli, genel, eşit ve gizli oy esasına dayanacağını hükme bağlamıştır. Koalisyon Hükümetinin oluşturduğu çeşitli zorluklarla mücadelelerin ve birçok problemin sonradan ortaya çıkması da göze alınarak Meclis, 25 Ekim 1961’de açılmıştır (Özgişi, 2012, s. 129).

Özgişi, 26 Ekim 1961–12 Eylül 1980 arasında Senato’da görev yapan toplam üye sayısını 494 olarak verir ve senatörlerin yaş, eğitim ve meslek profillerinin, Millet Meclisi’ne göre daha ileri yaşta ve daha yüksek eğitim düzeyine sahip bir elit tabakaya işaret ettiğini belirtir (Özgişi, 2012, s. 70).

2.7.2. Cumhuriyet Senatosu’nun görev ve yetkileri

Cumhuriyet Senatosu’nun görev ve yetkileri, anayasal ve iç tüzükle ilgili düzenlemeler çerçevesinde üç başlıkta toplanabilir: tek başına kullandığı yetkiler, Millet Meclisi ile birlikte kullandığı yetkiler ve birleşik toplantılarda kullanılan yetkiler (18 Ocak 1964 Tarih ve 11610 Sayılı Resmi Gazete; Özgişi, 2012, s. 93).

Tek başına kullanılan yetkiler arasında soru, genel görüşme ve Senato araştırması yer almaktaydı. Millet Meclisi ile birlikte kullanılan yetkiler ise kanun tekliflerinin ve tasarılarının görüşülmesi, bütçe kanunlarının kabulü ve anayasa değişikliklerinin yapılması gibi temel yasama işlemlerini kapsamaktaydı. Bu süreçte Senato, kimi zaman değişiklik önerileriyle tasarıların içeriğini değiştiren, kimi zaman da Millet Meclisi’nden gelen metinleri aynen kabul eden bir “ikinci filtre” rolü üstlenmiş, kuruluş amacı olan “Anayasa Koruyuculuğu” misyonunu üstlenememiştir (Özgişi, 2012, s. 119).

1961 Anayasası’nın öngördüğü sistemde, yasaların anayasaya uygunluğunun denetimi, Anayasa Mahkemesi’ne bırakılırken; Senato’dan beklenen, daha ziyade “yasama tekniği” ve “siyasal denge” yönünden bir denetim işlevi görmesiydi. Bu çerçevede bütçelerin görüşülmesinde oluşturulan Karma Komisyonlar, her iki meclisin temsilcilerinden oluşarak mali denetimi çift kanallı hale getirmiştir (Pantül ve Yalçın, 1982, s. 112).

2.7.3. Cumhuriyet Senatosu'nun 1961-1980 arası fiili etkinliği

Cumhuriyet Senatosu'nun yasama sürecine katkısı, literatürde hem niceliksel hem de niteliksel açıdan tartışılmıştır. Özgişi, Senato'nun pek çok önemli siyasal ve toplumsal meselede yoğun tartışmalara sahne olduğunu; Kıbrıs, NATO, AET ile ilişkiler, işsizlik, gecekondulaşma ve basın özgürlüğü gibi alanlarda hem hükümeti denetleyen hem de kamuoyuna yön veren bir platform işlevi gördüğünü göstermektedir (Özgişi, 2012, s. 417).

Bununla birlikte, 1961–1971 ve 1971–1980 dönemlerinde yaşanan siyasal krizler, koalisyon hükümetleri, 12 Mart 1971 muhtırası ve yükselen siyasal şiddet ortamı dikkate alındığında, Senato'nun sistemin tıkanmalarını önlemede beklenen ölçüde etkili olamadığı; kimi zaman da yasama sürecini ağırlaştıran bir işlev gördüğü yönündeki değerlendirmeler ağır basmaktadır. Özellikle 1980 Darbesi sonrasında Cumhuriyet Senatosunun varlığı ve varlığının devam edip edilmeyeceğine dair tartışmalarda Senatonun Meclisi onaylamaktan başka bir işlevinin olmadığına dair de birçok yorum yapılmıştır (Özgişi, 2012, s. 318-323).

2.7.4. Cumhuriyet Senatosu'nun Türkiye Cumhuriyeti devleti üzerindeki olumlu/olumsuz etkileri

Cumhuriyet Senatosu'nun olumlu etkileri, genel olarak şu noktalarda yoğunlaşmaktadır:

İlk olarak Senato, yasama sürecinde ikinci bir denetim katmanı oluşturarak, özellikle karmaşık ve teknik düzenlemelerde daha ayrıntılı müzakerelerin yapılmasına imkân tanımıştır. Özellikle anayasa değişiklikleri ve bütçe görüşmelerinde, iki meclisli yapı, farklı siyasal eğilimlerin ve uzmanlık alanlarının daha geniş biçimde temsil edilmesini sağlamıştır (Pantül ve Yalçın, 1982, s. 13-20).

İkinci olarak Senato'nun tabii ve kontenjan üyeleri aracılığıyla, bürokrasi, yargı, akademi ve sivil toplum alanlarında deneyim kazanmış kişilerin parlamentoya taşınması hedeflenmiş; bu durumun, özellikle dış politika, anayasa hukuku ve idare hukuku gibi alanlarda daha “tecrübeli” bir tartışma zemini yarattığı ileri sürülmüştür (Özgişi, 2011b, s. 293).

Üçüncü olarak çift meclis sisteminin, tek meclisli parlamentolarda görülen “çoğunlukçu eğilimleri” frenleyici bir unsur olarak tasarlandığı; özellikle 1950’lerde yaşanan çoğunluk diktası tartışmalarına bir reaksiyon olarak ortaya çıktığı, hem dönemin anayasa tartışmalarında hem de sonraki değerlendirmelerde sıkça vurgulanmaktadır (Onar, 2005, s. 1022).

Dördüncü olarak 1961 Anayasası ile birlikte Anayasa Mahkemesi, Yüksek Seçim Kurulu, üniversite özerkliği, sosyal devlet ilkesi gibi kurum ve ilkelerin hayata geçirilmesinde Senato, yasama sürecinin bir parçası olarak önemli katkılar sunmuştur. Bu kurumlar, demokratik rejimin “denge ve denetim” mekanizmalarının genişlemesi açısından hayati görülmektedir (Tunç, 2020, s. 670).

Buna karşın, Cumhuriyet Senatosu ve genel olarak çift meclis sistemi, çeşitli açılardan eleştirilere maruz kalmıştır.

Tunca Özgişi, Türk parlamento tarihinde Senato deneyimini “beklenen ölçüde işlevsel ve başarılı olmayan” bir kurum olarak nitelendirir; Senato’nun, kendisinden beklenen üretkenliği ve siyasal tıkanmaları açıcı rolü tam anlamıyla yerine getiremediğini belirtir (Özgişi, 2012, s. 323).

Erdal Onar da, yasama sürecinde ortaya çıkan teknik hataların düzeltilmesi için çift meclis sistemine gitmek yerine, tek meclisli parlamentonun kanunları belirli aralıklarla iki kez görüşmesi yönteminin tercih edilebileceğini savunur (Onar, 2005, s. 87-89).

Seçim sistemi ve yenileme usulleri de eleştiri konusudur. 1961–1970 arasında Senato yenileme seçimleri ile genel seçimlerin birbirini takip eden yıllara yayılması, neredeyse her yıl seçim yapılmasına yol açmış; bu durum hem siyasal istikrarsızlığı beslemiş hem de hükûmetlerin orta ve uzun vadeli politika üretme kapasitesini sınırlandırmıştır.

Cumhurbaşkanının 15 kontenjan senatörü atama yetkisi ve tabii üyelik kurumu, demokratik temsil ilkesini zayıflattığı gerekçesiyle eleştirilmiş; özellikle Millî Birlik Komitesi üyelerinin tabii senatör olarak Meclis’te yer almaları, 27 Mayıs müdahalesinin siyasal sistem üzerindeki gölgesinin devamı şeklinde yorumlanmıştır (Özgişi, 2012, s. 72-74; Pantül ve Yalçın, 1982, s. 118).

1982 Anayasası hazırlıkları sırasında hem akademik raporlarda hem de Danışma Meclisi tartışmalarında, Senato’nun beklenen görevleri yerine getiremediği; çift meclis sisteminin parlamenter rejimin zorunlu bir unsuru olmadığı ve üniter devletler için tek meclisli sistemin daha işlevsel olabileceği görüşleri ağırlık kazanmıştır. Avrupa Konseyi

Venedik Komisyonu raporlarında da, Türkiye’de 1876 Kanun-ı Esasî ve 1961 Anayasası dönemlerinde çift meclis tercihinin denge-denetim kaygısıyla ilişkilendirildiği, ancak 1982 Anayasası ile tekrar tek meclisli yapıya dönüldüğü belirtilmiştir.

Bu çerçevede 1961–1980 döneminde çift meclisli yapı, bir yandan hak ve özgürlüklerin kurumsal güvencelerinin genişlediği “liberal” bir rejim tasarımının parçası olmuştur (Tunç, 2020, s. 666). Diğer yandan bu çift meclisli yapı; siyasî parçalanmayı ve hükümet istikrarsızlığını artıran, 1970’ler boyunca artan şiddet ve kutuplaşma karşısında yeterince etkili olamayan bir yapı olarak eleştirilmiştir (Özgişi, 2011b, s. 311).

27 Mayıs 1960 askerî müdahalesi, Türkiye’de sadece bir iktidar değişikliğine yol açan “klasik darbe” örneği değil, aynı zamanda siyasal sistemin kurumsal mimarisini köklü biçimde dönüştüren bir “kurucu müdahale” olarak değerlendirilmelidir. Bu müdahalenin ürünü olan 1961 Anayasası, temel hak ve özgürlükler, sosyal devlet ilkesi, anayasa yargısı ve çift meclisli yasama yapısı gibi unsurlarıyla Türk anayasa tarihinde özgün bir yere sahiptir.

Cumhuriyet Senatosu ise bu mimarinin en tartışmalı unsurlarından biridir. Kuruluş gerekçesi, 1950’lerin çoğunlukçu eğilimlerine karşı denge-denetim mekanizması yaratmak ve yasama sürecini daha “olgun” bir müzakere zeminine taşımak iken; pratikte Senato, hem sınırlı seçmen meşruiyeti (tabii ve kontenjan üyelikleri) hem de kronik siyasal istikrarsızlık ortamı nedeniyle beklenen performansı tam olarak sergileyememiştir. Buna rağmen, 1961–1980 arası dönemde temel haklar, dış politika, ekonomik ve sosyal meseleler üzerine yapılan tartışmaların önemli bir kısmının Senato zemininde yürütüldüğü; bu zeminin Türkiye’nin demokratik siyasal kültürünün gelişimine belirli katkılarda bulunduğu göz ardı edilemez.

1982 Anayasası ile tek meclisli sisteme dönüş, çift meclis deneyiminin kesin reddi anlamına gelmekten çok, dönemin siyasal ve toplumsal koşullarında “etkinlik” ve “hız” arayışının, “denge” vurgusunun önüne geçmesini yansıtmaktadır. Böylece 1961 Anayasası ve Cumhuriyet Senatosu, Türk anayasa tarihinin kısa ömürlü ama yoğun tartışmalar doğuran bir “liberal-demokratik ara dönemi”nin kurumsal çerçevesini oluşturmuştur.

2.7.5. Cumhuriyet Senatosu seçimleri

1961 Anayasası, 27 Mayıs 1960 müdahalesi sonrası inşa edilen yeni anayasal düzenin parçası olarak iki meclisli bir yasama yapısı öngördü. Millet Meclisi (alt kanat)

ve Cumhuriyet Senatosu (üst kanat). Senatonun tasarım mantığı, literatürde sıkça vurgulandığı biçimiyle, iktidarın hızını ve tek-meclis çoğunluğunun “aşırılık” ihtimalini frenleyen bir denge-denetim odağı oluşturmaktı; bunun yanında yasama kalitesini artırması ve toplumsal sorunların tartışılmasında “ikinci bir akıl” üretmesi bekleniyordu. Senato üyeleri, Atama usulü ile de üye içerdiğinden gensoru hariç vekillerin diğer tüm yetkilerine sahiptiler (MMTD, C:3, B. 47, s. 35).

1961 Anayasasına göre Cumhuriyet Senatosunun kuruluşu, görevleri ve yenilenmesi ile ilgili maddeler Resmî Gazete’de yayınlanmıştır. Buna Göre senatoyu, üç grup oluşturacaktır: Bunlardan birincisi genel halkoyuyla seçilen 150 kişi, Cumhurbaşkanı’nca seçilen (Kontenjan) 15 kişi, MBK Başkanı-Üyeleri ve Eski Cumhurbaşkanları (Tabii Üyeler). 1961 yılında yapılan ilk seçimlerde genel oyla gelen 150 kişi, CB tarafından seçilen 15 kişi ve Tabii üye olan 19 kişi ile birlikte Cumhuriyet Senatosunu toplamda 184 senatör oluştuyordu (Özgişi, 2011a, s. 52).

Bu kurumsal tercih, sadece “kurucu metin” tercihi değildir; aynı zamanda 1950’ler deneyimi ve 1960 sonrasının siyasal güvenlik kaygılarıyla da ilişkilidir. Senato, bir yönüyle temsiliyet ile istikrar arasındaki gerilime anayasal bir yanıt olarak görülmüştür. Temsil üretirken kararların ikinci bir süzgeçten geçmesi amaçlanmıştır (Özgişi, 2011a, s. 48-49).

1961 Anayasası’na göre Cumhuriyet Senatosu; genel oyla seçilen 150 üye ve Cumhurbaşkanı’nca seçilen 15 üyeden oluşuyordu. Ayrıca Millî Birlik Komitesi Başkanı ve üyeleri ile eski Cumhurbaşkanları, yaş kaydı aranmaksızın Senatonun tabii üyesi sayılmıştır. Bu tablo, Senatoyu sadece “seçimle gelen bir üst meclis” olmaktan çıkarıp, kurucu dönemin aktörlerini de bünyesinde taşıyan karma bir yapı haline getirir (Lijphart, 2006, s. 196).

Cumhurbaşkanı’nca seçilen 15 üyenin niteliği ayrıca sınırlandırılmıştır: Bu üyeler “çeşitli alanlarda seçkin hizmetleriyle tanınmış” ve 40 yaşını bitirmiş kişiler arasından seçilecek; bunların en az 10’u bağımsızlar arasından belirlenecektir (30 Mayıs 1961 Tarih ve 10815 Sayılı Resmi Gazete). Bu hüküm, Senatonun “uzmanlık/itibar” boyutunu güçlendirmeyi hedefleyen bir tasarım ayrıntısıdır.

Tabii üyeler bakımından ise önemli bir siyasal filtre öngörülmüştür: Tabii üye olarak Senatoya katıldıktan sonra bir siyasî partiye girenlerin, tabii üyelik sıfatı, partiye girişlerinden sonraki ilk Senato seçimi tarihinde sona erer. Bu düzenleme, tabii üyeliğin “kurucu/üst” statüsünü korumayı ve açık parti aidiyetini sınırlamayı hedefleyen bir güvenlik supabı gibi çalışır (İpekçi, 1971, s. 9).

Senatör seçilebilmenin anayasal eşiği görece yüksektir: 40 yaşını doldurmuş olmak ve yükseköğrenim yapmış bulunmak şarttır; ayrıca milletvekili seçilmeye engel bir durumun olmaması gerekir. Bu çerçevede, Senatonun “daha olgun ve eğitilmiş” bir temsil katmanı olarak konumlandırılır; ama aynı zamanda temsiliyetin sosyolojik tabanını daraltan bir etki de yaratır.

Cumhuriyet Senatosu üyeliğinin süresi 6 yıl olarak düzenlenmiştir ve süresi biten üyelerin yeniden seçilebilmesi mümkündür. Sistem ayrıca, Senatonun (genel oyla ve Cumhurbaşkanınca seçilen üyelerinin) üçte birinin iki yılda bir yenilenmesi ilkesini benimsemiştir. Bu mekanizma, üst meclisin “tamamen bir anda değişmesini” engelleyerek kurumsal hafıza ve süreklilik üretmeyi amaçlamıştır (Pantül ve Yalçın, 1982, s. 118).

Ne var ki, yenileme seçimlerinin Millet Meclisi genel seçimleriyle ilişkilendirilmesi (ve seçimlerin geri bırakılması/öne alınması hallerinde Senato yenilemesinin de birlikte kayması) özellikle 1970 anayasa değişikliği sonrası daha net bir takvime bağlanmıştır. Millet Meclisi genel seçim yılına rastlayan yenileme seçimleri birlikte; rastlamayanlar ise genel seçimlerden sonraki ikinci yılda, genel seçim ayına paralel yapılacaktır. Böylece takvim “rastgele” dağılsın, siyasal sistem her yıl seçime gitmesin diye bir tür önlem alınmıştır.

304 sayılı Kanun, Senato seçiminde seçim çevresini temel olarak il olarak kabul eder; adaylık koyma ve partilerin aday göstermesi gibi süreçleri düzenler. Partiler için örgütlenme şartları (en az 15 ilde belirli süre teşkilat) gibi hükümler de bu çerçevede yer alır. 304 sayılı Kanun, il seçim kurulunun birleştirme tutanağında “çoğunluk usulüne göre seçilmiş olanları” belirteceğini açıkça yazar. Ayrıca seçmen, dilediği adayları yazarak oy pusulasını doldurmakta serbesttir; basılı pusulada isim silebilir veya başka isim ekleyebilir (panachage mantığına yakın bir tercih serbestliği). Bu düzenleme, dönemsel değişiklikler ve uygulamalar bir yana, 1961 başlangıç çerçevesinde “çoğunluk/tercih” eksenli bir tasarımı gösterir (31 Mayıs 1961 Tarih ve 10816 Sayılı Resmi Gazete).

Bununla birlikte, 1964 kısmi senato seçimleri öncesinde yapılan düzenlemelerle nispi temsil usulünün benimsendiği ve bunun ciddi siyasal tartışmalar doğurduğu, 1964 seçimini inceleyen çalışmada açık biçimde belirtilir. Bu nokta, Senato seçim sisteminin “tek bir kalıpta donmuş” değil; siyasal rekabetin ihtiyaçlarına göre yeniden ayarlanabilen bir alan olduğunu gösterir (Acar, 2022, s. 1-21).

Senato yenilemelerinin üçte bir mantığı, ülkenin seçim çevrelerinin A, B, C biçiminde gruplandırılmasıyla işletildi. 304 sayılı Kanun’un geçici hükümleri, ilk

yenilemeler için A–B–C grupları arasında Senato’nun özel birleşiminde Başkan tarafından yapılacak ad çekme ile yenileme sırasının belirleneceğini düzenlemiştir. Bu kurgu, aynı anda tüm ülkenin değil, her seferinde “grup illerin” yenilenmesini sağlamıştır. Kanuna ekli listeler, illeri A/B/C gruplarına ayırmış ve her il için çıkarılacak senatör sayısını da gösterir (ör. bazı iller 1, bazıları 2, bazıları 3 üye gibi). Bu listeler, yenileme seçimlerinin “hangi illerde” yapılacağını somutlaştıran teknik omurgadır.

Ad çekme ve grup mantığı, yalnızca teknik bir takvim aracı değildir; siyasal rekabetin coğrafyasını da belirlemiştir. Çünkü iki yılda bir seçime giden iller değiştikçe, partilerin ülke ölçeğinde “sürekli kampanya” dinamiği yaşaması ve parlamentodaki güç dengesinin ara dönemlerde güncellenmesi mümkün hale getirilmiştir (Türk, 1981, s. 3-52).

304 sayılı Kanun, Ankara, İstanbul ve İzmir’de seçim çevresini “tek il” gibi ele alıp bırakmamış; bu illeri üçer numaralı seçim çevresine bölüp ilçeleri bu alt çevrelere dağıtmıştır. Bu düzenleme, hem seçmen yoğunluğu hem temsil oranı bakımından büyük şehirlerde daha yönetilebilir bir seçim coğrafyası kurma amacına hizmet etmiştir. Bu alt çevreleme, özellikle İstanbul ve Ankara gibi illerde “tek merkezli” bir seçim yerine, ilçeler kümelenmesi üzerinden daha dengeli bir temsil hedefi taşır. Metnin kendisi, alt çevrelerde hangi ilçelerin yer aldığını ayrıntılı biçimde listelenmiştir (31 Mayıs 1961 Tarih ve 10816 Sayılı Resmi Gazete).

1961 Anayasası döneminde Cumhuriyet Senatosu için bir “başlangıç seçimi” ve bunun ardından kısmi yenilemeler öngörülmüştür. 1964 kısmi seçimlerinin 7 Haziran 1964 tarihinde yapıldığı, bu seçimin aslında 1963’te planlandığı ancak bir yıl ertelendiği belirtilmiştir. Daha sonraki yenileme/yenilemeyle birlikte yürüyen senato seçimlerinin tarihlerine ilişkin olarak, metinlerde açıkça geçen örnekler arasında 5 Haziran 1966 (B Grubu yenileme), 2 Haziran 1968 (A Grubu yenileme) yer alır; ayrıca bazı illerde aynı gün “ara seçim” niteliği taşıyan işlemler de görülebilir. 14 Ekim 1973’te ise hem Millet Meclisi genel seçimlerinin yapılmış hem de aynı gün Cumhuriyet Senatosu üçte bir yenileme seçimleri gerçekleşmiştir. Bu, Senato yenilemelerinin genel seçimlerle çakışabildiğini gösteren net bir örnektir. 12 Ekim 1975 (B Grubu) ve 14 Ekim 1979 (C Grubu) tarihlerinde de Senato’nun üçte bir yenileme seçimleri yapılmıştır. Bu iki örnek, 1970’lerden itibaren yenilemelerin Ekim ayna “yaklaştırılabildiğini” gösteren güçlü işaretlerdir. Takvimin “teorik” düzeni ile “siyasal gerçeklik” arasındaki en net gerilimlerden biri 1970–1971 arasında görülmüştür. 7 Haziran 1970’te yapılması gereken yenileme seçimi geri bırakılmış; gerekçe olarak, yenileme seçimleri ile genel seçimlerin

birlikte yapılması ilkesini getiren anayasa değişikliği (m.73 değişikliği) gösterilmiştir. Bunu izleyen dönemde 1971’de yapılması gereken yenileme seçimlerinin de yapılmadığı; bunun yerine 1973 genel seçimiyle birlikte yapılmasının kararlaştırıldığı; hatta Yüksek Seçim Kurulu’nun bu birlikte seçim için tarihi 14 Ekim 1973 olarak düzelttiği görülmüştür. Bu, “takvim mühendisliğinin” doğrudan anayasal ve kurumsal kararlarla şekillendiğini göstermiştir (Acar, 2022, s. 3-5).

İlk seçimle birlikte toplamda 8 Senato seçimi 15 Ekim 1961, 07 Haziran 1964, 05 Haziran 1966, 02 Haziran 1968, 14 Ekim 1973, 12 Ekim 1975, 05 Haziran 1977, 14 Ekim 1979 tarihlerinde gerçekleştirilmiştir. Senato yenilemelerinin genel seçimlerle 1973 ve 1977’de yıllarında beraber yapıldığı görülmektedir. Seçim kanununda her il bir seçim çevresi kabul edilmiş fakat İstanbul, Ankara ve İzmir üçer seçim çevresine bölünmüştür. Bu seçim çevreleri ekli listede verilmiş, toplam 150 üyenin senatör olarak genel seçimle meclise girilecek sayı belirlenmiştir. Aşağıda seçim grupları ve senatör kontenjanları verilmiştir (30 Mayıs 1961 Tarih ve 10816 Sayılı Resmi Gazete):

A Grubu İlleri: Adıyaman (1), Aydın (3), Bilecik (1), Bolu (2), Çankırı (1), Çorum (2), Edirne (1), Gaziantep (2), İçel (2), İzmir (6), Kastamonu (2), Kırklareli (1), Kırşehir (1), Malatya (2), Konya (5), Manisa (4), K. Maraş (2), Nevşehir (1), Ordu (3), Sinop (1), Sivas (4), Zonguldak (3).

B Grubu İlleri: Adana (4), Afyonkarahisar (3), Ankara (7), Bingöl (1), Bursa (4), Denizli (2), Diyarbakır (2), Elazığ (2), Eskişehir (2), Giresun (2), Gümüşhane (1), Kayseri (3), Kocaeli (2), Muğla (2), Niğde (2), Sakarya (2), Tekirdağ (2), Trabzon (3), Tunceli (1), Urfa (2), Uşak (1).

C Grubu İlleri: Ağrı (1), Amasya (1), Antalya (2), Artvin (1), Balıkesir (4), Bitlis (1), Burdur (1), Çanakkale (2), Erzincan (1), Erzurum (3), Hakkâri (1), Hatay (2), Isparta (1), İstanbul (10), Kars (3), Kütahya (2), Mardin (2), Muş (1), Rize (1), Samsun (4), Siirt (1), Tokat (2), Van (1), Yozgat (2)¹.

A Grubu illerin yenileme tarihleri 2 Haziran 1968 ve 5 Haziran 1977 olduğu için sadece 2 kere yenileme yapılmıştır. B Grubu illerin yenileme seçimleri 5 Haziran 1966 ve 12 Ekim 1975 tarihlerinde yapılmıştır. C Grubu illerin yenileme seçimleri 7 Haziran

¹ Tunca Özgişi’nin 2011 basımı doktora tezinde Elazığ (2 üye) B grubunda unutulmuş; C Grubunda yer alan Erzincan üye sayısı 1 olacağına, 4 kişi gösterilerek hata yapılmıştır. Resmi Gazete’de Erzincan üye sayısı 1’dir.

1964, 14 Ekim 1973 (Genel seçimle birlikte) ve 14 Ekim 1979 tarihlerinde yapıldığı için diğer gruplara göre fazladan üçüncü kere yenileme seçimi yapılmıştır.

Cumhuriyet Senatosu'nun gündemi, döneminin siyasal-toplumsal krizleriyle doğrudan bağlantılıdır. Senatoda denetim araçlarının yoğun kullanıldığı; örneğin “soru” müessesesinin belirli bir yoğunlukla işlendiği ve “genel görüşme/araştırma” başlıkları altında kritik meselelerin meclise taşındığı görülmektedir. Gündem örnekleri daha somut düzeyde incelendiğinde; işsizlik, yolsuzluk, kamu kaynaklarının yönetimi, Türk Petrol başlığı etrafındaki tartışmalar, Kıbrıs meselesi, anarşi/şiddet olayları, özel yüksekokullar, din-devlet ilişkileri, TRT'nin konumu, az gelişmiş bölgeler ve KİT'lerin denetimi gibi alanların öne çıktığı görülür. Bu temalar, Senatonun “yalnızca yasa metni okuyan” bir kurum olmadığını, ülkenin çatışmalı gündemini meclise taşıyan bir tartışma sahnesi olduğunu gösterir (Çoker, 2002, s. 7).

Senatonun katkı iddiası, çoğu zaman “denge-fren” işleviyle birlikte anılmıştır. Hükümet icraatlarını denetlemek, yasama ürünlerini ikinci kez tartmak, komisyon ve genel kurul tartışmalarıyla kararların gerekçelendirilmesini zorlamak gibi fonksiyonlar üstlenmesinin yanı sıra işlevselliği konusunda yapılan meclis tartışmaları Senato kurumunun her zaman alkışlanan bir kurum olmadığını göstermektedir (Özgişi, 2011a, s. 95). İki meclisli yapının yavaşlatıcı etkisi ve Senatonun karma bileşiminin (tabîi üyelik gibi) temsil tartışmalarını beslediği de akademik kaynaklarda ve Senatör anılarında sıkça yer almıştır (Yıldız, 2001, s. 200-210).

1960'ların ortasından 1970'lere uzanan çizgide “seçim takviminin kayması, ertelemeler ve sistem tartışmaları” Senatonun siyasal hayattaki yerini karmaşıktır. 1964 kısmi seçiminde sistem tartışmaları (nispi temsil gibi) ve daha sonra 1970–1973 arasındaki takvim mühendisliği, Senatonun yalnızca “yasama” değil, seçim hukuku ve rejim tasarımı tartışmalarının da düğüm noktası olduğunu göstermiştir. 1977 örneğinde Anayasa Mahkemesi kararına yansıyan ifadeler, yenileme seçimlerinin Senato içi güç dengelerini kayda değer ölçüde değiştirdiğini ve bu değişimin Senato içi organların oluşumuna kadar uzanan tartışmalar doğurmuştur. Bu, Senatonun “simgesel” değil, pratikte etkili bir siyasal alan olduğunu kanıtlayan önemli bir işarettir (Acar, 2022, s. 1-21).

Cumhuriyet Senatosu, 1961 Anayasası'nın denge-denetim arayışının kurumsal ifadesi olarak; karma bileşimi (seçilmiş + kontenjan + tabîi), kısmi yenileme mantığı ve ülke gündemini taşıyan tartışma repertuarıyla Türk parlamento tarihinde ayrı bir iz bırakmıştır. Ancak aynı özellikler, temsilin sosyolojik daralması, çift meclisliliğin

maliyeti ve yavaşlatıcı etkisi gibi eleştirilerin de odağı olmuştur. Bu yüzden Senato, Türk parlamento tarihi açısından “faydalı fren mekanizması” ile “ağır bürokratik yük” arasında gidip gelen bir miras üretmiştir.

2.7.6. Mardin tarihi, Mardin’de seçimler ve Mardin senatörleri

Mardin ve çevresi (özellikle Tur Abdin–Nusaybin hattı), Mezopotamya ile Anadolu arasındaki geçiş kuşağında yer aldığı için, Cumhuriyet öncesi tarih boyunca “sınır–merkez” ikiliğini aynı anda yaşamış bir coğrafyadır. Geç Antik Çağ’dan itibaren bölgenin sadece askerî-stratejik değil, aynı zamanda dinî-kültürel bir çekim alanı hâline gelmesinde Süryani Hristiyanlığı ve manastır ağları belirleyici olmuştur. Tur Abdin’de monastik hayatın IV. yüzyıldan itibaren kurumsallaştığı; manastırların eğitim, ruhban yetiştirme, idari karar alma ve mezhepsel süreklilik üretme açısından “pasif ibadet mekânı” olmanın ötesine geçtiği vurgulanır. Bu çerçevede Mardin havalisi, yüzyıllar boyunca farklı siyasal otoriteler değişse bile, yerleşik dinî kurumların sağladığı süreklilik sayesinde bölgesel kimliğin ve toplumsal örgütlenmenin taşıyıcı alanlarından biri olarak okunabilir (Yaşar, 2021, s. 73).

Orta Çağ’a gelindiğinde Mardin’in siyasal tarihi, yalnızca “kim yönetti?” listesinden ibaret değildir; asıl mesele, kaleye dayalı savunma mantığı, ticaret yollarına yakınlık ve yerel hanedanların denge siyasetiyle şekillenen bir şehirleşme tecrübesidir. İlhanlı yayılması döneminde Artuklu Mardin’i, Moğol stratejisinin Suriye’ye uzanan askerî hattı ve İpek Yolu bağlantıları bakımından kritik bir düğüm noktası olarak görmüştür. Nitekim Mardin kuşatmasının uzun sürmesi ve kuşatma-sonrası İlhanlı–Artuklu ilişkilerinin zamanla savaşın ötesine geçerek siyasî ittifak/bağımlılık biçimlerine evrilmesi, şehrin “direnc kapasitesi” kadar “uyum kapasitesini” de gösterir: Yerel iktidar, yıkıcı askerî baskı altında bile pazarlık edilebilir alanlar üretmeye çalışmıştır (Gördegir & Özbek, 2018, s. 106-118).

XVI. yüzyıl başında Osmanlı–Safevî rekabeti Mardin’i doğrudan etkilerken, şehrin Osmanlı topraklarına katılımı kale-merkezli bir askerî-siyasî süreç olarak biçimlenmiştir. Mahremî’nin Şehnâme anlatısı üzerinden yapılan değerlendirmeler, halkın şehir düzeyinde teslim–müzakere çizgisini benimsemesine karşılık, iç kaleye çekilen kuvvetler nedeniyle çatışmanın uzadığını; dolayısıyla “şehrin alınması” ile “kalenin düşmesi” arasındaki farkın Mardin örneğinde tarihsel bir gerçeklik olarak öne çıktığını gösterir. Bu okuma, Osmanlılaşmanın tek hamlede değil, yerel aktörlerin

tavırları, kuşatma pratikleri ve propaganda/teminat mekanizmalarıyla katmanlı ilerlediğini düşündürür (Öztaş, 2021, s. 7-25).

Osmanlı idaresine eklemelenme sonrasında ise Mardin'in Cumhuriyet öncesi toplumsal-ekonomik görünümü, tahrir ve yerel kayıtların imkân verdiği ölçüde daha somut izlenebilir. XVI. yüzyıl Mardin Sancağı üzerine arşiv temelli çalışma, sancak ölçeğinde idarî teşkilatlanmayı (kaza–nahiye düzeni, görevli profilleri), nüfusun dinî-toplumsal bileşenlerini ve iktisadî faaliyetleri (tarım, vergi kalemleri, dokuma vb.) birlikte ele alarak, Mardin'in bir yandan sınır güvenliğiyle ilişkili “askerî kent” niteliğini korurken, diğer yandan üretim–pazar ilişkileriyle canlı bir taşra merkezi olarak işlediğini ortaya koyar. Böylece Mardin'in Osmanlı dönemindeki sürekliliği, yalnızca siyasî hâkimiyet değişimleriyle değil, idare–nüfus–ekonomi üçgenindeki yeniden düzenlenmelerle açıklanabilir (Göyünç, 1969, s.35-55).

Daha geç dönemde (Tanzimat öncesi bağlamda) Mardin'de iktidarın işleyişi, merkezî bürokrasi ile yerel güç ağlarının “tam bağımlılık/tam özerklik” ikileminden ziyade, pazarlık ve karşılıklı ihtiyaçlar üzerinden kurulan bir ara formda değerlendirilir. Bu yaklaşım, Osmanlı taşrasında yerel iktidar gruplarının (eşraf, aşiret yapılarıyla ilişkili aktörler ve yerel aracılar) idare süreçlerine nasıl nüfuz ettiğini; merkezin de çoğu zaman bu nüfuzu tümüyle tasfiye etmekten çok yönetilebilir kılmaya çalıştığını vurgular. Cumhuriyet öncesi Mardin tarihini okurken bu çerçeve, “devlet geldi, düzen kurdu” gibi düz anlatıları epey törpüler: Mardin'de düzen, çoğu zaman devletin kural seti ile yerelin fiilî güç dengelerinin birlikte ürettiği bir bileşim olarak görünür (Özcoşar, 2018, s. 4).

Erken Cumhuriyet döneminde siyasal rekabetin yerel düzeyde “partiler arası seçim yarışına” tam olarak açılması, Türkiye genelinde olduğu gibi Mardin'de de çok partili düzende yapılan genel seçimlerle görünür hâle gelir. Bu görünürlüğün en net, tartışmasız ve denetlenebilir zemini Yüksek Seçim Kurulu'nun yayımladığı il bazlı resmî sonuç tablolarıdır. Aşağıda demokratikleşme ve demokrasi mücadelesini göstermesi açısından, YSK'den aldığımız 1950 ve sonrası seçim sonuçlarını incelemek, Mardin'in siyasi eğilimlerini göstermesi açısından önemlidir.

İlk çok partili seçim olarak kabul edilen 1946 seçimleri, seçim sistemi (tek dereceli-açık oy, gizli tasnif) ve partilerin hazır olmaması sebebiyle sağlıklı bir seçim olarak görülmesi de demokratikleşmenin ilk adımı sayılması açısından önemlidir.

YSK'nin 1950 genel seçim sonuç tablosunda Mardin için kayıtlı seçmen sayısı 104.553, oy kullanan seçmen sayısı 92.178 olarak verilmektedir. Aynı tabloda Mardin'de parti oyları; DP: 45.078, CHP: 44.882, Bağımsızlar: 44.771 şeklinde kaydedilmiştir.

1954 genel seçim sonuç tablosunda Mardin için kayıtlı seçmen sayısı 20 bin 293 kişi artarak 124.553, oy kullanan seçmen sayısı 16 bin 774 kişi artarak 108.952 olarak verilmektedir. Aynı tabloda Mardin’de parti oyları; DP: 60.614, CHP: 44.650, Bağımsızlar: 21.646 şeklinde kaydedilmiştir.

1957 genel seçimleri, 1958’de yapılması planlanan seçimlerin erkene alınması nedeni ile yapılmıştır. Buna göre ise genel seçim sonuç tablosunda Mardin için kayıtlı seçmen sayısı 1954 seçimlerine oranla 9 bin 554 kişi artarak 134.107, oy kullanan seçmen sayısı 3 bin 267 kişi azalarak 105.685 olarak verilmektedir. Aynı tabloda Mardin’de parti oyları; DP: 48.379, CHP: 55.571, CMP: 651 şeklinde kaydedilmiştir. Hürriyet Partisi, Vatan Partisi ve Bağımsızlarda geçerli oy kaydı bulunmamaktadır.

1961 genel seçimleri, 27 Mayıs’tan sonra yapılan ilk seçimdir. Milletvekili ve Cumhuriyet Senatosu Seçimleri birlikte yapılmıştır. 1961’de yapılan seçimlere göre, genel seçim sonuç tablosunda Mardin için kayıtlı seçmen sayısı 1957 seçimlerine oranla 15 bin 899 kişi artarak 150.006, oy kullanan seçmen sayısı 13 bin 774 kişi artarak 119.459 olarak verilmektedir. Aynı tabloda Mardin’de parti oyları; CHP: 50.734, CKMP: 25.622, YTP: 40.927 şeklinde kaydedilmiştir. AP ve Bağımsızlarda geçerli oy kaydı bulunmamaktadır.

1946’da Milletvekili sayısı 7 olan Mardin, sadece CHP’den milletvekili çıkarmıştır. 1950’de 7 milletvekilinden 3’ü CHP, 3’ü DP ve 1’i de Bağımsızlardan çıkarılmıştır. 1954 seçimlerinde 7 vekilin 7’si de DP’den çıkarılmıştır. 1957 seçimlerinde ibre CHP lehine tersine dönerek CHP 8 milletvekilinin 8’ini de kazanmıştır.

27 Mayıs sonrası yapılan 1961 seçimlerinde 6 milletvekilinin 3’ü CHP’den, 1’i CKMP’den, 2’si YTP’den. Cumhuriyet Senatosuna seçilen Senatörler Mehmet Kemal Oral ve Abdülkerim Saraçoğlu CHP kökenliydi. 7 Haziran 1964 Senato yenileme seçimlerinde AP’li Abdürrahman Bayar meclise girmiştir. 1965 seçimlerinde 6 vekilin 2’si CHP, 2’si CKMP, 1’i AP ve diğeri YTP’den. Saraçoğlu ve Bayar 1973’e kadar Senatoda kalmaya devam etti. 1969 seçimlerinde 6 vekilin 2’si AP, 2’si Bağımsız, 1’i CHP ve diğeri YTP’den.

1973 seçimlerinde AP, CHP, CGP, MSP, Bağımsız ve Demokratik Parti her biri 1 vekil çıkarmıştır. Senato C Grubunun 14 Ekim 1973 tarihli seçimlerinde Mehmet Ali Arıkan CHP’den ve Sait Mehmetoğlu AP’den seçilmişler 6 yıl süre ile 1979’a kadar görev yapmışlardır. 1977 yılı seçimlerinde 6 vekilin 2’si CHP’den, 2’si MSP’den, 1’i AP’den ve 1’i de Bağımsızlardan oluşmaktadır. 14 Ekim 1979 tarihinde yapılan C grubu Senato yenileme seçimlerinde Cemil Çeçan CHP’den ve İsmet Muharremoğlu AP’den

senatör olarak seçilmiştir fakat 12 Eylül 1980 Darbesi nedeniyle sadece 1 yıldan biraz fazla görev alabilmişlerdir. 12 Eylül 1980 Darbesi ve sonrası bu çalışmanın sınırlarını aştığından, seçimlerle ilgili bilgilere buraya kadar yer verilmiştir.

1960 yılı itibarıyla Mardin'in, merkez ilçe dâhil 12 ilçesi bulunmaktaydı. Bu ilçeler şunlardır: Merkez, Mazıdağı, Cizre, Midyat, Derik, Nusaybin, Gercüş, Ömerli, İdil, Silopi, Kızıltepe ve Savur (18 Mayıs 1990 Tarih ve 20522 Sayılı Resmi Gazete). 1960 verilerine göre nüfusu 353.411 olan Mardin'in Şehir nüfusu 73.907 iken kırsal nüfusu 279.504 olarak kaydedilmiştir. Kırsal nüfusun 2000'li yıllara kadar şehir nüfusundan yüksek olduğu görülmektedir.

18 Mayıs 1990 tarihli ve 20522 Sayılı Resmî Gazete'de yayımlanan 3647 sayılı Kanun ile daha önce Gercüş'e bağlı bucak olan Hasankeyf ilçe yapılmış ve 21 köyle birlikte Batman iline bağlanmıştır. Aynı Kanunla Gercüş ilçesi Batman iline; Cizre, İdil ve Silopi ilçeleri ise Şırnak iline bağlanmıştır. Bu düzenleme sonrasında Mardin'in ilçe sayısı 9'a düşmüş; ilçeler Merkez, Nusaybin, Derik, Ömerli, Kızıltepe, Savur, Mazıdağı, Dargeçit ve Midyat şeklinde belirlenmiştir (18 Mayıs 1990 Tarih ve 20522 Sayılı Resmi Gazete).

20 Mayıs 1990 tarihli ve 20523 Sayılı Resmî Gazete'de yayımlanan 3644 Sayılı Kanun ile de Mardin merkez ilçeye bağlı Yeşil bucağı ilçe yapılmış ve Mardin'in ilçe sayısı 10'a çıkarılmıştır (18 Mayıs 1990 Tarih ve 20522 Sayılı Resmi Gazete).

3. MARDİN SENATÖRLERİ VE SENATO FAALİYETLERİ

3.1. Abdülkerim Saraçoğlu

3.1.1. Biyografisi

1921 (1337) de Mardin'de doğdu. İsmail Bey ve Azize Hanımın oğludur. İlk ve ortaöğreniminden sonra 1943'de İstanbul Haydarpaşa Erkek Lisesini, 1949'da İ.Ü. Tıp Fakültesini bitirdi (TBMM Arşivi, Abdülkerim Saraçoğlu'nun Tercüme-i Hal Belgesi, Sicil No: 134). 14 Kasım 1949'da askerlik hizmetini yerine getirmek üzere Yedek Subay Okuluna girdi. 28 Şubat 1950'de Yd. Tabip Asteğmen rütbesiyle kıt'aya verildi. 31 Ağustos 1950'de terhis edildi. Başvurusu üzerine 1 Ekim 1951'de Mardin Lisesi Tabipliğine atandı. 31 Ağustos 1956'da uzmanlık eğitimi için bu görevden ayrılarak Ankara Numune Hastanesi Göz Hastalıkları servisinde asistan oldu. 30 Eylül 1959'da eğitimini tamamlamakla Mardin Devlet Hastanesi Göz Hastalıkları uzmanlığına atandı. 27 Şubat-14 Nisan 1961 arası Mardin Trahomla Savaş Başkanlığında görevlendirildi (Çoker, 1998a, s. 389).

1961 Anayasasının yürürlüğe girmesinden sonra TBMM I. (XII.) Dönemi için 15 Ekim 1961'de yapılan genel seçimde Cumhuriyet Halk Partisi (C.H.P.) adayı olarak Cumhuriyet Senatosu Mardin üyeliğine seçildi (TBMM Arşivi, Abdülkerim Saraçoğlu'nun Seçim Mazbatası). Senato'da Sosyal İşler ve Millî Savunma komisyonlarında üye olarak çalıştı. 1 Kasım 1970'de Başkanlık Divanında Kâtip Üyeliğe seçilerek bir dönem bu görevi yürüttü. Genel Kurul'da (25) konuşma yaptı. 7 Haziran 1964'deki üçte bir yenileme seçiminde tekrar seçilmekle üyeliğini 14 Ekim 1973'e kadar korudu. Senato'dan ayrıldıktan sonra 10 Aralık 1973'de Sağlık Bakanlığı Danışma ve İnceleme Kurulu üyeliğine atandı (Dinçer, 2025, s. 65). 30 Ocak 1975'de Bakanlık Müşavirliğine getirildi. 6 Eylül 1976'da emekliye ayrıldı. 26 Mart 1991'de Ankara'da öldü. Cebeci'deki Asrî Mezarlıkta toprağa verildi (Çoker, 1998a, s. 390).

Saraçoğlu, 31 Mayıs 1954'de Bayan Aysel (1936) ile evlenmiş olup, İsmail (1955), İbrahim (1957) ve Yasemin (1961) in babasıdır.

3.1.2. Senato faaliyetleri

3.1.2.1. Görev aldığı komisyonlar

Mardin Senatörü Abdülkerim Saraçoğlu Cumhuriyet Senatosu'nda görev yaptığı dönemde Sosyal İşler Komisyonu üyeliği (CSTD, C. 1, B. 8, s. 96), Bayındırlık, Ulaştırma ve İmar-İskân Komisyonu üyeliği (CSTD, C. 19, B. 46, s. 77), TBMM Kamu İktisadi Teşebbüsleri Dilekçe Karma Komisyonu'na üyeliği (CSTD, C. 22, B. 10, s. 227-228), Dilekçe komisyonu tasnif heyeti üyeliği (CSTD, C. 37, B. 11, s. 344), Güven Partisi'nden Sosyal İşler Komisyonu üyeliği (CSTD, C. 44, B. 5, s. 112), Başkanlık divanı kâtipliği (CSTD, C. 44, B. 8, s. 185), İçişleri Komisyonu kâtip üyeliği (CSTD, C. 47, B. 60, s. 2) ve Hesapları İnceleme Komisyonu üyeliklerinde bulunmuştur (CSTD, C. 57, B. 62, s. 1).

3.1.2.2. Kullandığı izinler

Abdülkerim Saraçoğlu senatörlük görevini yürüttüğü dönemde 28 Aralık 1961 tarihinde hastalığı sebebiyle 20 gün (CSTD, C. 1, B. 18, s. 243), 6 Aralık 1962 tarihinde mazereti sebebiyle 10 gün (CSTD, C. 7, B. 14, s. 265) ve 26 Kasım 1963 tarihinde hastalığı sebebiyle 10 gün (CSTD, C. 16, B. 8, s. 87) olmak üzere toplamda 3 defa ve 40 gün izin kullanmıştır.

3.1.2.3. İlk imza sahibi olduğu teklifleri

1. Milli Eğitim Bakanlığı 1964 Yılı Bütçe Görüşmelerinin Tamamlanması Hakkındaki Önergesi

Cumhuriyet Senatosu'nun 5 Şubat 1964 tarihli oturumunda Milli Eğitim Bakanlığı 1964 yılı bütçesi görüşülmeye başlanmıştır. Görüşmeler esnasında 6 farklı senatör Milli Eğitim Bakanlığı bütçesi hakkında görüşlerini beyan etmişlerdir. Görüşmelerin uzaması ve bütçeleştirilmenin gecikmesi riski ortaya çıkınca Abdülkerim Saraçoğlu ve Konya Senatörü Mustafa Dinekli bütçe görüşmelerinin tamamlanması ile ilgili şu önergeyi vermişlerdir;

Sayın Başkanlığa

Millî Eğitim bütçesi üzerinde 6 hatip konuşmuş bulunmaktadır. Zamanın darlığı ve bütçenin tespit edilen günde tamamlanması bakımından yeterlik önergesinin oya sunulmasını saygılarımla arz ederim.

Mardin Konya

Abdülkerim Saraçoğlu

Mustafa Dinekli

Oturum başkanı tarafından Abdülkerim Saraçoğlu'nun önergesi görüşmeye açıldığında Adana Senatörü Sakıp Önal söz almış ve Milli Eğitim Bakanlığı hakkında çok önemli değerlendirmelerde bulunacağını bu sebepten verilen önergenin reddini talep etmiştir. Yapılan oylama üzerine Abdülkerim Saraçoğlu'nun önergesi reddedilmiş ve bütçe müzakerelerine devam edilmiştir (CSTD, C. 18, B. 38, s. 492).

2. İl Genel Meclisi Seçim Kanunu Ek 6. Maddede Millet Meclisi'nce Yapılan Değişikliğe Dair Yeterlilik Önergesi

İl Genel Meclisi Seçim Kanunu Ek 6. Maddede Millet Meclisince yapılan değişikliğin olduğu gibi kabul edilmesine dair Abdülkerim Saraçoğlu ve Ankara Senatörü İbrahim Saffet Omay tarafından şu önerge verilmiştir:

Yüksek Başkanlığa

6'ncı maddenin konunun ve sistemin salim tatbiki için Millet Meclisinin kabul ettiği ek 6'ncı madde metninin esas alınarak tasvip edilmesini arz ve teklif ederiz.

Mardin Ankara

Abdülkerim Saraçoğlu İbrahim Saffet Omay

Ankara

Sabit Kocabey

Oylama sonucunda ek 6. Maddede yapılan değişiklik kabul edilmiştir (CSTD, C. 13, B. 93, s. 478).

3.Cumhuriyet Senatosu Üyeleri Seçimi Kanunu’nun Değiştirilmesine Dair Kanun Teklifi, Görüşmelerinde Üyelerin Konuşma Süreleri İle İlgili Önerge

Abdülkerim Saraçoğlu, konuşmaların uzamaması için iki senatörle beraber sürelerin belirlenmesine dair şu önergeyi vermişlerdir:

Yüksek Başkanlığa

Konuşmaların;

a) Grup adına olursa 30 ar dakika,

b) Üyelerin ise 20 şer dakika olarak tahdidini saygı ile arz ve teklif ederiz.

Mardin Ankara

Abdülkerim Saraçoğlu Sabit Kocabeyoğlu

Denizli

Cahit Akyar

Aleyhinde konuşulmasına rağmen önerge kabul edilmiştir.

Saraçoğlu ve iki arkadaşı, konunun önemine vurgu yaparak sonuç alana kadar birleşimin devamına dair yeni bir önerge vermişlerdir:

Yüksek Başkanlığa

Önemi sebebiyle görüşülmekte bulunan kanunun sonuçlanmasına kadar Birleşimin aralıksız devamını saygı ile arz ve teklif ederiz.

Mardin Ankara Denizli

Abdülkerim Saraçoğlu Sabit Kocabeyoğlu Cahit Akyar

Abdülkerim Saraçoğlu’nun bu önergesi hakkında Hüseyin Kalpaklıoğlu’nun aleyhte yapmış olduğu konuşmanın da etkisiyle Saraçoğlu tarafından önerge geri çekilmiştir.

4. Bütçe Kanunu’ndaki “R Cetveli”nde Yer Alan Personel Ücretlerinde Değişiklik Yapılmasına Dair Takrir

Saraçoğlu iki arkadaşıyla birlikte Bütçe Kanununda yer alan “R Cetveli”nde değişiklik yapılmasına dair teklifte bulunmuşlardır. Bütçe Karma Komisyon Başkanı İsmet Sezgin’in açıklaması üzerine Hükümet ve Komisyon takrire katılmadıklarını belirtmiş, takrir kabul edilmemiştir. (CSTD, C. 45, B. 33, s. 1294).

5. Siyasi Partiler Kanunu’nun 74’ncü Maddesinin Değiştirilmesine Dair Kanun Teklifinde Yapılan Görüşmelerin Tamamlanması Hakkındaki Önergesi

Siyasi partilerin güçleri oranında alacakları ödenekler üzerine yapılan 6 senatörün açıklamalarını yeterli gören Abdülkerim Saraçoğlu şu önergeyi vermiştir:

Başkanlığa

Konu aydınlanmıştır, müzakerenin kifayetine karar verilmesini arz ve teklif ederim.

Mardin

Abdülkerim Saraçoğlu

Bursa Senatörü Saffet Ural, Saraçoğlu’nun önergesi aleyhinde bir konuşma yapmasına rağmen yapılan görüşmelerin yeterli olduğuna yönelik olan kifayet önergesi kabul edilmiştir. (CSTD, C. 45, B. 36, s. 1468).

3.1.2.4. Diğer senatörlerin teklif ve önergelerde tespit edilen imzası

1- Konya Senatörü Sedat Çumralı ve 20 arkadaşının Cumhuriyet Senatosu genel kurul toplantı günlerinin tespiti hakkındaki önergesi (CSTD, C. 1, B. 11, s. 166).

2- Burdur Senatörü ve 4 arkadaşının Millet Meclisi ve Senato Başkanlarına alınacak Cadillac marka araçlar yerine 50.000 liralık 2 adet otomobil alınması için verdikleri önerge (CSTD, C. 1, B. 29, s. 613).

3- Konya Senatörü Sedat Çumralı ve 3 arkadaşının Anayasa Mahkemesi’nin Kurulması ve Yargılama Usul Kanunu’nun 38. maddesinin değiştirilmesi hakkındaki önergesi (CSTD, C. 3, B. 53, s. 432).

4- Konya Senatörü Sedat Çumralı ve 3 arkadaşının Anayasa Mahkemesi'nin Kurulması ve Yargılama Usul Kanunu'nun 38. maddesinin değiştirilmesi hakkındaki önergesi (CSTD, C. 3, B. 54, s. 479).

5- Konya Senatörü Muammer Obuz ve 5 arkadaşının Anayasa Mahkemesi üye seçiminin üniversite temsilcisinin belirlenmesinden sonraya bırakılması hakkındaki önergesi (CSTD, C. 4, B. 60, s. 98).

6- Artvin Senatörü Fehmi Alpaslan ve 14 arkadaşının 5434 Sayılı Emekli Sandığı Kanunu'nun 80 ve 92. Maddelerinin değiştirilmesi hakkındaki kanun teklifinin tamamının açık oylamaya sunulması hakkındaki önergeleri (CSTD, C. 5, B. 84, s. 38-39).

7- Erzurum Senatörü M. Rahmi Sanalan ve 3 arkadaşının Bayındırlık Bakanlığı bütçesinin kullanımına dair önergeleri (CSTD, C. 9, B. 38, s. 219).

8- Tabii Üye Mucip Ataklı'nın 12 arkadaşıyla birlikte üyelerin görüş ve kanaatlerinin belli olması için Danışma Kurulu kararının açık oya sunulmasına dair önergesi (CSTD, C. 22, B. 2, s. 27).

9- Yozgat Senatörü Sadık Artukmaç ve arkadaşlarının PTT'nin 125'nci hizmet yılını doldurmuş olması dolayısıyla çalışanlarına ikramiye verilmesi hakkındaki kanun teklifinin öncelik ve ivedilikle görüşülmesi hakkındaki önergesi (CSTD, C. 26, B. 62, s. 376).

10- Samsun Senatörü Rıza Işıtan ve 18 arkadaşının, yeniden kurulacak vakıflar hakkındaki kanun teklifinin havale edildiği komisyonlardan seçilecek üyelerden teşekkül edecek bir Geçici Komisyonda görüşülmesine dair önergesi (CSTD, C. 30, B. 112, s. 145).

11- Bursa Senatörü Cahit Ortaç ve 25 arkadaşının Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlanacak kullar hakkındaki önergesi (CSTD, C. 41, B. 76, s. 369-370).

12- Urfa Senatörü İ. Etem Karakapıcı ve arkadaşlarının 4936 Sayılı Üniversite Kanunu'nun bazı maddelerinde değişiklik yapılmasına dair kanun tasarısının 3'ncü maddesine bağlı 19'ncü maddesinin değiştirilmesi hakkındaki önergesi (CSTD, C. 53, B. 71, s. 743).

3.1.2.5. Genel kurul konuşmaları

1- Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı 1963 Yılı Bütçesi Münasebetiyle Yaptığı Konuşma

Cumhuriyet Senatosu'nun 4 Şubat 1963 tarihli oturumunda Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı 1963 yılı bütçesi görüşülmüştür. Bu görüşmeler sırasında CHP Grubu adına söz alan ve aynı zamanda kendisi de bir doktor olan Abdülkerim Saraçoğlu Türkiye'nin sağlık standartları hakkında son derece önemli tespitlerde bulunmuştur.

Öncelikle ölüm oranları ile ilgili değerlendirmelerde bulunan Saraçoğlu, ölüm oranlarının Avrupa ve ABD'nin son derece üzerinde olduğunu o ülkelerde oranla 2-3 kat yüksek olduğunu dile getirmiştir. Hasta yatağı standartlarında Avrupa'nın en yetersiz ülkesi olan Yunanistan'ın dahi altında olduğumuzu bildirmiştir. Hekim sayısı ve hemşire başta olmak üzere yardımcı sağlık personeli sayılarında da son derece yetersiz olduğumuzu dile getiren Saraçoğlu, ülkenin geleceğinin sağlık standartlarının yükseltilmesi ile garanti alınabileceğini vurgulamıştır. Seçim bölgesi Mardin başta olmak üzere Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgesine ayrı bir parantez açan Saraçoğlu, Avrupa standartlarının çok gerisindeki bir Türkiye gerçeği ile birlikte Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinin de Türkiye'nin ölümler, hasta yatağı, hekim ve yardımcı personel sayılarında en son sıralarında yer aldığını iddia etmiştir (CSTD, C. 9, B. 39, s.272-274).

2- Sağlık ve Sosyal Bakanlığı 1965 Bütçesi Üzerine CHP Grubu Adına Genel Kurula Hitaben Yaptığı Konuşması

Saraçoğlu, 1965 yılı Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı bütçesi görüşmeleri sırasında Cumhuriyet Halk Partisi adına yaptığı konuşmada; sağlık hizmetlerinin adil dağılımı, bölgesel eşitsizliklerin giderilmesi ve sosyalizasyon sisteminin savunulması üzerine odaklanmıştır. Saraçoğlu, bireyin en temel hakkının sağlıklı ve huzurlu yaşamak olduğunu vurgulamış; bu hakkın hayata geçirilmesini devletin en kutsal görevlerinden biri olarak tanımlamamıştır. Özellikle sağlık ve sosyal hizmetlerin vatandaşın ayağına kadar götürülmesi gerektiğini savunmuştur.

Saraçoğlu, Cumhuriyetin ilk yıllarında kurulan Sıhhat Vekâleti'nin önemli adımlar attığını belirtmekle birlikte; ancak bu hizmetlerin çoğunun bölgesel kaldığını ve özellikle kırsal ve doğu bölgelerinin ihmal edildiğini iddia etmiştir. Bu nedenle halk, geleneksel ve bilim dışı yöntemlere mahkûm bırakılmıştır. Sıtma eradikasyon programının başarıyla sürdüğü, vaka sayısının ciddi şekilde azaldığı ifade edilmekte;

veremle mücadelede ise kısıtlı bütçeye rağmen köylere ulaşan mobil sağlık hizmetleri Saraçoğlu tarafından övülmüştür. Bu alandaki sağlık personeline teşekkür eden Saraçoğlu, özellikle hemşirelerin haklarının genişletilmesi temennisinde bulunmuştur.

Doğu ve Güneydoğu’da bulaşıcı hastalıklarla mücadelede doktor ve sağlık personeli eksikliği nedeniyle aksaklıklar yaşandığını belirten Saraçoğlu; yeni açılan tıp fakülteleri ve yardımcı personel yetiştirme çabalarını, bu eksikliği gidermeye yönelik umut verici adımlar olarak görmüştür. Sosyalizasyon sisteminin başarısına olan inancını vurgulayan Abdülkerim Saraçoğlu, bu sistemin ülke genelinde yaygınlaştırılması gerektiğini savunmuştur.

Abdülkerim Saraçoğlu 224 Sayılı Sosyalizasyon Kanunu’nu, sağlık hizmetlerinin adil dağılımı açısından bir dönüm noktası olarak gördüğünü belirtmiş; uygulamada yaşanan aksaklıkların bugünkü hükümete değil, geçmişteki plansızlığa dayandığını ifade etmiştir. Saraçoğlu tarafından katır sırtında hizmet götüren doktorların fedakârlığı, sistemin başarısının sembolü olarak görülürken; bu hizmetlerin yalnızca sağlık değil, aynı zamanda çağdaş yaşam biçimini de beraberinde taşıdığını iddia etmiştir.

Sağlık Bakanlığı’nın yanı sıra Millî Eğitim, Bayındırlık, Tarım ve Köy İşleri Bakanlıklarının koordineli biçimde çalışması gerektiğini vurgulayan Abdülkerim Saraçoğlu; bu iş birliğiyle doğu-batı arasındaki sosyal ve ekonomik uçurumların kapanabileceğini ifade etmiştir. Saraçoğlu konuşmasını, CHP’nin koruyucu hekimliği önceliklendiren yaklaşımına dikkat çekerek sonlandırmış; sağlık hizmetlerinin en muhtaç kesimlere ulaştırılmasının temel hedef olması gerektiğini dile getirmiştir (CSTD, C. 24, B. 34, s. 711-713).

3- Mardin Devlet Hastanesi’nin Durumu ile Mardin’in İlçelerindeki Sağlık Hizmetlerinin Bir An Evvel Islah ve İkmaline Dair Gündem Dışı Demeci

Abdülkerim Saraçoğlu, Mardin’deki sağlık hizmetleri için gündem dışı söz istediğine dair şu önergeyi vermiştir (CSTD, C. 34, B. 49, s. 151):

Başkanlığa

Konunun acil olması hasebiyle Mardin vilâyetindeki sağlık hizmetleri hakkında beş dakikayı geçmemek üzere gündem dışı söz istiyorum.

Saygılarımla.

Mardin

Gündem dışı söz alma talebinin uygun bulunması üzerine Cumhuriyet Senatosu'nda hitap eden Saraçoğlu, başta Mardin şehir merkezindeki Mardin Devlet Hastanesi olmak üzere Mardin vilayetinin ilçelerindeki sağlık kuruluşlarında uzman tabip kadrolarının neredeyse her alanda boş olduğunu iddia etmiştir. Bu kadrolardaki eksiklikler sebebiyle acil vakaların pek çoğuna müdahale edilemediğini bu nedenle istenmeyen birçok ölüm hadisesi yaşandığı yönünde seçim bölgesinden yoğun şikayetler aldığını dile getirmiştir. Başta Mardin Devlet Hastanesi olmak üzere Mardin'deki sağlık hizmetleri standartlarının bir an evvel düzeltilmesine dair ilgili bakan ve hükümeti uyaran Saraçoğlu onları hızlıca görevlerini yapmaya davet ettiği bir konuşma yapmıştır (CSTD, C. 34, B. 49, s. 151-152).

4- Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı 1967 Yılı Bütçesi Üzerinde CHP Grubu Adına Yaptığı Konuşma

Cumhuriyet Senatosu'nun 5 Şubat 1967 tarihli oturumunda Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı bütçesi görüşülmeye başlanmıştır. Abdülkerim Saraçoğlu bütçe görüşmeleri sırasında CHP Grubu adına söz almıştır.

Saraçoğlu, Sağlık Bakanlığı bütçesinin ülkemizde kısıtlı olduğunu, geri kalmış ülke standartlarının bile altında yaklaşımlarımız olduğunu vurgulayarak başladığı konuşmasında sağlık sistemimizi istatistiksel karşılaştırmalarla gözler önüne sermeye çalışmıştır. Özellikle Doğu ve Güneydoğu il, ilçe ve köylerinin çağın çok gerilerinde kaldığını buraya hizmet götürme konusunda yeterince duyarlı davranılmadığı ile ilgili serzenişlerde bulunmuştur.

Keban Barajı'nın tahakkuku ile bölgenin ekonomik, dolayısıyla sağlık yönünden gelişmesinin önünü açtığını vurgulamış; şimdiki hükümet ile sonraki hükümetlerin bu konuya eğilmeleri gerektiğini dile getirmiştir. Daha önceki yıllarda hastane koşulları, sağlık personeli, hasta yatakları gibi konuları dile getirdiklerini fakat geline nokta çok da olumlu bir değişikliğin olmadığını vurgulamıştır.

Sağlık Bakanlığının sıtma ile mücadelesinde başarı gösterdiğini belirtmiş, Güneydoğu'da bir buçuk milyonun üzerinde trahomlu hasta olduğunu belirterek bu konunun da üzerinde de ciddiyetle durulması gerektiğini vurgulamıştır.

Hastalıkların yayılmasının sebebinin doğrudan ekonomik olumsuzluklar olduğunu belirten Saraçoğlu, sağlıklı beslenemeyen toplumların ekonomilerinin de

düzelemeyeceğini; bunun için olumlu yönde adımlar atılması gerektiğini söylemiştir. Doğu illerine aşırı ihmalden ötürü ayrıca ihtimam gösterilmesi gerektiğini dile getirmiştir.

Başbakan Demirel'e de eleştirilerini yönelten Saraçoğlu hastalıkların yayılması ve iyileştirilememesinin en büyük nedeninin hükümet politikaları olduğunu iddia etmiştir. Hükümetin algı yarattığından dem vuran Saraçoğlu sözlerini Sağlık Bakanlığı'nın boş kadrolara atama yapması ve Doğu illerinin şartlarının düzeltilmesi temennisiyle konuşmasını bitirmiştir (CSTD, C. 38, B. 30, s. 856-858).

5- “Çocuk Felci” İle İlgili Konuşması ve Sağlık Bakanı Vedat Ali Özkan'ın Cevabı

Abdülkerim Saraçoğlu 26.12.1967 tarihinde, Diyarbakır ve havalisi ile Gaziantep ve Kilis'te küçümsenmeyecek derecede çocuk felci hastalığının bulunduğunu ve bu hastalığa dair haberlerin gazetelerde dolaştığına dair söz almıştır. Saraçoğlu hastalığa sebep olan virüsle ilgili bilgi vermekle birlikte bulaş riskinin de çok fazla olduğunu dile getirmiştir. Sadece Diyarbakır'da 400 vaka tespit edildiğini belirten Saraçoğlu bu sayının tespit edilemeyen hastalardan ötürü daha fazla olabileceğini ve gereken tedbirlerin alınması gerektiğini, aşılama faaliyetlerine hız verilmesi gerektiğini vurgulayarak yetkilileri kürsüden uyardığı bir konuşma yapmıştır (CSTD, C. 44, B. 15, s. 505).

Saraçoğlu'nun iddiaları üzerine söz alan Sağlık Bakanı Vedat Ali Özkan, gazetelere yansıyan iddiaların asılsız olduğunu, gereken hassasiyetin gösterildiğini, çocukların %92'sinin aşılandığı ve 4 milyon dozluk aşının da bölgeye sevk edildiğini açıklayarak Abdülkerim Saraçoğlu'nun iddialarını cevaplamıştır (CSTD, C. 44, B. 15, s. 505).

6-Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü 1968 Yılı Bütçesi Hakkında Konuşması

Saraçoğlu, Türk milletinin tarihsel olarak spora büyük önem verdiğini belirtmiş; cirit, güreş gibi geleneksel sporların toplum yaşamında önemli yer tuttuğunu vurgulamıştır. Modern spor faaliyetlerinde ilerleme kaydedilmiş olsa da mevcut ilginin ve desteğin yeterli olmadığına dikkat çekmiştir. Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü'nün çalışmalarının daha verimli olabilmesi için Millî Eğitim, Millî Müdafaa, Çalışma Bakanlığı ve diğer kurumlarla koordinasyon içinde hareket edilmesi gerektiğini ifade etmiştir. Ayrıca 1938 tarihli 3530 sayılı Beden Eğitimi Teşkilât Kanunu'nun yetersiz kaldığını, yerini alacak yeni bir teşkilat kanununun hazırlanmış olmasını olumlu karşıladığını belirtmiş ve bu kanunun hızlı şekilde yasalaşmasını talep etmiştir.

Abdülkerim Saraçoğlu

- Spor tesisleri ülke geneline yayılmalı, özellikle mahrum bölgelere öncelik verilmesi,
- Modern ve geleneksel spor faaliyetleri köylere kadar yaygınlaştırılmalı, yetenekli gençler tespit edilerek yetiştirilmesi,
- Beden Terbiyesi teşkilatında çalışan memurlar, diğer kamu kurumlarında olduğu gibi %10–15 oranındaki avans uygulamasından faydalandırılması temennisinde bulunarak konuşmasını tamamlamıştır (CSTD, C. 45, B. 26, s. 334).

7- Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı 1968 Bütçesi İle İlgili Sözleri

Abdülkerim Saraçoğlu 1968 yılı bütçe görüşmeleri esnasında Güven Partisi Grubu adına söz alarak Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı bütçesi hakkındaki görüşlerini paylaşmıştır. Saraçoğlu, Türkiye’de sağlık ve sosyal hizmetlere ayrılan bütçenin uzun yıllardır yetersiz olduğunu vurgulamıştır. Bakanlığın talep ettiği bütçeden 164 milyon lira kesinti yapılması, sağlık hizmetlerinin aksamasına ve 1968 yılı plan hedeflerinden uzaklaşılmasına yol açacağını iddia etmiştir. Gelişmiş ülkelerde bu hizmetlere milli gelirden %10–20 oranında pay ayrılırken Türkiye’de bu oran %4,6’da kaldığını dile getiren Saraçoğlu bu durumun, ülkenin sağlık ve sosyal alanlara gereken değeri veremediğini gösterdiğini dile getirmiştir.

Sağlık düzeyinin bir ülkenin medeniyet seviyesini belirleyen en temel göstergelerden biri olduğunu belirten Saraçoğlu, kalkınmanın insan gücünün fiziksel ve ruhsal sağlığı ile doğru orantılı olduğunu ifade etmiştir. Sağlık hizmetlerinde geri kalan ülkelerin medeni sayılmasının mümkün olmadığı ve çevresine de zarar verebileceğini vurgulayan Saraçoğlu, bu nedenle sağlık meselesine samimiyetle eğilmek ve gerekli desteği sağlamak gerektiğini belirtmiştir.

Mevcut sorunlara ilişkin belli başlıklar halinde değerlendirmelerde bulunan Saraçoğlu’na göre;

Sıtma ile mücadelede geçmişte büyük başarı sağlanmış, son iki yıldaki artış ise sınır bölgelerinden kaynaklanmıştır. Mücadelenin başarılı şekilde süreceğine inandığını beyan etmiştir. 1953’ten itibaren yapılan taramalar ve aşılama faaliyetleri neticesinde verem hastalığı ile mücadelede başarılı olunmuştur. Buna rağmen yaklaşık bir milyon veremlinin bulunduğu, çalışmaların köylere kadar genişletilmesi gerektiği ifade edilmiştir. Doğu ve Güneydoğu’da yaklaşık bir milyon trahom hastasının olduğunu belirten Saraçoğlu; kadro eksikliklerinin giderilmesi, çevre koşullarının iyileştirilmesi ve

planlı mücadele önerilmiştir. Çocuk felci hususunda son yıllarda başarılı aşılama yapıldığını dile getiren Saraçoğlu, İran ve Irak'taki kolera salgınlarının Türkiye'ye sıçramamasını Bakanlığın başarısı olarak değerlendirilmiştir.

Personel eksikliği önemli bir sorun olarak belirten Saraçoğlu, bakanlığın 2.300 hekim, 350 diş tabibi, 370 eczacı, 3.000 hemşire, 1.000 köy ebesi ihtiyacının olduğunu dile getirmiştir. Mevcut personel sayısının genişleyen hizmetlere yetmediği, sağlık çalışanlarının ülke genelinde dengesiz dağıldığını ifade eden Saraçoğlu buna karşılık, Bakanlığın 1 Ekim 1967'de yürürlüğe koyduğu tazminat kararnamesi olumlu bulmuştur.

224 Sayılı Kanun kapsamında uygulanan sosyalizasyon programını sağlık hizmetlerini halkın ayağına götüren önemli bir reform olarak değerlendiren Abdülkerim Saraçoğlu, programın 17 ilde uygulandığını belirtmiştir. Uygulamadaki eksikliklerin zamanla giderileceğini ifade eden Saraçoğlu, diğer bakanlıklarla yapılan koordinasyon çalışmalarını memnuniyet verici bulmuştur. Programın başarısı için sağlık sigortası desteğine ihtiyaç olduğu belirtilerek bu konuda hükümetin çalışmaları olup olmadığı sorulmuştur (CSTD, C. 45, B. 29, s. 762-764).

8- 1969 Yılına Ait Cumhurbaşkanlığı Bütçesi Üzerine Konuşması

1969 yılı Cumhurbaşkanlığı bütçesi üzerine Güven Partisi Grubu adına söz alan Abdülkerim Saraçoğlu, bütçenin bir önceki yıl olduğu gibi bu yıl da oldukça mütevazı, israftan uzak ve ülkenin ekonomik koşullarına uygun şekilde realist biçimde hazırlandığını vurgulamıştır. Bu durumun ortaya çıkmasında Cumhurbaşkanının tutumunun etkili olduğunu belirten Saraçoğlu aynı tasarruf anlayışının diğer devlet harcamalarında da uygulanmasını temenni etmiştir.

Saraçoğlu, Cumhurbaşkanının bir önceki yıl dile getirilen görüşleri dikkate alarak hukuk alanında uzman bir kişiyi müşavirliğe almasını olumlu bulduğunu, ayrıca uzmanlık alanlarına göre müşavirlik kadrosunun genişletilmesinin uygun olacağını ifade etmiştir. Ayrıca Cumhurbaşkanının milli ve dini günlerde ve önemli dönemlerde halka yaptığı konuşmaları birleştirici, uyarıcı ve yol gösterici olarak değerlendiren Saraçoğlu bu tutumundan dolayı Güven Partisi Senato Grubu adına Cumhurbaşkanına teşekkür ettiğini bildirerek konuşmasını tamamlamıştır (CSTD, C. 50, B. 26, s. 181).

9- Başbakanlık Bütçesi İçerisindeki 1969 Yılı Vakıflar Genel Müdürlüğü Bütçesi Hakkındaki Konuşması

1969 Yılı Vakıflar Genel Müdürlüğü bütçesinin görüşmeleri esnasında Güven Partisi Grubu adına söz alan Abdülkerim Saraçoğlu, vakıflar müessesesinin Türk milletinin tarih boyunca hayırseverlik duygularını ebedileştirmek amacıyla kurulduğunu, özellikle Osmanlı döneminde sosyal ve kültürel hizmetlerin zirvesine ulaştığını belirtmiştir. Bu vakıfların su yolları, çeşmeler, kervansaraylar, camiler, medreseler, hastaneler ve zeytinlikler gibi çok sayıda eser bıraktığı, bunlardan yaklaşık dört bininin günümüze ulaştığını ifade eden Saraçoğlu, Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün, hem sosyal hizmetleri sürdürmeye hem de bu tarihî eserleri asıllarına zarar vermeden restore etmeye bütçe imkânları çerçevesinde çalıştığını dile getirmiştir. Ancak, uzun yıllar ihmal edilmiş bu eserlerin onarım ihtiyacının aciliyet kazandığını vurgulayan Saraçoğlu, mevcut bütçenin yetersiz olduğu ve Hazine'den ek destek sağlanmasının gerekli olduğunu ifade etmiştir.

Saraçoğlu, Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün Birinci Beş Yıllık Plan döneminde 76 milyon lira harcayarak 804 eseri onardığını, İkinci Beş Yıllık Plan döneminde de 512 eserin restorasyonuna öncelik verildiğini memnuniyetle dile getirmiştir. Ayrıca Ayvalık, Antalya ve Aydın'daki vakıf zeytinliklerinin verimli işletilmesi, Taşdelen memba suyunun sağlık şartlarına uygun şekilde halkın hizmetine sunulması, Vakıflar Bankası'nın turistik tesis yatırımlarıyla döviz gelirlerini artırma çabaları, Öğrenci yurtları için ayrılan ödeneğin artırılması, Bezm-i Âlem Valide Sultan Vakfına ait arazi üzerine 575 yataklı yeni bir hastane inşaatına başlanması ile ilgili faaliyetleri takdirle karşıladığını dile getirerek konuşmasını sonlandırmıştır (CSTD, C. 50, B. 27, s. 376-377).

10- Güven Partisi Grubu adına Başbakanlığa bağlı Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü bütçesi üzerine yaptığı konuşma

Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü 1969 yılı bütçesi görüşmeleri esnasında Güven Partisi Grubu adına söz alan Abdülkerim Saraçoğlu; spor ve beden eğitiminin hem tarihsel hem de toplumsal önemine vurgu yaparak mevcut uygulamalara yönelik eleştiriler ve öneriler dile getirmiştir.

Saraçoğlu, Türk milletinin tarih boyunca fiziksel güç, cesaret ve savaşçılık vasıflarıyla öne çıktığını belirterek; kılıç-kalkan, cirit, güreş gibi geleneksel sporların geçmişten bu yana toplum hayatının ayrılmaz bir parçası olduğunu ifade etmiştir. Bu geleneksel spor faaliyetlerini, yalnızca eğlence unsuru olarak görmediği dile getiren

Saraçoğlu; düğün ve benzeri sosyal etkinlikleri canlandıran kültürel miras olarak değerlendirmiştir. Bu bağlamda Türk milletinin spora verdiği değeri tarihsel dayanaklarla açıklamıştır.

Modern spor ve beden eğitiminin durumunu ele alan Abdülkerim Saraçoğlu, her ne kadar modern spor anlayışı ve beden eğitimi alanında ilerleme sağlanmış olsa da ilgili kurumların faaliyetlerinin yeterli düzeyde olmadığını belirtmiştir. Saraçoğlu bu kapsamda: Milli Eğitim ve Milli Savunma Bakanlıkları ile Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü arasında koordinasyon eksikliği bulunduğu vurgulamış, spor faaliyetlerinin uzmanlar nezaretinde yürütülmesinin gerekliliğine dikkat çekmiş ve ilköğretimden üniversiteye ve ordudaki askeri birliklere kadar tüm eğitim ve disiplin sahalarında spor alanları kurulmasının zaruri olduğunu ifade etmiştir.

Saraçoğlu konuşmasının devamında özellikle 3530 Sayılı 16.07.1938 tarihli Beden Terbiyesi ve Teşkilat Kanunu'nun günümüz ihtiyaçlarını karşılamaktan uzak olduğunu ileri sürmüş; teşkilatın geliştirilmesi ve büyüyen sportif taleplere cevap verebilmesi için daha kapsamlı ve tatmin edici bir kanunun gecikmeksizin parlamentoya sunulması gerektiğini belirtmiştir. Hükümetin bu konudaki gecikmesini eleştiren Saraçoğlu, kanuni düzenlemenin önemini vurgulamıştır.

Tesisleşme ve sosyal adalet konularına da değinen Abdülkerim Saraçoğlu, devlet desteği ve Spor Toto gelirleriyle yapılan spor tesislerinden ülkenin farklı bölgelerinde yaşayan vatandaşların eşit şekilde yararlanamadığına dikkat çekerek mahrum bölgelerin öncelikli olarak ele alınmasını talep etmiş ve bu kapsamda:

- Modern spor faaliyetlerinin köylere kadar yaygınlaştırılması,
- Geleneksel sporların modern standartlara uyarlanarak desteklenmesi,
- Köylerde yetenek taraması yapılarak başarılı gençlerin yetiştirilmesini önermiştir.

Konuşmasının son bölümünü Genel Müdürlük personelinin ekonomik durumuna ayıran Abdülkerim Saraçoğlu, geçim sıkıntısı ve fiyat artışları karşısında personelin desteklenmesini talep etmiştir. Bir önceki yıl yapılan bir öneriye atıfla: belediye ve özel idare personelinin % 10-15 oranındaki avans uygulamasından faydalandığı, ancak Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü personelinin bu imkânlardan yararlanamadığını ifade etmiştir. Bu nedenle bütçe görüşmeleri kapsamında söz konusu personelin maddi yönden tatmin edilmesini temenni ederek konuşmasını tamamlamıştır (CSTD, C. 50, B. 27, s. 391-392).

11- Devlet İstatistik Enstitüsü'nün 1970 Yılı Bütçesi Üzerine Yaptığı Konuşma

1970 Yılı Devlet İstatistik Enstitüsü bütçesinin görüşmeleri sırasında Güven Partisi grubu adına söz alan Abdülkerim Saraçoğlu, Türkiye'nin planlı ve programlı kalkınma döneminde istatistiki bilginin gerekliliğine özellikle vurgu yapmıştır. Güncel ve doğru verilerin zamanında hazırlanmasının, devlet politikalarının etkinliği ve kalkınma hedeflerinin gerçekleştirilmesi açısından kritik öneme sahip olduğunu belirtmiştir. İstatistik, gelişmiş ülkeler için nasıl vazgeçilmez bir araç ise, Türkiye için de bilim ve teknolojiye yaşanan ilerlemelere paralel şekilde önem kazanmaktadır. Saraçoğlu bu durumu, enstitüye gerekli maddi ve manevi desteğin sağlanmasını zorunlu kılan bir olgu olarak yorumlamıştır.

Devlet İstatistik Enstitüsü'nün kurumsal tarihçesine değinen Saraçoğlu, enstitü imkanlarının gelişmiş ülkeler seviyesinde olmamasına karşın, kurumsal verimlilik ve çalışmalarındaki başarının takdirle karşılanması gerektiğini dile getirmiş ve enstitü personeline üst kademedен alt kademeye kadar teşekkürlerini sunmuştur.

Devlet İstatistik Enstitüsü'nün 1969 yılı çalışmaları ve teknik faaliyetlerine değinen Abdülkerim Saraçoğlu: 1970 nüfus ve mesken sayımı, 1970 tarım sayımı ve 1971 sanayi ve iş yeri sayımı hazırlıkları, işgücü ve istihdam anketi, işsizlik durumuna ilişkin verilerin hazırlanması, aile bütçesi araştırmaları, işçi ücret analizleri, su ürünleri ve balık istihali sayımı, fındık rekolte tespiti, güney bölgesi turist geceleme endeksi çalışmalarını enstitünün faaliyetlerinden örnekler olarak göstermiştir.

Saraçoğlu, enstitünün son yedi yıldır -sayım yılları hariç- bütçe harcamalarının sabit kaldığını, yatırım ödeneklerinin ise talep edilen düzeyde sağlanmadığını belirterek kurumun ekonomik olarak düşük bir bütçe ile çalıştırılmasını eleştirmiştir. Makine parkının modernize edilememesi, elektronik bilgisayar sistemi için gerekli tamamlayıcı ünitelerin alınamamış olması ve matbaanın güçlendirilememiş olmasını enstitünün eksiklikleri olarak vurgulayan Saraçoğlu, 1970 genel sayımları için milyonlarca form üretilecek olmasına dikkat çekmiş ve Devlet İstatistik Enstitüsü'nün bu eksikliklerinin giderilmesini bir zorunluluk olarak sunmuştur.

Konuşmasının en eleştirel bölümünü, yeni yapılan Enstitü binası hakkında yapan Saraçoğlu milyonlarca lira harcanarak yapılmış olmasına rağmen: asansör, telefon, havalandırma ve kalorifer sistemi bozuk olduğu, makine ve büro bölümlerinin çatılarının kış aylarında aktığını ve yapının “A’dan Z’ye çürük” olduğunu ifade etmiştir.

Tesisatın bu derece elverişsiz olması nedeniyle, müteahhit ve sorumlu müdür hakkında hukuki işlem yapılıp yapılmadığını soran Saraçoğlu, bundan sonraki inşaatlarda daha hassas denetim isteyerek konuşmasını tamamlamıştır (CSTD, C. 56, B. 33, s. 442).

12- Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün 1970 Yılı Bütçesi Üzerine Yaptığı Konuşma

1970 Yılı Vakıflar Genel Müdürlüğü bütçesinin görüşülmesi sırasında Güven Partisi grubu adına söz alan Abdülkerim Saraçoğlu, vakıfları ferdi hayırseverlik duygusunun somutlaşmış ve süreklilik kazanmış bir aracı olarak değerlenmiştir. Türk medeniyet tarihinde vakıfların, sosyal ve kültürel hizmetlerin sürdürülebilirliği bakımından önemli bir yere sahip olduğunu belirten Saraçoğlu, sebiller, çeşmeler, kabristanlar, kervansaraylar, medreseler, okullar, hastaneler ve zeytinlikler gibi pek çok eseri bu mirasın örnekleri olarak sunmuş ve tarih boyunca kurulan eserlerin yalnızca 4.000 kadarının günümüze ulaşabildiğini ifade etmiştir. Bu yapıların Vakıflar Genel Müdürlüğü uhdesine tevdi edilmesini ise hem tarihi bir emanetin korunması hem de sosyal sorumluluğun icrası olarak değerlendirmiştir.

Konuşmanın önemli kısmını, vakıf eserlerinin restorasyonu ve tarihi dokunun korunması üzerine ayıran Saraçoğlu, Birinci Beş Yıllık Plan döneminde 76 milyon lira harcanarak yüzlerce eserin restore edildiğini, İkinci Plan döneminde de restorasyon çalışmalarına devam edilmesinden duyduğu memnuniyeti ifade etmiştir.

1970 yılı bütçesi kapsamında 15.655.000 lira ödenek ayrıldığını ve 162 adet cami, medrese, han, hamam ve kervansarayın restorasyonunun planlandığını belirten Saraçoğlu, onarılan eserlerin işlevsel olarak değerlendirilmesini (camilerin ibadete açılması, kervansarayların turizm alanında kullanılması, medreselerin kütüphane ve yurtlara dönüştürülmesi) olumlu bulmuştur.

Saraçoğlu, Vakıflar Genel Müdürlüğü Teşkilat Kanunu'nun günün ihtiyaçlarına göre yeniden düzenlenmesi gerektiğini ifade etmiş ve özellikle hizmetlerin özel hukuk hükümlerinden faydalanarak daha rasyonel yürütülmesi gerektiğini belirtmiştir. Saraçoğlu ayrıca: restorasyon işlemlerinin uzman kişilerce yapılmasını sağlamak üzere 2490 Sayılı Kanun'da değişiklik yapılmasını ve idareye tercih hakkı tanınmasını önermiştir.

Vakıfların yalnızca tarihi eser koruma değil, aynı zamanda sosyal yardıma yönelik faaliyetler yürüttüğünü belirten Saraçoğlu bu kapsamda: Gureba Hastanesini örnek göstermiş ve yılda 60.000 poliklinik, 4.000 klinik ve 1.700 ameliyat hizmeti sunduğunu

ifade etmiştir. 1968'de temeli atılan 577 yataklı modern hastane inşaatını ise önemli bir sosyal yatırım olarak değerlendirmiştir. Saraçoğlu ayrıca 41 öğrenci yurdunda 4.171 öğrencinin barındığı, 1969 yılında 11 yeni yurt yapıldığını oysaki 1970 yılı için Vakıflar Genel Müdürlüğü ödeneğinin 1.087.741 lira azaltıldığını ve bu durumun yapılan hizmetlere zarar vermemesi gerektiğini vurgulamıştır.

Vakıf zeytinliklerinden elde edilen ürünlerin işletmeler aracılığıyla değerlendirilmesi ve tüketiciye doğrudan sunulmasının olumlu bir çalışma olduğunu dile getiren Saraçoğlu, Taşdelen memba suyunun Vakıflar tarafından işletilmesini de takdirle karşıladığını beyan etmiştir. Ayrıca: Birinci Planda 30 milyon, İkinci Planda 107 milyon lira gelir yatırım hedefi, 1968'de 10 iş hanı, bir hastane; 1969'da 5 iş hanının temelinin atılması ve 1970 yılında 6 iş hanı daha yapılması planını ekonomik kalkınma açısından da değerli gördüğünü belirtmiştir.

Abdülkerim Saraçoğlu: hazine yardımının azalmasının hizmette aksama yaratmaması, restorasyonların uzman kişilerce yapılabilmesi için yasal değişiklikler yapılması, köy ve derneklerin inşa ettiği camilere destek verilmesi, korunmaya muhtaç çocuklar için 50.000 liralık ödeneğin artırılması, vakıf ürünlerinin (zeytinyağı vb.) satış mağazalarının diğer vilayetlere yayılması ve vakıf fotoğraf arşivi ile vakıf üniversitesi çalışmalarının desteklenmesi temennilerinde bulunarak konuşmasını tamamlamıştır (CSTD, C. 56, B. 34, s. 485-487).

13- Gençlik ve Spor Bakanlığı ile Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü 1970 Yılı Mali Yılı Bütçesi Hakkındaki Konuşması

Güven Partisi Senato Grubu adına 1970 yılı Gençlik ve Spor Bakanlığı ile Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü bütçesi hakkında söz alan Abdülkerim Saraçoğlu, eğitimin tam anlamıyla gerçekleştirilmesi için ruhsal ve bedensel eğitimin birlikte yürütülmesinin zorunlu olduğu vurgulamıştır. Türk gençliğinin bedensel ve fikrî olarak iyi yetiştirilmesi, ülkenin geleceği ve çağdaş uygarlık seviyesine ulaşması açısından hayati görüldüğünü ifade eden Saraçoğlu; spor eğitiminin küçük yaşlardan itibaren başlaması, okul dönemlerinde geliştirilmesi ve toplumdan kopuk gençlerin de bu kapsama alınması gerektiğini belirtmiştir. Türkiye'de spor faaliyetlerinin okul içi ve okul dışı şeklinde iki ayrı kurum tarafından yürütüldüğü, ancak bu ikisi arasında koordinasyon eksikliği bulunduğunu belirten Saraçoğlu, Türk milletinin tarih boyunca özellikle güreş gibi spor dallarında dünya çapında başarı göstermiş olduğu, ancak günümüzde bu alanda gerileme

yaşandığını dile getirmiş ve bunun nedeni olarak yeni sporcu seçimlerinde gerekli titizliğin gösterilmemesini iddia etmiştir.

Saraçoğlu, yeni kurulan Gençlik ve Spor Bakanlığının önemli bir adım olduğu, eksiklikleri gidermesi ve diğer kurumlarla koordinasyon sağlaması beklentisini dile getirmiş, ayrıca Bakanlığın teşkilat kanununun bir an önce çıkarılması gerektiğini belirtmiştir.

Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğünün bütçesinin 92 milyon 388 bin 520 lira olduğu, bunun yaklaşık 23,5 milyon lirasının genel bütçeden, kalanının ise kurum kaynaklarından sağlandığı ifade eden Abdülkerim Saraçoğlu, Spor-Toto gelirleriyle yapılan yatırımlardan memnuniyet duyulduğunu dile getirip, yatırımların sosyal adalet doğrultusunda bölgeler arasında dengeli dağıtılmasını talep etmiştir.

1971 İzmir Akdeniz Oyunları hazırlıklarının başarılı ilerlemesinden memnuniyet duyulduğunu belirten Saraçoğlu, amatör spor dallarının desteklenmesini ve teşvik edilmesini, üniversite ve yüksekokullarda spor faaliyetlerinin organize biçimde geliştirilmesini ve halkın spora artan ilgisinin değerlendirilmesi yönünde isteklerde bulunarak Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü bütçesi hakkındaki konuşmasını tamamlamıştır (CSTD, C. 56, B. 37, s. 166-167).

14- Devlet İstatistik Enstitüsü 1971 Yılı Bütçesi Hakkındaki Konuşması

Devlet İstatistik Enstitüsü 1971 yılı bütçesi görüşülürken Güven Partisi Grubu adına söz alan Abdülkerim Saraçoğlu, kurumun Türkiye'nin planlı kalkınma sürecindeki stratejik konumunu vurgulamıştır. İstatistiki verilerin eksiksiz, gerçekçi ve zamanında üretilmesinin, ekonomik ve sosyal politikaların sağlıklı biçimde şekillendirilmesi açısından temel bir gereklilik olduğunu ifade etmiştir.

Konuşmada, gelişmiş ülkelerin kalkınma başarılarının, istatistikî bilgiye verdikleri önem ve bu alana sağladıkları sürekli destekle doğrudan ilişkili olduğu belirtilmiş; bu bağlamda Türkiye'nin de benzer bir yaklaşımı benimsemesi gerektiği savunulmuştur. Enstitünün sınırlı kaynaklara rağmen gerçekleştirdiği nüfus, tarım ve bina sayımları takdirle karşılanmış; ancak sayım personeline hak ettikleri ek ödemelerin yapılmaması eleştirilmiştir.

1971 yılı yatırım bütçesinde ödenek ayrılmaması, elektronik bilgi işlem altyapısının geliştirilmesini engelleyeceği ve bu durumun veri işleme süreçlerinde aksamalara yol açacağı yönünde kaygılar dile getirilmiştir. Ayrıca, enstitünün sanayi, işyeri, fiyatlar, turizm ve ulaştırma gibi alanlarda planladığı çalışmaların önemi

vurgulanmış; geçici personel istihdamı ve ücretlendirmesi konusunda yasal düzenlemelere ihtiyaç duyulduğu ifade edilmiştir. Konuşma, enstitü çalışanlarına yönelik başarı dilekleriyle ve bütçe taleplerinin karşılanması yönündeki temennilerle sonlandırılmıştır (CSTD, C. 63, B. 30, s. 287-288).

15- Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı 1971 Yılı Bütçesi Hakkındaki Konuşması

Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı 1971 yılı bütçesi görüşülürken Güven Partisi adına Abdülkerim Saraçoğlu söz almıştır. Kendisinin de bir hekim olması münasebetiyle sağlık sorunlarına ve hakim olan Saraçoğlu önemli tespitlerde ve eleştirilerde bulunmuştur. Saraçoğlu'nun en temel eleştirisi, Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı'na toplam bütçeden % 5.5 gibi düşük bir oran ayrılması nedeniyle olmuştur. Gelişmiş ülkelerde bu oran %10–20 seviyesindeyken, Türkiye'de sağlık hizmetleri için ayrılan payın kalkınma hedefleri açısından yeterli olmadığını ifade etmiştir. Saraçoğlu, ülkedeki doktor ve sağlık personelinin nüfus artışına paralel şekilde karşılanamadığını; ayrıca hekimlerin bölgesel dağılımında yaşanan dengesizliğin ciddi sorunlara yol açtığını iddia etmiştir. Mardin, Siirt, Rize ve Kars gibi vilayetlerde uzman kadrolarının büyük ölçüde boş olması nedeniyle vatandaşların tedavi için Ankara'ya gitmek zorunda kaldığını ve bu durumun da maddi ve manevi külfetler doğurduğunu dile getirmiştir.

657 sayılı Personel Kanunu'nun, kamu personeli üzerinde huzursuzluk yarattığı, verilmesi taahhüt edilen yan ödemelerin henüz gerçekleştirilmediği ve sağlık çalışanlarının moralinin düştüğünü belirten Saraçoğlu, belediyelerde çalışan personelin durumunun da memnuniyetsiz olduğunu beyan etmiştir.

İlaç fiyatlarındaki %50–60 oranındaki artışın, ham madde fiyatlarından çok devalüasyon politikasından (%66,6 değer kaybı) kaynaklandığı ifade eden Abdülkerim Saraçoğlu, bu durumun dar gelirli vatandaşları ekonomik olarak zorladığını dile getirmiştir. Ayrıca ABD'de etkisiz ilan edilip üretimi durdurulan ilaçların Türkiye'de hâlâ piyasada bulunduğuna yönelik gazetede çıkan haberin açıklığa kavuşturulmasını da talep etmiştir.

Konuşmasının önemli bir kısmını da bulaşıcı hastalıklar konusuna ayıran Saraçoğlu bu bağlamda: tifo, tifüs ve tüberkülozun büyük ölçüde kontrol altına alındığı ancak trahomun özellikle geri kalmış bölgelerde hâlen ciddi sorun olduğu, yaklaşık 500.000 vakanın bulunduğunu belirtmiştir. 1970 yılında İstanbul'un Sağmalcılar ve Esenler semtlerinde ortaya çıkan kolera salgınında 400'e yakın hasta ve 50–60 ölüm

gerçekleştiğini söyleyen Saraçoğlu, salgının yayılmadan kontrol altına alınmasının sağlık personelinin başarısı nedeniyle olduğunu dile getirerek sağlık çalışanlarına teşekkürlerini iletmiştir. Abdülkerim Saraçoğlu, kolera tehlikesinin devam ettiğini, alt yapı eksikliklerinin (yol, su, kanalizasyon) özellikle Doğu ve Güneydoğu bölgelerinde giderilmesinin şart olduğunu dile getirerek Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı bütçesi hakkındaki konuşmasını tamamlamıştır (CSTD, C. 63, B. 33, s. 574-576).

16- Turizm ve Tanıtma Bakanlığı 1971 Yılı Bütçesi Hakkındaki Konuşması

Abdülkerim Saraçoğlu, 1971 yılı Turizm ve Tanıtma Bakanlığı bütçesi görüşmeleri esnasında Milli Güven Partisi grubu adına söz alarak bakanlık hakkında değerlendirmelerde bulunmuştur. Türkiye'nin sahip olduğu doğal ve tarihi turizm potansiyeline rağmen, uluslararası turizmde turist sayısı ve döviz geliri bakımından geri kaldığını iddia eden Saraçoğlu, İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı döneminde bazı hedefler aşılmış olsa da, mevcut potansiyelin yeterince değerlendirilemediğini iddia etmiştir.

Saraçoğlu, turizmin gelişimi için kurumlar arası koordinasyonun zorunluluğu, turizmin yalnızca Bakanlığın sorumluluğuna bırakılmasının yetersiz olduğunu ifade etmiş ve tıbbi turizm alanında Anadolu'nun kaplıca ve şifalı su kaynaklarının değerlendirilmesi gerektiğini, önce iç turizmin geliştirilip ardından dış turizme açılmasının ekonomik fayda sağlayacağını savunmuştur.

Abdülkerim Saraçoğlu Bakanlık bütçesi bağlamında on maddelik öneri listesi sunmuştur. Buna göre:

- 1- Turizm uzmanı personel istihdamı için mevzuat düzenlemesi,
- 2- Suriye ve İran sınır kapılarının açılması ve işlemlerin kolaylaştırılması,
- 3- Gümrük formalitelerinin azaltılması,
- 4- Hasarlı araçların çıkış prosedürlerinin esnetilmesi,
- 5- Doğu ve Güneydoğu bölgelerinin turizm yatırımlarına dahil edilmesi,
- 6- Bakanlık reorganizasyonunun tamamlanması,
- 7- 6086 sayılı Turizm Teşvik Kanunu'nun revizyonu,
- 8- Turizm kredileri için yeni kaynak ve fon ayrılması,
- 9- Kiralık otomobil hizmetinin teşvik edilmesi,
- 10- Turistlerin can ve mal güvenliğinin sağlanması için gerekli tedbirlerin alınması.

Turizmin ekonomik kalkınmadaki rolünü vurgulayan Abdülkerim Saraçoğlu; altyapı, mevzuat, güvenlik ve bölgesel kalkınma ekseninde bütüncül bir turizm politikası gerektiğini savunarak konuşmasını tamamlamıştır (CSTD, C. 63, B. 34, s. 7-8).

17- Köy İşleri Bakanlığı 1971 Yılı Bütçesi Hakkındaki Konuşması

Köy İşleri Bakanlığı 1971 yılı bütçe görüşmeleri esnasında Milli Güven Partisi adına söz alan Abdülkerim Saraçoğlu, Türkiye nüfusunun büyük çoğunluğunun yaşadığı kırsal bölgelerin kalkınmasının, ülkenin genel kalkınmasının temel şartı olduğunu vurgulayarak konuşmasına başlamıştır. Saraçoğlu, kırsaldaki bu yoğun nüfusa rağmen köylerin altyapı, eğitim, sağlık ve sosyal hizmetler bakımından uzun yıllardır ihmal edildiğini iddia etmiştir. Köylerin büyük kısmının yol, içme suyu ve elektrikten mahrum olduğu, bu durumun asırlık ihmallerin sonucunda ortaya çıktığını ifade etmiş, tüm siyasi partilerin iş birliği içinde köylerin yaşam standartlarını insan onuruna yakışır seviyeye çıkarması gerektiğini dile getirmiştir.

1970 yılında Güneydoğu Anadolu'da yaşanan kuraklığı örnek veren Abdülkerim Saraçoğlu: bölgenin su, yol ve elektrik sorunlarının kısa vadeli programlarla çözülmesi gerektiğini, palyatif tedbirlerin yetersiz kalacağını belirtmiş ve YSE işçilerinin ödeneklerinin ödenmemesini eleştirerek bu durumun acilen giderilmesini talep etmiştir.

Köy İşleri Bakanlığı'na bağlı Toprak Su Genel Müdürlüğü, Toprak İskan Genel Müdürlüğü ve Teşkilatlanma ve Krediler Genel Müdürlüğü'nün görevlerini özetleyen Saraçoğlu, bu kurumların köy altyapısı, tarımsal üretim, iskan, kooperatifçilik ve el sanatlarının geliştirilmesindeki önemine değinmiştir. Ayrıca, kırsalda okuma yazma oranının düşüklüğü, okul ve öğretmen yetersizliği, çocuk ölümleri, beslenme bozukluğu ve bulaşıcı hastalıklar gibi sorunların çözümü için ilgili bakanlıklarla koordineli çalışmanın zorunlu olduğunu vurgulamıştır.

Kırsal kalkınmanın sosyal adalet, ekonomik güçlenme ve ulusal bütünlük açısından stratejik önemini dile getiren Saraçoğlu, bütçenin bu hedeflere hizmet etmesi gerektiğini savunarak konuşmasını tamamlamıştır (CSTD, C. 63, B. 37, s. 514-516).

18- Cumhurbaşkanlığının 1973 Yılı Bütçesi Hakkındaki Konuşması

1973 yılı Cumhurbaşkanlığı bütçe görüşmeleri esnasında Milli Güven Partisi grubu adına söz alan Abdülkerim Saraçoğlu, 1973 mali yılı için Cumhurbaşkanlığı bütçesinin önceki yıllarda olduğu gibi mütevazı bir hacimde hazırlandığı ve tasarruf anlayışının Milli Güven Partisi tarafından olumlu karşılandığını belirtmiştir.

Cumhurbaşkanının, Anayasa gereğince devletin başı, milli birliğinin sembolü ve Türk Silahlı Kuvvetlerinin başkomutanı olarak partiler üstü ve tarafsız bir konumda görev yaptığını; hukuki sorumluluğu bulunmamakla birlikte millet ve tarih karşısında önemli manevi sorumluluklar taşıdığını vurgulamıştır.

Bu makamın günlük siyasi tartışmaların dışında tutulması gerektiğini ifade eden Saraçoğlu, Milli Güven Partisi'nin devletin yüksek menfaatlerini her zaman koruduğu ve özellikle aşırı sol ideolojilere karşı mücadele ettiğini dile getirmiştir. 12 Mart sonrasında nispi bir sükûnet sağlandığı, ancak yıkıcı ve bölücü faaliyetlerin tamamen sona ermediği, bu nedenle mevcut fırsatın iyi değerlendirilerek kesin bir başarıya ulaşılması gerektiğini belirten Saraçoğlu; parti olarak mevcut ve gelecekteki cumhurbaşkanlarının demokratik rejimi anayasa dışı tehditlere karşı koruma çabalarına daima destek vereceğini beyan ederek sözlerini tamamlamıştır. (CSTD, C. 8, B. 22, s. 168-169).

19- Başbakanlığın 1973 Yılı Bütçesi Hakkındaki Konuşması

1973 yılı Başbakanlık bütçesi görüşmeleri esnasında Milli Güven Partisi adına söz alan Abdülkerim Saraçoğlu, Milli Güven Partisi'nin hükümetin genel politikasına ilişkin değerlendirmelerde bulunmuştur. Ferit Melen Hükümeti'nin olağanüstü koşullar altında, ne bir parti hükümeti ne de koalisyon olarak kurulduğu; 12 Mart öncesi anarşi ortamının devlet otoritesini zayıflattığı ve mevcut hükümetin hem asayiş sağlama hem de Anayasa doğrultusunda reformları gerçekleştirme hedefiyle çalıştığını belirten Saraçoğlu, partisinin hükümetin programını uygulamasına destek vermeyi demokratik bir görev olarak gördüğünü beyan etmiştir. Ancak bu desteğin icraatın eleştirilmemesi anlamına gelmediğini vurgulayan Saraçoğlu, 12 Mart Muhtırası'nın olağanüstü şartların sebebi değil, sonucu olduğunu ifade ederek, ülkenin bu şartlardan hızla çıkarılması gerektiğini dile getirmiştir.

Milli Güven Partisi olarak, tüm siyasi aktörlerin üç temel hedefte birleşmesi gerektiğini savunan Saraçoğlu: anarşinin kesin olarak önlenmesi, Anayasa'nın öngördüğü reformların hızla hayata geçirilmesi ve seçimlerin zamanında, milli iradenin tam olarak tecelli edeceği bir ortamda yapılması gerektiğini ifade etmiştir. Demokratik rejimin korunmasının öncelikli olduğunu, parti çıkarlarının bu hedeflerin gerisinde kalması gerektiğini belirtmiş; parlamentoya ve hükümetin meşru otoritesine saygının zorunlu olduğunu ifade etmiştir. Saraçoğlu, hükümetin iyi niyetle programını uyguladığı sürece destekleneceği, ancak hayat pahalılığı gibi halkı etkileyen sorunlarda dikkatli olunması

gerektiği uyarısında bulunarak konuşmasını tamamlamıştır (CSTD, C. 8, B. 22, s. 186-188).

20- Tapu Kadastro Genel Müdürlüğü'nün 1973 Yılı Bütçesi Hakkındaki Konuşması

1973 yılı Tapu Kadastro Genel Müdürlüğü bütçesi görüşmeleri esnasında Milli Güven Partisi adına söz alan Abdülkerim Saraçoğlu, Türkiye'de toprak meselesinin az gelişmiş ülkeler için olduğu gibi ülkemiz açısından da temel bir sorun olduğu vurgulamıştır. Devletin iki ana unsuru olarak toprak ve insanın doğru tespitinin, sosyal ve ekonomik planlamanın ön şartı olduğunu belirten Saraçoğlu; nüfus sayımlarının düzenli yapılmasına karşın toprakların miktarı, niteliği ve mülkiyet durumuna ilişkin kesin verilerin bulunmadığı, arazilerin yaklaşık %60'ının tapusuz olduğunu ifade etmiştir.

Tapu Kadastro Genel Müdürlüğü'nün, özellikle Toprak ve Tarım Reformu'nun uygulanacağı bu dönemde, hem belediye sınırları içindeki taşınmazların kadastrounu yapmak ve tapusuz arazileri zilyetlik esasına göre kayda geçirmek hem de taşınmazlar üzerindeki hukuki tasarrufları düzenleyip sicilleri güncellemek gibi iki ana görev üstlendiği belirtmiştir.

Saraçoğlu, kurumun görevlerini etkin biçimde yerine getirebilmesi için Arap harfli 45 milyon tapu kaydının hızla yeni harflere çevrilmesini istemiştir. Tapu sicillerinin korunup işler hale getirilmesi, tapu mahkemelerinin artırılması; motorlu taşıt ihtiyacında öncelik tanınması, fotogrametri çalışmalarında kullanılacak uçaklar için personel kadrolarının sağlanması ve kesilen fazla mesai ödemelerinin yeniden verilmesi gibi öneriler sıralamıştır.

Saraçoğlu, sonuç olarak, Genel Müdürlüğün ülkenin sosyoekonomik kalkınmasında kritik bir rol oynadığı, bu nedenle bütçe imkânları ölçüsünde öncelikli destek ve kaynak sağlanması gerektiği ifade ederek konuşmasını tamamlamıştır (CSTD, C. 8, B. 22, s. 277-278).

21- Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün 1973 Yılı Bütçesi Hakkındaki Konuşması

1973 yılı Vakıflar Genel Müdürlüğü bütçesinin görüşülmesi sırasında Milli Güven Partisi grubu adına söz alan Abdülkerim Saraçoğlu, kurumun tarihi, sosyal ve kültürel işlevleri üzerine değerlendirmelerde bulunarak konuşmasına başlamıştır. Vakıflar Genel Müdürlüğü bütçesinin toplam 102.450.459 lira olduğu, bunun yaklaşık dörtte birinin

hazine yardımı, kalanının ise öz kaynaklardan sağlandığını belirten Saraçoğlu, vakıfların tarih boyunca Osmanlı döneminde en yüksek seviyeye ulaştığı, günümüze yalnızca 4.000 civarında eserin kaldığı ve bu eserlerin korunması, onarımı ve restorasyonunun Genel Müdürlüğün temel görevlerinden olduğunu ifade etmiştir. Saraçoğlu, Birinci ve İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı dönemlerinde yüzlerce eserin restore edildiği, Üçüncü Plan döneminde de bu çalışmaların sürmesinin beklendiğini dile getirmiştir.

Kurumun sosyal hizmetleri arasında Gureba Hastanesi, öğrenci yurtları, imaretler, burslar, kör ve muhtaçlara yardımlar gibi faaliyetleri sayan Abdülkerim Saraçoğlu; 575 yataklı modern bir hastane inşaatının tamamlanmasının önemi üzerinde durmuştur. Türkiye genelinde 51 öğrenci yurdu bulunduğu, bunlarda 5.800 öğrencinin barındığı, medrese ve benzeri binaların restore edilerek yurt olarak değerlendirilmesinin yararlı olacağını belirtmiştir.

Saraçoğlu, vakıf zeytinliklerinin verimli işletilmesi, Taşdelen memba suyunun sağlıklı koşullarda halka sunulması ve Türkiye Vakıflar Bankası'nın ekonomik hayata katkısını şahsı ve partisi adına takdirle karşıladıklarını belirtmiş; genel olarak Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün çalışmalarını olumlu bulduğunu, daha geniş imkânlar sağlandığında görevlerini daha kapsamlı ve nitelikli biçimde yerine getireceği kanaatine sahip olduklarını dile getirerek konuşmasını tamamlamıştır (CSTD, C. 8, B. 23, s. 287-289).

22- Diyanet İşleri Başkanlığı'nın 1973 Yılı Bütçesi Hakkındaki Konuşması

1973 yılı Diyanet İşleri Başkanlığı bütçesinin görüşmeleri esnasında Milli Güven Partisi grubu adına söz alan Abdülkerim Saraçoğlu, İslâm dininin insanı huzura, kurtuluşa ve ilerlemeye yönelten, ilme ve ahlâka değer veren, hoşgörü ve müsamaha temelli bir din olduğunu vurgulayarak konuşmasına başlamıştır. Din ve vicdan hürriyetinin demokratik ve laik devletlerin temel ilkelerinden biri olduğu, Anayasa'nın 19. maddesiyle bu hakların güvence altına alındığını dile getiren Saraçoğlu, dinin siyasi veya şahsi çıkar amacıyla istismarının da yasaklandığını belirtmiştir. Milli Güven Partisi olarak, vatandaşın din ve ibadet özgürlüğüne tam saygı gösterilmesini savunduklarını; bu özgürlüğü reddeden veya istismar eden komünizm gibi ideolojik yaklaşımların devlete ve millete zarar verdiğini iddia etmiştir.

Abdülkerim Saraçoğlu; gençlerin milli ve manevi değerlerle donatılması, din görevlilerinin hem dini hem de pozitif bilimlerde yetkin yetiştirilmesi, dini envanterin hazırlanıp yayımlanması, her yıl yurt dışına lisansüstü eğitim için din görevlisi

gönderilmesi, köylere kadar dini hizmetlerin ulaştırılması, müftülüklerin fiziki koşullarının iyileştirilmesi ve yurt dışındaki işçilere dini rehberlik yapacak nitelikli din adamlarının görevlendirilmesi konusunda çalışmalar yapılmasını Diyanet İşleri Başkanlığı'na yönelik dilek ve temenniler olarak sıralamış ve konuşmasını tamamlamıştır (CSTD, C. 8, B. 23, s. 307-309).

3.1.2.6. Yazılı soru önergeleri

1- 6 Mayıs 1962 Tarihinde Mardin'de Yapılan Futbol Müsabakası Esnasında Yaşanan Üzücü Olaylar Hakkındaki Soru Önergesi

Abdülkerim Saraçoğlu tarafından 9 Mayıs 1962 tarihinde İçişleri Bakanlığı ve Devlet Bakanları tarafından cevaplanması amacıyla bir soru önergesi verilmiştir. Önergeye göre 6 Mayıs 1962 tarihinde Mardin'de yapılan bir futbol müsabakası sırasında olaylar çıktığı, bu olayların yaşanmasının sebeplerinin neler olduğu ile ilgili İçişleri Bakanlığı ve Devlet Bakanları tarafından cevaplanması istenmiştir (CSTD, C. 4, B. 77, s. 432).

Abdülkerim Saraçoğlu'nun soru önergesine İçişleri Bakanı Ahmet Topaloğlu imzasıyla 6 Haziran 1962 tarihinde cevap verilmiştir. Yapılan araştırma neticesinde olayın başlangıcının Diyarbakır takımı Dicle Spor ile Mardin takımı Timur Spor kulübünün futbol maçı esnasında yaşanan hadiseler nedeniyle Asteğmen Yücel Ataön'ün "Dağtın şu Arapları" demek suretiyle yörenin etnik kimliğine hakarete bulunması ve bu emirden sonra görevli askerlerin halka karşı oldukça sert bir müdahalede bulunması ile başladığı belirtilmiştir. Olayın gecesi Mardin ahalisinden bazı şahısları şehir içerisinde nümayiş çıkarmaları, iki farklı yerlerde askerlere saldırmaları ve olayın ertesi günü taşkınlıkların devam etmesi üzerine Vali ve Kolordu Komutanı'nın devreye girip sakinleştirici bir dil kullanmak suretiyle olayları yatıştırdığı belirtilmiştir. Olayların araştırılması için bölgeye heyet gönderildiği gün yine bazı olaylar yaşanmış, Tugay binasına saldırmak ve bazı askeri araçlara zarar vermek sözkonusu olmuşsa da olaylar tamamıyla kontrol altına alınmıştır. Yapılan tahkikat neticesinde olayların başlamasına neden olan Asteğmen Yücel Ataön ile birlikte bir astsubay ve bir uzatmalı çavuş açığa alınmışlardır. Ayrıca şehirde yaşanan olaylarda halkı kışkırttığı gerekçesiyle birçok kişiye adli soruşturma açılmış, bunlardan bir kısmı tutuklanarak cezaevine gönderilmiştir. (CSTD, C. 4, B. 77, s. 432-433).

Abdülkerim Saraçoğlu'nun soru önergesine Devlet Bakanı Hıfzı Oğuz Bekata 04.07.1962 tarihinde 5 madde ile cevap vermiştir. Buna göre seyircinin jandarma erini taşlaması üzerine ortaya çıkan olayların sonucunda bazı şahısların halkı galeyana getirmesiyle olayların tırmandığı vurgulanmıştır. Yaptıkları araştırmalar sonucu İsmail Mungan, Kaya Şatana Kemal Acarbay, Bilâl Bilbay, Yunus Anık, İsmail Kayalar, Beşir Ercan, Sait Ergin, Kemal Yağlı, Safari Çakmak ve Halil Dünder isimli şahısların olayların sebebiyet verdikleri anlaşılmıştır. Olay günü görevli olan Tugay Karargâhından Asteğmen Yücel Ataön ve Jandarma Birliğinden Uzatmalı Çavuş Zekeriya Erkorkmaz haklarında halka kötü muamelede bulundukları gerekçesiyle kamu dâvası açıldığının dile getirilmiştir (CSTD, C. 4, B. 77, s. 433).

2- İpek Yolunun Nusaybin-İdil Kazaları Arasındaki Kısımına Dair Sorusu ve Bayındırlık Bakanı Orhan Alp'in Yazılı Cevabı

Abdülkerim Saraçoğlu 19 Temmuz 1968 tarihinde Bayındırlık Bakanlığı tarafından cevaplanması amacıyla bir yazılı soru önergesi vermiştir. Önergeye göre; Nusaybin-İdil arasındaki İpek Yolu güzergahının kış aylarında çamur nedeniyle ulaşım kapandığı ve bölgedeki köy ile nahiyelerin ilçe merkezleriyle bağlantısının kesildiği, yolun stabilizasyon çalışmasının ne zaman yapılacağı sorulmakta ve bu konuda Bakanlık tarafından herhangi bir çalışma veya etüt bulunup bulunmadığının cevaplanması istenmektedir (CSTD, C. 48, B. 72, s. 494).

17 Ekim 1968 tarihinde Bayındırlık Bakanı Orhan Alp imzasıyla verilen cevabi yazıya göre; Nusaybin-İdil yolunun şu anda yalnızca yaz aylarında geçişe elverişli olduğu, mevcut yolun sadece stabilize malzeme eklenerek düzeltilmesinin yeterli görülmediği ve yolun tamamen yeniden yapılmasının gerektiği bildirilmiştir. Ancak mevcut bütçe imkânları ve yol ihtiyaçlarının fazlalığı nedeniyle bu yol henüz programa alınamadığı, bütçe elverdiği takdirde ilerleyen yıllarda yolun çalışma kapsamına alınabileceği belirtilerek Abdülkerim Saraçoğlu'nun sorusu cevaplanmıştır (CSTD, C. 48, B. 72, s. 494).

3- İpek Yolunun Asfaltlanmasına Dair Yazılı Sorusu ve Bayındırlık Bakanı Orhan Alp'in Yazılı Cevabı

Abdülkerim Saraçoğlu 19 Temmuz 1968 tarihli Bayındırlık Bakanlığı'nın cevaplama amacıyla bir yazılı soru önergesi vermiştir. Soru önergesinde: Güneydoğu illerini Orta Anadolu'ya bağlayan İpek Yolu'nun asfaltlanmamış bölümünün ne zaman

asfaltlanacağı ve bu sayede yolcuların kışın çamurdan, yazın tozdan kurtularak daha rahat ve sarsıntısız bir şekilde seyahat edebilecekleri sorulmuştur (CSTD, C. 48, B. 74, s. 643-644).

21 Ekim 1968 tarihinde Bayındırlık Bakanı Oğuz Alp imzası ile Saraçoğlu'nun soru önergesi cevaplanmıştır. Buna göre: Urfa–Viranşehir–Nusaybin yolunun onarımı ve asfaltlanmasına yönelik çalışmaların başladığı ve mevcut 45 kilometrelik asfalt bölümün devamı olarak, 1968 yılında 28 kilometrelik kısmın onarılıp asfaltlanmasının hedeflendiği bildirilmiştir. Çalışmaların bütçe imkânları doğrultusunda sonraki yıllarda da sürdürüleceği ve yolun mümkün olan en kısa sürede tamamlanmasına gayret edileceği belirtilerek Saraçoğlu'nun sorusu cevaplanmıştır (CSTD, C. 48, B. 74, s. 643-644).

4- Ayinkef (Kayapınar)-Gercüş Yoluna Dair Sorusu ve Bayındırlık Bakanı Orhan Alp'in Yazılı Cevabı

Abdülkerim Saraçoğlu 19 Temmuz 1968 tarihinde Bayındırlık Bakanlığı'nın cevaplama amacıyla bir soru önergesi vermiştir. Önergede: Ayinkef-Gercüş yolunun stabilizasyon çalışmalarının ne zaman yapılacağı ve Gercüş ilçesi halkının, kışın ve yazın Midyat üzerinden gitmek zorunda kalmadan doğrudan il merkeziyle bağlantı kurmasının ne zaman mümkün olacağı sorulmuştur (CSTD, C. 49, B. 1, s. 11-12).

Saraçoğlu'nun sorusuna 30 Eylül 1968 tarihinde Bayındırlık Bakanı Orhan Alp imzası ile cevap verilmiştir. Buna göre: çok yüklü bulunan yol ihtiyaçları ve mevcut bütçe imkânlarına göre Ayinkef (Kayapınar)-Gercüş il yolunun onarım programına alınmasının şimdilik mümkününün olmadığı, söz konusu yol bütçe durumuna göre ilerdeki yıllarda programa alınabilecek ve yapılacak çalışmalarla yaz kış geçit verir duruma getirileceği belirtilmiştir (CSTD, C. 49, B. 1, s. 11-12).

5- Bağdat'a Giden Trene Dair Sorusu ve Ulaştırma Bakanı Sadettin Bilgiç'in Yazılı Cevabı

Abdülkerim Saraçoğlu, 19 Temmuz 1968 tarihinde Ulaştırma Bakanlığı tarafından cevaplanması amacıyla bir soru önergesi vermiştir. Önergede: Bağdat'a giden trenin Derbesiye'ye uğradıktan sonra Mardin vilayetine uğramasının vatandaşlar açısından iyi olacağı ve vilayetin ekonomik gelişimi için de iyi olacağını düşündüğü; trenin Mardin'e gönderilip gönderilemeyeceği sorulmuştur (CSTD, C. 49, B. 2, s. 42-43).

Abdülkerim Saraçoğlu'nun soru önergesine 28 ekim 1968 tarihinde Ulaştırma Bakanı Sadettin Bilgiç imzası ile cevap verilmiştir. Buna göre: bu güzergahtaki

değişikliğin vatandaşı çok rahatlatacak bir durum olmayacağı, ayrıca manevra yapılması ile vagonların yer değiştirilmesinin zaman kaybına neden olacağından ve iş yükünü çok fazla arttıracığından Saraçoğlu'nun talebinin uygun görülmediği bildirilmiştir (CSTD, C. 49, B. 2, s. 42-43).

6- Mardin'de Kurulması Kararlaştırılan Fosfat Fabrikasına Dair Yazılı Soru Önergesi

Abdülkerim Saraçoğlu 19 Temmuz 1968 tarihinde Başbakanlık makamı tarafından cevaplanması amacıyla bir soru önergesi vermiştir. Önergede: Mardin'de çıkan fosfat ile ilgili çalışmaları ve fabrikanın ne zaman kurulacağı sorulmuştur (CSTD, C. 49, B. 8, s. 240).

Abdülkerim Saraçoğlu'nun sorusuna Başbakan Süleyman Demirel imzası ile cevabi yazı gönderilmiştir. İki madde ile Saraçoğlu'nun sorusunun cevaplandığı yazının 1. maddesine göre: Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü'nün, Mardin'in Derik ve Mazıdağı ilçelerinde yürüttüğü etütler sonucunda %11 P₂O₅ tenörlü 200 milyon ton fosfat cevheri tespit ettiği ancak bu cevherlerin ekonomik olarak zenginleştirilmesinin mevcut şartlarda mümkün görülmediği bildirilmiştir. Cevherin değerlendirilebilmesi amacıyla konsantrasyon çalışmaları sürdürüldüğü ve fosfat tesisinin kurulmasının bu deneylerin sonucuna bağlı olduğu için şimdilik kesin bir kuruluş tarihi verilemediği dile getirilmiştir. Cevabın 2. maddesinde ise: Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü'nün, yarı endüstriyel ölçekte deneyler yapılabilmesi için gerekli tesisleri hazırlamakta olduğu ve tespit edilen cevherler üzerinde laboratuvar düzeyinde çalışmalara başlandığı bildirilerek Saraçoğlu'nun sorusu cevaplanmıştır (CSTD, C. 49, B. 8, s. 240).

7- Mardin'in İktisadi Durumuna Dair Yazılı Soru Önergesi ve Başbakan Süleyman Demirel, Köy İşleri Bakanı Hayrettin Turgut Toker ile Turizm ve Tanıtma Bakanı Nihad Kürşad'ın Cevapları

Abdülkerim Saraçoğlu 12 Mayıs 1969 tarihinde Mardin'in ekonomik durumu ile ilgili Başbakanlık, Köy İşleri Bakanlığı ile Turizm ve Tanıtma Bakanlığı tarafından cevaplanması amacıyla bir yazılı soru önergesi vermiştir. Önergeye göre: Mardin vilayetinin tren hattının Diyarbakır'a kayması ve Suriye sınırının yakınından geçmesi nedeniyle tarihsel transit ve ekonomik merkez olma özelliğini kaybettiği belirtilmektedir. Halkın ekonomik sıkıntılar nedeniyle büyük şehirlere göç ettiği ifade edilirken, aslında vilâyetin gerek turizm açısından gerekse ekonomik kalkınma bakımından önemli

potansiyellere sahip olduğu vurgulanmaktadır. Bu potansiyel, hem tarihi miras niteliğindeki eserlerden hem de tabii güzelliklerden oluşmakta olup “Kasımiye, Zinciriye Medreseleri, Ulucami, Şehudiye Camii, Süryani Kadim Manastırı, Deyrulzafaran ve yine Süryani Kadim kiliseleri, Dara, Hasankeyf harabeleri gibi anıtları, Vadissafa, Ayınsafa, Zinnar, Bakırkire, Miskin vadisi, Kalearkası, Kalıntara, Firdevs, Fahriyye, Raziyye” gibi önemli tarihi eserlerin şehrin ekonomik kalkınmasını sağlamak amacıyla yollarının yaptırılıp yaptırılmayacağı, iç turizm ve yakın komşu devletler nezdinde tanıtımının yaptırılıp yaptırılmayacağı sorulmuştur (CSTD, C. 53, B. 62, s. 477).

Saraçoğlu'nun soru önergesine 14 Kasım 1968 tarihinde Turizm ve Tanıtma Bakanı Nihad Kürşad tarafından imzası ile verilen cevaba göre Mardin'in "1967 Milletlerarası Turizm Yılı Kutlama Tedbirleri" kitabındaki öncelik listesinde üçüncü derecede önemli merkezler arasında yer aldığı, Bakanlıkça yayınlanmış olan «Turizm Envanterleri» adlı kitapta Mardin'deki tarihi eserlerin mevcut olduğu ve Bakanlığın sadece turistik yolların yapımı ile ilgilendiği ve Turizm ve Tanıtma Bakanlığı'na Mardin'deki turizm potansiyeli olan yerlerin yol yapımı hakkında bir resmi bir talep gelmediğini bildirmiştir (CSTD, C. 53, B. 62, s. 478).

alışmalarının ya tamamlandığını ya da çalışmaların devam ettiğini belirten cevabı vermiştir.

Turizm ve Tanıtma Bakanlığı cevaben, Mardin ilinin “1967 Milletlerarası Turizm Yılı Kutlama Tedbirleri” kitabındaki öncelik listesinde üçüncü derecede önemli merkezler arasında yer aldığını belirtmiş, çalışmaların öncelik listesine göre yapıldığını belirtmiştir. Kılçık yolların kendilerinin görev alanında olmadığını belirtmişlerdir.

Köy İşleri Bakanlığı ise 16 Aralık 1968 tarihinde Bakan Hayrettin Turgut Toker imzası ile bir cevabi yazı ile Saraçoğlu’nun sorularını cevaplamıştır. Saraçoğlu’nun Mardin’de belirttiği eserlerin önemli bir kısmının şehir merkezinde yer alması nedeniyle Bakanlığın sorumluluk sahasında yer almadığı; Bakanlığın sorumluluk sahasında yer alan bölgeler için ise çalışmaların yapıldığı ve 1969 yılı programına alınan yerlerle ilgili işlemlerin yapılacağını belirtilmiştir (CSTD, C. 53, B. 62, s. 478-479).

3.1.2.7. Sözlü soru önergeleri

1- Köy İşleri Bakanı Turhan Kapanlı’ya Yönelik Sözlü Sorusu

Abdülkerim Saraçoğlu, konuşmasında Köy İşleri Bakanı’ndan, YSE işçilerinin birkaç aydır ücret alamadığı ve Bakanlığın bu işçilere borçlu olduğu yönündeki iddiasına ilişkin açıklama talep etmiştir.

Köy İşleri Bakanı Turhan Kapanlı, bu hususu önceki konuşmasında yanıtlamadığı için özür dilemiş; Güneydoğu’daki kuraklık, Gediz depremi, toplu sözleşmelerin getirdiği mali yükler gibi nedenlerle 1970 yılı bütçesinin yetersiz kaldığını ve yaklaşık 82 milyon TL tutarında işçi borcu oluştuğunu belirtmiştir. Bakan, bu borcun ödenebilmesi için ek kanun tasarısının iki gün önce Meclis’ten geçtiğini, ödemelere başlandığını ve Şubat ayı boyunca devam edilerek 28 Şubat 1971 itibarıyla tüm borçların kapatılacağını ifade etmiştir (CSTD, C. 63, B. 37, s. 540).

3.1.2.8. Abdülkerim Saraçoğlu Hakkındaki Diğer Bulgular

1. Abdülkerim Saraçoğlu'nun Yasama Dokunulmazlığının Kaldırılması Hakkında

28 Nisan 1971 tarihli Anayasa ve Adalet Komisyonu raporunda, Cumhuriyet Senatosu Mardin Üyesi Abdülkerim Saraçoğlu’na “şahısların ve eşyaların güvenliğini

tehlikeye düşürecek şekilde araç kullanmak” fiilinin isnat edildiği belirtilmiştir. Başbakanlık tarafından iletilen dosya, Cumhuriyet Senatosu İçtüzüğü’nün 139 ve 140. maddeleri uyarınca incelenmiş; isnat edilen fiilin niteliği dikkate alınarak, Anayasa’nın 79 ve 88. maddeleri gereğince kovuşturma ve yargılamanın, Saraçoğlu’nun üyelik sıfatının sona ermesinden sonraya bırakılmasına karar verilmiştir (CSTD C. 65, B.66, s. 46).

3.2. Mehmet Kemal Oral

3.2.1. Biyografisi

1920 (1339/1336) de Mardin’de doğdu. M. Ali Bey ve Adile Hanım’ın oğludur. İlk ve ortaöğreniminden sonra 1941’de Adana Erkek Lisesini, 1944’de İ.Ü. Edebiyat Fakültesinin Tarih-Coğrafya bölümünü bitirdi (TBMM Arşivi, Mehmet Kemal Oral’ın Tercüme-i Hal Belgesi, Sicil No: 133). 1 Kasım 1947’de askerlik hizmetini yerine getirmek üzere Yedek Subay Okuluna girdi. 1 Mayıs 1948’de Yd. Nakliye Asteğmen rütbesiyle mezun olarak kıt’aya verildi. 31 Ekim 1948’de Teğmen rütbesiyle terhis edildi (Çoker, 1998a, s. 377).

Adana’da tarım ve akaryakıt ticaretiyle meşgul oldu. 1961 Anayasasının yürürlüğe girmesinden sonra TBMM I. (XII.) Dönemi için 15 Ekim 1961’de yapılan genel seçimde Cumhuriyet Halk Partisi (C.H.P.) adayı olarak Cumhuriyet Senatosu Mardin üyeliğine seçildi (TBMM Arşivi, Mehmet Kemal Oral’ın Seçim Mazbatası).

Senato’da Malî ve İktisadî İşler Komisyonunda üye olarak çalıştı. Genel Kurul’da (3) konuşma yaptı. 4 Haziran 1964’deki üçte bir yenileme seçiminde üyeliği sona erdi. Senato’dan ayrıldıktan sonra 2 yıl Ereğli Demir Çelik Fabrikaları TAŞ İdare Meclisi ve İcra Komitesi Üyeliği yaptı. Daha sonra aynı Kurumun, 1987’ye kadar Güneydoğu Bölge Müdürlüğünde bulundu. Oral, 19 Şubat 1947’de Bayan Azize (1925 - 1991) ile evlenmiş olup, Müşfik (1948), Hüseyin Cavit (1949) ve Mehlike' (1954) nin babasıdır (Çoker, 1998a, s. 377-378).

3.2.2. Senato faaliyetleri

3.2.2.1. Görev aldığı komisyonlar

Mehmet Kemal Oral, 23.11.1961 tarihinde Mali ve İktisadi İşler Komisyonu'na üye seçilmiştir (CSTD, C. 1, B. 8, s. 95). Oral'ın senatoda başka bir görevi tespit edilememiştir.

3.2.2.2. Kullandığı izinler

Mehmet Kemal Oral, 20.5.1963 tarihinden itibaren 10 gün (CSTD, C. 11, B. 65, s. 243) ve 28.4.1964 tarihinden itibaren 20 gün (CSTD, C. 20, B. 67, s.187) olmak üzere senatörlüğü esnasında toplam 2 defa ve 30 gün izin kullanmıştır.

3.2.2.3. Diğer senatörlerin tekliflerinde tespit edilen imzası

1- Artvin Senatörü Fehmi Alpaslan'ın 136. Madde ile ilgili açık oya geçilmesine dair teklifi (CSTD, C. 5, B. 84, s. 22).

3.2.2.4. Genel kurul konuşmaları

1- 1963 Yılı Bayındırlık Bakanlığı Bütçesi Üzerine CHP Grubu Adına Yaptığı Konuşması

Mehmet Kemal Oral, Cumhuriyet Senatosu'nun 03.02.1963 tarihli oturumunda Bayındırlık Bakanlığı bütçesi görüşülürken söz almış ve bakanlık bütçesi hakkında kapsamlı biçimde değerlendirmelerde bulunup çeşitli alanlara ilişkin eleştiri ve öneriler getirdiği bir konuşma yapmıştır. Oral, Bakanlığın karayolları, denizyolları, limanlar, hava meydanları, barajlar, sulama tesisleri, akaryakıt altyapısı gibi çok geniş bir hizmet alanına sahip olduğu, bu nedenle 2 milyar lirayı aşan bütçe tahsisinin mutlak surette verimli yatırımlara yönlendirilmesi gerektiğini vurgulamıştır.

Oral, konuşmasının Devlet Su İşleri bölümünde; düzensiz akarsu debilerinin baraj, bent ve kanallarla düzenlenmesi, yeraltı sularının içme ve sulama amaçlı kullanılması gibi görevlerin önemini dile getirmiştir. Konya Ovası ve Güneydoğu

Anadolu'daki su sıkıntısının acilen çözülmesi, Keban Barajı ve Aşağı Fırat Sulama Projesi'nin içme suyu sorununu da giderecek şekilde ele alınmasını talep etmiştir.

Mehmet Kemal Oral; Karayolları başlığı altında, devletin il ve köy yollarının yapım, bakım ve onarım görevlerini hatırlatmış; istimplâk bütçesinin yetersizliği nedeniyle çalışmaların aksayabileceği, mevcut makine parkının hem sayıca hem teknik olarak yetersiz olduğunu, eskiyen araçların yenilenmesi gerektiğini ifade etmiştir. 5 Yıllık Kalkınma Planı'nın yükünü taşıyacak karayollarının güçlü bir makine parkına sahip olması gerektiğini vurgulamıştır.

Demiryolları konusunda, Van–İran ve Diyarbakır–Cizre hatlarının ekonomik ve ticari açıdan bir an önce tamamlanmasını talep etmiştir.

Yapı ve İmar İşleri bölümünde, 1939 tarihli teşkilat kanununun çok sayıda değişiklikle işlevini yitirdiği, modern kamu yönetimi esaslarına uygun yeni bir teşkilat kanununun çıkarılması gerektiğini belirtmiştir. Teftiş birimlerinin yetersizliği, teknik personel açığı, kamu kurumlarında dağınık yapı ünitelerinin tek elde toplanmasıyla sağlanacak tasarruf, 2490 sayılı İhale Kanunu'nun yerine geçecek düzenlemenin hızla çıkarılması, müteahhit aleyhine hükümler içeren şartnamelerin düzeltilmesi ve teknik personelin askerlik hizmetinin bayındırlık hizmetinden sayılması yönünde öneriler sunmuştur (CSTD, C. 9, B. 38, s. 190-192).

Mehmet Kemal Oral, Bayındırlık Bakanlığı hakkındaki konuşması ile bakanlığın ülke kalkınmasındaki kritik rolünü vurgulamış, mevcut bütçe ve teşkilat yapısının iyileştirilmesi, teknik kapasitenin artırılması ve planlı yatırımlara öncelik verilmesi gerektiğini savunmuştur.

2- Bayındırlık Bakanlığı 1964 Yılı Bütçesi Üzerine CHP Grubu Adına Yaptığı Konuşması

Cumhuriyet Senatosu'nun 6 Şubat 1964 Tarihli oturumunda Bayındırlık Bakanlığı 1964 yılı bütçesi görüşülürken Mehmet Kemal Oral söz almıştır. Oral, Bakanlığın yol, su, demiryolu, havaalanı ve akaryakıt tesisleri gibi ülkenin temel ihtiyaçlarına yönelik faaliyetleri hakkında değerlendirmelerde bulunmuştur. 2 milyarı aşan bütçenin, kalkınma planına uygun şekilde kullanılması gerektiğini ifade eden Oral, israf ve lüksten kaçınılması gerektiğini vurgulamıştır.

1939 tarihli 3611 sayılı kuruluş kanununun artık günün şartlarına uymadığı, artan kamu hizmetlerinin bu düzenlemelerle yürütülmesinin mümkün olmadığı belirten Oral, yapı işlerinin dağınık kurumlarda değil, az sayıda kurumda toplanmasıyla hem maliyet

hem de personel açısından tasarruf sağlayacağını savunmuştur. Mehmet kemal Oral ayrıca 2490 sayılı İhale Kanunu ile 1050 sayılı Genel Muhasebe Kanununun işlerin hızla yürütülmesine engel olduğu, buna rağmen gerekli yenileme çalışmalarının yapılmadığına dikkat çekmiştir.

Her yıl bütçe görüşmelerinde aynı sorunların gündeme getirilmesine rağmen, Bakanlık tarafından verilen sözlerin yerine getirilmediği dile getiren Kemal Oral böylece hem planın gereklerine hem de Meclis'in temennilerine aykırı bir tutum sergilendiğini beyan etmiştir.

Kemal Oral, Bakanlığın teşkilat yapısını çağın ihtiyaçlarına göre düzenleyen yeni bir kanunun acilen hazırlanması gerektiği, yapı işlerinin en az sayıda kurumda toplanarak kaynak israfının önlenmesi gerektiği ve ihale mevzuatının tatbikatta kolaylık sağlayacak şekilde yeniden düzenlenmesi gerektiğini vurgulayarak konuşmasını tamamlamıştır (CSTD, C. 18, B. 39 s. 556-558).

3- Ticaret Bakanlığı 1964 Yılı Bütçesi Üzerine CHP Grubu Adına Yaptığı Konuşması

Cumhuriyet Senatosu'nun 6 Şubat 1964 tarihli oturumunda Ticaret Bakanlığı 1964 yılı bütçesi görüşülürken Mehmet Kemal Oral CHP Grubu adına söz almıştır. Bakanlığın ifa ettiği hizmetlerin yeterliliği ve yapılması gerekenleri değerlendiren Kemal Oral Ticaret Bakanlığı bütçesi hakkındaki görüşlerini iç ticaret, teşkilatlandırma, standardizasyon ve dış ticaret olmak üzere dört ana başlık altında toplamıştır.

Oral, iç ticaret alanında kredi ve faiz masraflarının yüksekliğine bağlı olarak üretim maliyetlerinin artmasını önemli bir sorun olarak göstermiştir. Ziraat Bankası, Halk Bankası ve Emniyet Sandığının mali kaynaklarının güçlendirilmesi gerektiğini belirten Kemal Oral piyasa hareketlerinin denetimi, etiket usulünün yaygınlaştırılması, esnaf ve sanatkârlara yönelik yeni kanun ihtiyacı, odalar ve borsalara dair günün şartlarına uygun kanun hazırlanmasını dile getirmiştir. Yabancı sermayeden daha etkin faydalanılması, sigortacılığın geliştirilmesi, akaryakıt fiyat istikrarının korunması ve ticaret şirketlerinin denetiminin artırılması da iç ticaretin geliştirmesi adına ortaya konulan diğer öneriler olmuştur.

Mehmet Kemal Oral; teşkilatlandırma alanında, 5 Yıllık Planda yer alan kooperatifçilik faaliyetlerinin Anayasa çerçevesinde geliştirilmesi gerektiğini vurgulamıştır. Kooperatifçiliğin bugüne kadar beklenen seviyeye ulaşmadığı, bundan

sonra daha verimli sonuçlar alınabileceğini ifade etmiştir. Hazırlanan müstakil kooperatifler kanununun bir an önce Meclise sevk edilmesi gerektiğini dile getirmiştir.

Oral; standardizasyon konusunda, ihracat mallarının standardize edilmesinin dış satım artışında büyük etkisi olacağını vurgularken henüz standardize edilmemiş ürünler için gerekli tüzüklerin hazırlanmasını talep etmiştir.

Mehmet Kemal Oral; dış ticarete, açıklık, devamlılık ve eşitlik ilkelerine vurgu yapmıştır. İthalat programlarının zamanında hazırlanıp uygulanması, ihracat yönetmeliğinde gereksiz formalitelerden kaçınılması gerektiğini belirtmiştir. Ticaret anlaşmalarının zamanında yenilenmesi, milletlerarası sergi ve fuarlara katılımın sürdürülmesi ve ihracat mallarının tanıtımının artırılmasını öneren Oral bununla birlikte artan dış ticaret açığına dikkat çekmiş ve ihracatın artırılmasına yönelik faaliyetlerin hızlandırılması gerektiğini ifade etmiştir.

Kemal Oral, Ticaret Bakanlığı'nın görevlerini daha etkin ve günün ihtiyaçlarına uygun şekilde yürütmesi için çeşitli alanlarda reform ve düzenlemelerin yapılması gerektiğini vurgulayarak Ticaret Bakanlığı 1964 yılı bütçesi hakkındaki sözlerini tamamlamıştır (CSTD, C. 18, B. 39, s. 608-609).

3.2.2.5. Yazılı soru önergeleri

1- Mardin İlinin Dağ ve Bilhassa Ova Köylerinde Devam Eden Kuraklığın İzalesi İçin Neler Düşünüldüğüne Dair Yazılı Soru Önergesi

Kemal Oral, Tarım Bakanlığı ve Bayındırlık Bakanlığı tarafından cevaplanması amacıyla Cumhuriyet Senatosu'na bir soru önergesi vermiştir. Önergede; Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde özellikle son iki yılda Mardin'in ova ve dağ köylerinde şiddetlenen kuraklığa karşı hangi tedbirlerin düşünüldüğü sorulmaktadır. Ayrıca, bölgede geçici olarak kurulan DSİ teşkilatının, yeraltı suları ile su temini sağlanana kadar ne gibi tedbirler alındığını öğrenmek istemektedir. Mehmet Kemal Oral ayrıca Mezopotamya Ovası'nın Türkiye'de kalan kısmında sulama konusundaki mevcut plan veya etütlerin olup olmadığını, bu büyük projenin finansmanı için Dünya Bankası veya benzeri kuruluşlardan yararlanma imkânının bulunup bulunmadığını ve Dünya Bankası'ndan Türkiye'de tarımsal kalkınma amaçlı herhangi bir sulama projesi için kredi alınıp alınmadığı hakkında ilgili bakanlıklardan malumat istemiştir (CSTD, C. 2, B. 30, s. 70)

Mehmet Kemal Oral'ın soru önergesine 11.01.1962 tarihinde Tarım Bakanı Cavit Oral imzasıyla cevap gönderilmiştir. Güneydoğu Anadolu'da tarımsal üretimi tehdit eden

en önemli unsurun kuraklık olduğunu, bunun giderilmesi için Harran ve Ceylanpınar ovalarında etütler yapıldığını belirtmektedir. Ceylanpınar Devlet Üretme Çiftliği'nde Habur Çayı'ndan yararlanılarak 16.000 dekar arazinin sulanmasını sağlayacak projenin 1962'de uygulanmaya başlanacağını ifade etmektedir. Mardin'de 53 çiftçiye ait arazilerde artezyen kuyuları ve sulama sistemleri kurulması için 1,5 milyon lira ayrıldığını, DSİ'den arama belgesi alınma aşamasında olduğunu aktarmaktadır. Dünya Bankası ile Aşağı Seyhan ve Gediz havzaları için projeler hazırlanıp Devlet Planlama Teşkilatı'na sunulduğunu, ancak Mardin Ovası için henüz uluslararası finansmanlı bir projenin ele alınmadığını bildirmektedir (CSTD, C. 2, B. 30, s. 71).

Bayındırlık Bakanı Emin Paksüt ise Kemal Oral'ın soru önermesine 30.01.1962 tarihli yazı ile cevap vermiştir. Paksüt, Oral'a cevabında; Güneydoğu Anadolu'daki başlıca kurak alanların toplam 800.000 hektar olduğunu, bu bölgelerde hidrojeolojik etütler yapıldığını ve altı ovada açılan 112 araştırma kuyusundan 941 l/sn su tespit edildiğini açıklamaktadır. 1961'de Mardin'de 84 köyde içme suyu tesisi inşaatına başladığını, 30'unun tamamlandığını; ayrıca 40 küçük su tesisinin de planlandığını belirtmektedir. Nusaybin Ovası'nda 60.000 dekar arazinin sulandığını, hidroelektrik santral ve Silopi Ovası için etütlerin sürdüğünü, Fırat Havzası'nın bütüncül geliştirilmesi amacıyla Diyarbakır'da Fırat Planlama Amirliği kurulduğunu ifade etmektedir. Mardin'de DSİ'ye bağlı iki yeraltı suyu etüt şubesinin kalıcı olarak çalıştığını, sulama ve içme suyu projeleri için yeraltı ve yerüstü su kaynaklarının geliştirilmesine önem verildiğini, dış finansman sağlanabilmesi için planlama raporlarının hazırlanması gerektiğini, Gediz ve Seyhan sulamaları için Dünya Bankası'ndan yardım talebinde bulunulduğunu bildirmektedir (CSTD, C. 2, B. 30, s. 71-72).

3.3. Abdürrahman Bayar

3.3.1. Biyografisi

1916 (1332) da Mardin'de doğdu. Abdülcelil Efendi ve Bedriye Hanım'ın oğludur. İlk ve ortaöğreniminden sonra 1934'de İstanbul Erkek Lisesini, 1937'de İ.Ü. Hukuk Fakültesini bitirdi. 1 Kasım 1937'de askerlik hizmetini yerine getirmek üzere Yedek Subay Okuluna girdi. 29 Nisan 1938'de Yd. Top. Asteğmen rütbesiyle mezun olarak kıt'aya verildi. 31 Ekim 1938'de Yd. Teğmen olarak terhis edildi (TBMM Arşivi, Abdürrahman Bayar'ın Tercüme-i Hal Belgesi, Sicil No: 221). Adalet Bakanlığına

başvurusu üzerine 27 Ocak 1939'da Gaziantep Hâkim Adaylığına atandı. 21 Temmuz 1939'da Hassa Sorgu Hâkimi, 7 Mart 1940'da Antakya C. Savcı Yardımcısı, 4 Ekim 1944'de İskenderun C. Savcısı olarak görevlendirildi. 5 Ocak 1945'de görevinden çekilme dileği, 6 Kasım 1945'de kabul edildi (Çoker, 1998a, s. 613).

Mardin Barosu'na kayıtlı olarak serbest avukatlığa başladı. 1 Eylül 1946'da yeniden silahaltına alındı. 1 Mart 1947'de Yd. Üsteğmen olarak terhis edildi. Demokrat Parti (DP)'nin Mardin İl Teşkilâtını kurarak kurucu başkanlığını yaptı. TBMM'nin IX. Dönemi için 14 Mayıs 1950'de yapılan genel seçimde DP adayı olarak Mardin Milletvekilliğine seçildi. 2 Mayıs 1954'teki X. Dönem seçiminde yeniden seçilmek suretiyle Meclisteki yerini 27 Ekim 1957'ye kadar korudu. Meclisten ayrıldıktan sonra serbest avukat olarak uğraşısını sürdürdü (TBMM Arşivi, Abdürrahman Bayar'ın Tercüme-i Hal Belgesi, Sicil No: 221).

1961'den sonra siyasi yaşamına Adalet Partisi (AP)'de devam etti. Cumhuriyet Senatosunun 7 Haziran 1964'de yapılan üçte bir yenileme seçiminde AP adayı olarak Mardin üyeliğine seçildi (TBMM Arşivi, Abdürrahman Bayar'ın Seçim Mazbatası). 15.06.1964 tarihli senato toplantısında ant içerek senatörlük görevine başlamıştır (CSTD, C. 21, s. 75). Cumhuriyet Senatosu'nun 2 Mart 1971 tarihli oturumunda AP Grup Başkanı Ahmet Nusret Tuna imzası ile senatoya gönderilen tezkereye göre Abdürrahman Bayar AP üyeliğinden istifa etmiştir (CSTD, C. 64, B. 46, s. 220). Bayar istifa sonrası bir başka partiye geçmedi ve senatörlük görevi sona erene kadar bağımsız kaldı. Senato'da Dilekçe Karma ve 1971-1973 arası Anayasa ve Adalet Komisyonu'nda üye olarak çalıştı. 28 Temmuz-8 Ağustos 1966'da çağrılı olarak Sovyet Rusya'yı ziyaret eden Parlamento Heyetinde bulundu. 14 Ekim 1973'deki üçte bir yenileme seçiminde üyeliği sona erdi. Senato'dan ayrıldıktan sonra bir süre serbest avukat olarak çalıştı. 14 Ocak 1990'da Ankara'da öldü. Cebeci Asrî Mezarlığında toprağa verildi (Çoker, 1998a, s. 614). Bayar, 5 Ekim 1939'da Bayan Fikriye (1921) ile evlenmiş olup, Halil Metin (1941-1943), Filiz (1944-1946), Metin (1945), Filiz (1947), Canan (1948) ve Nazan (1956) in babasıdır (Çoker, 1998a, s. 614).

3.3.2. Senato faaliyetleri

3.3.2.1. Görev aldığı komisyonlar

Abdürrahman Bayar, senatoda görev yaptığı süre içerisinde 1 Temmuz 1964 tarihinde Dilekçe Komisyonu'na (CSTD, C. 21, B. 81, s. 182) ve 12.08.1971 tarihinde Anayasa ve Adalet Komisyonu'na üye seçilmiştir (CSTD, C. 66, B. 101, s. 595).

3.3.2.2. Diğer senatörlerin tekliflerinde tespit edilen imzası

1- Konya Senatörü Mustafa Dinekli ve arkadaşlarının Türkiye Millî Talebe Federasyonu Uluslararası Kültür Festivaline yardım edilmesine dair önergesi (CSTD, C. 33, B. 46, s. 400-401).

3.3.2.3. Abdürrahman Bayar hakkındaki diğer bulgular

Sovyet Rusya'yı ziyaret etmesi için SSCB tarafından Türkiye'den bir parlamento heyeti davet edilmiştir. Cumhuriyet Senatosu'nun 19 Temmuz 1966 tarihli oturumunda Sovyet Rusya'yı ziyarete gidecek olan heyetteki senatörlerin isimlerinin yer aldığı bir karar genel kurulda okutulmuştur. Buna göre parlamento heyeti içerisinde Erzurum senatörü Osman Alihocagil, Adana senatörü Muslihittin Yılmaz Mete ve Mardin senatörü Abdürrahman Bayar Cumhuriyet Senatosu Başkanlığınca belirlenmişlerdir. Cumhuriyet Senatosu Başkanı İbrahim Şevki Atasagun imzası ile okutulan başkanlık kararı senato tarafından kabul edilmiştir (CSTD, C. 36, B. 89, s. 337).

3.4. Mehmet Ali Arıkan

3.4.1. Biyografisi

1921 (1337)de Mardin'in Midyat İlçesinde doğdu. Mehmet Bey ve Hadice Hanımın oğludur (TBMM Arşivi, Mehmet Ali Arıkan'ın Tercüme-i Hal Belgesi, Sicil No: 356). İlk ve ortaöğreniminden sonra 1939'da Diyarbakır Lisesini, 1947'de Ankara Hukuk Fakültesini bitirdi. Bu arada 1939, 1940'da ilkokul öğretmen vekilliği, 1940-1949 arası Adalet Bakanlığında memur olarak çalıştı. Ankara Barosunda başladığı avukatlık

stajını 26 Ocak 1950'de tamamlayarak Ankara'da serbest avukatlık yaptı (Çoker, 1998b, s. 343).

15 Kasım 1950'de askerlik hizmeti için Yedek Subay Okuluna girdi. 30 Nisan 1950'de Yd. Asteğmen rütbesiyle mezun olarak hizmetini, Harp Akademileri K. refakatinde As. Hâkim görevi ile 30 Eylül 1951'de tamamladı (TBMM Arşivi, Mehmet Ali Arıkan'ın Tercüme-i Hal Belgesi, Sicil No: 356). 27 Ekim 1957'de yapılan TBMM XI. Dönem seçiminde Cumhuriyet Halk Partisi (C.H.P.) adayı olarak Mardin Milletvekilliğine seçildi. 27 Mayıs 1960'da Silahlı Kuvvetlerin ülke yönetimine el koymasında yasama ve yürütme gücünü üstlenen Millî Birlik Komitesi tarafından TBMM kapatılmakla milletvekilliği sona erdi (Çoker, 1998, s. 343-344).

1961 Anayasasının yürürlüğe girmesinden sonra 15 Ekim 1961'de yapılan TBMM I. (XII.) Dönem genel seçiminde C.H.P. adayı olarak tekrar Mardin Milletvekili oldu. Dönem sonu 10 Ekim 1965'de Meclisten ayrılarak Mardin ve Midyat'da serbest avukat olarak çalışmasını sürdürdü (Çoker, 1998, s. 344).

14 Ekim 1973'de yapılan Cumhuriyet Senatosu üçte bir yenileme seçiminde C.H.P. adayı olarak Mardin Üyeliğine seçildi (TBMM Arşivi, Mehmet Ali Arıkan'ın Seçim Mazbatası). Senato'da Bütçe ve Plân ve Karma Bütçe komisyonlarında çalıştı. Ayrıca Romanya Sosyalist Cumhuriyeti Millet Meclisi Başkanının davetlisi olarak 31 Mayıs - 7 Haziran 1976'da bu ülkeyi resmen ziyaret eden Parlamento Heyetinde bulundu. Senato Genel Kurulunda (12) konuşma yaptı. 14 Ekim 1979'daki üçte bir yenileme seçiminde üyeliği sona erdi. 14 Ekim 1981'de Ankara Barosuna yazılmak suretiyle mesleki faaliyetine 1990 yılı sonuna kadar Ankara'da devam etti (Çoker, 1998b, s. 344). 29 Kasım 2010 tarihinde Ankara'da vefat eden Arıkan'ın naaşı Midyat'a getirilerek Midyat'ta defnedilmiştir.

Arıkan, 1940 yılında Cahide Rafat Hanım, 1954 yılında ise Ruhiye Hanım ile evlenmiş ve bu evliliklerinden 7 çocuğu dünyaya gelmiştir (TBMM Arşivi, Mehmet Ali Arıkan'ın Tercüme-i Hal Belgesi, Sicil No: 356).

3.4.2. Senato faaliyetleri

3.4.2.1. Görev aldığı komisyonlar

Mehmet Ali Arıkan senatörlük görevi boyunca Cumhuriyet Senatosu'nun çeşitli komisyonlarında görev almıştır. Buna göre Arıkan, 24 Ocak 1974 tarihinde Mali ve

İktisadi Teşebbüsler Komisyonu'na seçilmiş 14 Şubat 1974 tarihinde bu komisyondan istifa etmiştir (CSTD, C. 13, B. 22, s. 326). 24 Ocak 1974 tarihinde Kamu İktisadi Teşebbüsleri Karma Komisyonu'na seçilmiş (CSTD, C. 13, B. 22, s. 328) ve bu komisyondan 14 Şubat 1974 tarihinde istifa etmiştir (CSTD, C. 13, B. 29, s. 475). Bütçe ve Plan Komisyonu'nda, 19 Şubat 1974 tarihinde Dilekçe Karma Komisyonu'nda görev almıştır (CSTD, C. 21, B. 49, s. 451). Bayındırlık, Ulaştırma ve İmar-İskân Komisyonu üyesi olarak Hakkâri Senatörü Naci Cidal'den boşalan üyeliğe seçilmiştir ama 14.12.1978 tarihinde bu komisyondan istifa etmiştir (CSTD, C. 39, B. 16, s. 618).

3.4.2.2. İlk imza sahibi olduğu teklifleri

1- 1978 Mali Yılında Cumhuriyet Senatosu İçin Öngörülen 510.000 liralık Taşıt Alım Ödeneğinin 3 Yeni Binek Araç Alımlarına Ödenek Aktarılmasına Dair Önergesi

Arıkan, 1978 mali yılı bütçe tasarısında Cumhuriyet Senatosu için öngörülen 510.000 liralık taşıt alım ödeneğinin Bütçe Karma Komisyonu tarafından çıkarıldığını belirtmiştir. Önergede, bu ödeneğin yeniden bütçeye konulması talep etmiştir. Bunun için “710 Yapı Tesis ve Büyük Onarımlar” kaleminden 510.000 liranın düşürülerek “610 Taşıt Alımları” bölümüne eklenmesini istemiştir.

Gerekçe olarak, Senato'da kullanılan 1962, 1966 ve 1973 model Pontiac, Plymouth ve Morris marka araçların ekonomik ömrünü doldurduğu, tamir masraflarının araçların yenilenme bedeline yaklaştığı ve yedek parça temininin ya imkânsız ya da çok pahalı hale geldiği vurgulamıştır. Bu nedenle, söz konusu eski araçların hizmet dışı bırakılarak yerli üretim 3 yeni binek aracın satın alınmasının zorunlu olduğunu belirtmiştir (CSTD, C. 35, B. 25, s. 121).

Mehmet Ali Arıkan ve 2 arkadaşının vermiş olduğu önerge oy çokluğuyla kabul edilmiştir (CSTD, C. 35, B. 25, s. 123).

2- Bütçe Komisyonunun Görev ve Yetkilerini Aşan Uygulamalar Yaptığını ve Bu Uygulamaların Düzeltilmesi Gerektiğine Dair Bireysel Sunduğu Önergesi

Arıkan, İçtüzüğün 6, 11 ve 173. maddelerine dayanarak bütçe hazırlığının Başkanlık Divanı ve İdare Amirlerinin görevi olduğunu hatırlatmaktadır. Ona göre, Başkanlık Divanı'ndan herhangi bir teklif gelmediği halde, Bütçe Komisyonu'nun kendi inisiyatifiyle “danışman” ve “uzman” kadroları ihdas etmesi hukuka, usule ve teamüllere

aykırıdır. Ayrıca, Personel Kanunu'nun 36. maddesi (F fıkrası) uyarınca kadro, unvan ve özlük hakları düzenleme yetkisinin yalnızca Başkanlık Divanı'na ait olduğunu vurgulamıştır.

Arıkan, Başkanlık Divanı'nın oybirliğiyle bu tür kadrolara gerek görmediğini, buna rağmen Komisyonun tekriri müzakere yoluyla kadro ihdas etmesinin yetki aşımı olduğunu ifade etmektedir. Sonuç olarak, söz konusu danışman ve uzman kadrolarının kaldırılmasını ve bu kadrolar için ayrılan ödeneklerin 710 numaralı bölümde bırakılmasını teklif etmektedir (CSTD, C. 35, B. 25, s. 122).

3- Sağlık İşleri Müdürlüğünde Laboratuvar Kuruluşuna ve Ödeneklere Dair İdare Amiri Olarak Sunduğu Önergesi

Mehmet Ali Arıkan, Sakıp Hatunoğlu ve Haydar Tunçkanat tarafından verilen bu önergeyle, Sağlık İşleri Müdürlüğünde kuruluşu tamamlanmak üzere olan laboratuvar için gerekli kadroların yeniden bütçe cetveline eklenmesini talep etmiştir. Özellikle bir biyokimya uzmanı, doktor ve iki laborant/teknisyen kadrosunun ihdasını istemiş; bu kadrolar için gereken ödeneğin sağlanabilmesi amacıyla da “yapı tesis ve büyük onarımlar” kaleminden 399 bin liranın düşürülerek “personel giderleri” bölümüne aktarılmasını teklif etmiştir (CSTD, C. 35, B. 25, s. 122).

4- Yalova Kaplıcalarında Satın Alınmak İstenen Otel-Kaplıca İçin Talep Edilen Kadrolara İhtiyaç Olmadığına Dair Önergesi

Mehmet Ali Arıkan, Yalova kaplıcalarında atın alınmak istenen otel-kaplıca için talep edilen kadrolara ihtiyaç olmadığı ve kadroların cetveldan düşürölmesi hakkında 03.02.1979 tarihinde bir önerge vermiştir. Erzurum Senatörü Hilmi Nalbantoğlu ve Trabzon Senatörü Ahmet Cemil Kara'nın da kaplıca bölgesindeki alımlar hakkında önergeleri bulunmaktaydı. Bu ü. Önerge senato genel kurtuluna beraberce sunulmuş ve senatörler tarafından kabul edilmiştir (CSTD, C. 41, B. 33, s. 157).

5- 5434 Sayılı T.C. Emekli Sandığı Kanununa Geçici Bir Madde Eklenmesine Dair Kanun Teklifi

Bu kanun teklifinde Mehmet Ali Arıkan, emekli iken milletvekili seçilenlerin hakları üzerine yoğunlaşmaktadır. Mevcut düzenlemelerde, milletvekilliği süresinin emeklilik ve terfi hesaplarına dâhil edilmesi yalnızca aktif milletvekilleri veya belirli dönemlerde seçilmiş olanlara tanınmıştır. Ancak, genç yaşta malullük, harp veya vazife

nedeniyle emekliye ayrıldıktan sonra milletvekili olmuş, fakat halen parlamentoda bulunmayanların bu haktan yararlanamadığını vurgulamıştır.

Arıkan, bu durumun adalet ve eşitlik ilkelerine aykırı olduğunu, aynı görevi yapmış kişilerin farklı muameleye tabi tutulamayacağını belirtmiş. Sayılarının iki kişiyi geçmediğini ifade ettiği bu özel durumdaki milletvekillerine, milletvekilliğinde geçen hizmetlerinin emeklilik ve terfiye dâhil edilmesi gerektiğini savunmuştur. Bunun da, milletvekilliği döneminde aldıkları emekli maaşlarının ve keseneklerinin iade edilmesi veya borçlandırılmaları yoluyla yapılabileceğini ileri sürmüştür.

Sonuç olarak, teklif edilen düzenleme ile 5434 sayılı Emekli Sandığı Kanununa geçici bir madde eklenerek bu kişilere de hak tanınması ve böylece Meclisin her zaman gözettiği eşitliğin sağlanmasını amaçlamaktadır. Bu önergeye muhalefet olmasına rağmen önerge bazı küçük değişikliklerle kabul edilmiştir (CSTD, C. 43, B. 67, s. 1-4).

3.4.2.3. Diğer senatörlerin teklif ve önergelerde tespit edilen imzası

1- İstanbul Senatörü Fevzi Hakkı Esatoğlu ve on arkadaşının TBMM'nin eski üyeleri hakkında kanun teklifi ile ilgili müzakere edilmekte olan kanunun ad okunmak suretiyle açık oya sunulmasını isteyen önergesi (CSTD, C. 17, B. 62, s. 20).

2- Erzurum Senatörü Hilmi Nalbantoğlu'nun 6 Eylül 1975 tarihinde gerçekleşen Lice Depreminden sonra yapılan konutlar hakkında Senato Araştırması yapılması hakkındaki önergesi (CSTD, C. 24, B. 23, s. 452).

3.4.2.4. Genel kurul konuşmaları

1- Cumhuriyet Senatosu ve Millet Meclisi 1974 Mali Yılı Bütçeleri Üzerine CHP Grubu Adına Konuşması

Cumhuriyet Senatosu'nun 3 Mayıs 1974 tarihli toplantısında 1974 yılı Cumhuriyet Senatosu ve Millet Meclisi bütçeleri görüşülürken Mehmet Ali Arıkan CHP Grubu adına söz almıştır.

Arıkan, Anayasa'nın millet egemenliğini esas aldığı vurgulamıştır. TBMM'nin, Millet Meclisi ve Cumhuriyet Senatosu aracılığıyla bu yetkiyi kullandığını belirtmiştir. Senato ve Meclisin yapısı, bağımsız üyeler, Cumhurbaşkanlığı kontenjan üyeleri ve tabii senatörlerden oluştuğunu ifade etmiştir. Tabii senatörlük ve kontenjan üyeliği

konusundaki eleştirilerin haksız olduğu, bu müesseselerin Anayasadan güç aldığını dile getirmiştir.

Meclis çalışmalarındaki aksaklıkları üç başlık altında değerlendiren Arıkan, Başkanlık Divanı, kürsü hürriyeti ve üyelerin çalışmaları ile ilgili aksaklıklara dikkat çekmiştir. Başkanvekillerinin tarafsız kalmadığını, bazı durumlarda tüzüğe aykırı hareket ettikleri ve muhalif hatiplerin sözlerinin kesildiğini örneklerle anlatılmıştır. Bu durumun Meclis çalışmalarını olumsuz etkilediğini, özellikle Başkanvekili Mehmet Ünal'dı'nın davranışlarının sorun yarattığını vurgulamıştır.

Kürsü hürriyetinin anayasa ve tüzüklerle güvence altına alındığını, ancak sataşma ve koro halinde protestolarla bu özgürlüğün ihlal edildiğini ifade edip bu davranışların faydalı çalışmaları engellediğini ve mutlaka önlenmesi gerektiğini vurgulamıştır.

Arıkan, üyelerin çalışmalarında ise fiziksel ve kurumsal eksiklikler üzerinde durmuş, grup sayısına göre oda ve salon tahsisi yapılmadığı, bu nedenle büyük grupların sıkışık koşullarda çalışmak zorunda kaldığını belirtmiştir. Milletvekili ve senatörlerin halkla ilişkilerinde güçlükler yaşandığını, memur ve müstahdem kadrolarının yetersiz olduğunu, özellikle Senato kütüphanesinde personel eksikliğinin ciddi sorun yarattığını dile getirmiştir. Kütüphanenin tercüman, güvenlik ve yangın cihazları bakımından da yetersiz olduğunu ifade etmiştir.

Arıkan, Meclisin işleyişine dair diğer ayrıntılarda; taşıt, lokanta, yayın kontrolü, asansörler, sigara satışı, diplomatik pasaport, köşk konusu gibi düzenlemelerin ele alınması gerektiğini belirtmiştir. Ayrıca senatör ve milletvekillerinin yapabileceği ve yapamayacağı işleri belirleyecek kanunun çıkarılmasının zorunlu olduğunu, sağlık giderleri ve ilaç konularının da adil şekilde düzenlenmesi gerektiğini söylemiştir.

Uluslararası ilişkilerde, Avrupa'daki kuruluşlarla temaslarda, temsilcilerin seçiminde yabancı dil bilmeyenlerin seçilmemesi gerektiğini, kanunun bu hükmünün uygulanmasının zorunlu olduğunu ifade etmiştir. Meclis faaliyetlerinin bir parlamento dergisi aracılığıyla kamuoyuna yansıtılması ve kitap listelerinin yayımlanmasını önermiştir.

Son olarak, millî sarayların korunması ve idaresi konusunda yıllardır tedbir alınmadığını, bir an önce kanun veya yönetmelikle bu meselenin çözüme kavuşturulması gerektiğini vurgulamıştır.

Mehmet Ali Arıkan, tüm bu eleştiri ve önerilerin yanında, Meclislerin genel olarak faydalı çalışmalar yaptığı, millet egemenliğinin ve Anayasanın gücüyle ülkeye hizmet

etmeye devam edeceği inancını dile getirerek konuşmasını tamamlamıştır (CSTD, C. 15, B. 53, s. 116-119).

2- Plan ve Bütçe Komisyonu’nun Kurulmasına Dair Görüşmeler Esnasında Yaptığı Konuşma

Cumhuriyet Senatosu’nun 7 Ocak 1975 Tarihli oturumunda Bütçe ve Plan Komisyonu kurulması hakkında Cumhuriyet Senatosu yazısı görüşülmeye başlanmıştır. Görüşmeler sırasında söz alan Mehmet Ali Arıkan özetle, Komisyonunun yeniden seçilmesine gerek olmadığını savunmuştur. Arıkan’a göre, Anayasa’nın 94. maddesi bu komisyonun kuruluşunu açıkça düzenlemiştir ve mevcut komisyonun görev süresi iki yıl olduğu için, daha bir yıl dolmadan yeni bir seçime gidilmesi Anayasa’ya ve İçtüzüklere aykırıdır. Arıkan, Danışma Kurulu ve Başkanlık Divanının bu konuyu Genel Kurula taşıyarak yetkilerini aştığını öne sürmektedir. Ona göre, Anayasa değişiklikleri ancak belirli prosedürlerle yapılabilir; Başkanlık Divanı böyle bir düzenleme teklif edemez. Bu nedenle konunun gündeme gelmesi dahi hukuka uygun değildir (CSTD, C. 18, B. 17, s. 406-408).

Görüşmelerin ilerleyen aşamalarında tekrar söz alan Arıkan, komisyonların görev süresi ve işleyişine dair İçtüzük hükümlerine atıfta bulunmuş, mevcut komisyonun görev başında olduğunu, istifa ya da boşalma olmadığı sürece görevine devam etmesi gerektiğini vurgulamıştır. Ayrıca hükümet değişikliklerinin komisyonların görev süresine doğrudan etki etmeyeceğini, aksi halde Anayasanın zorlanmış olacağını dile getirmiştir. Sonuç olarak Arıkan, mevcut komisyonun hukuken görevini sürdürdüğünü, yeni bir seçim yapılmasının Anayasa’ya aykırı olduğunu ve bu meselenin Genel Kurulda görüşülmesine gerek olmadığını savunmuştur (CSTD, C. 18, B. 17, s. 426-428).

3- 1975 Mali Yılı Bütçe Kanunu Tasarısında Millet Meclisi Bütçesi Üzerine CHP Grubu Adına Yaptığı Konuşma

Cumhuriyet Senatosu’nun 6 Şubat 1975 tarihli oturumunda Millet Meclisi bütçesinin görüşmelerine geçilmiştir. Arıkan, bir önceki yıl CHP Grubu adına dile getirdikleri önerilerin (halkla ilişkiler, personel-müstahdem düzeni, Meclis kütüphanesi, taşıtlar, “bağdaşmazlık” kanunu, sağlık/ilaç düzeni, parlamento dergisi, Milli Saraylar) dikkate alınmadığını belirterek söze başlamıştır. Bu kez önceliği Başkanlık Divanı’nın çalışma tarzı ve birleşimlerin yönetimine verdiklerini, bu alan düzelmeden diğer başlıkları konuşmanın zamansız olacağını söylemiştir.

Başkanlık Divanı'nın ve özellikle bazı başkanvekillerinin tutumlarını partizan, tüzük ve kanun hükümlerine aykırı ve Parlamentonun itibarını zedeleyici bulur. Son birleşimden örnekler vererek, “sataşma” olmadığı hâlde AP Grup adına söz verildiğini, buna karşılık Hüsamettin Çelebi'nin “sataşma” iddiasıyla söz talebinin içtüzüğün 65. maddesindeki oylama prosedürü işletilmeden reddedildiğini aktarır; bu uygulamaların Senato çalışmalarını çıkmaza sürüklediğini savunmuştur.

Anayasa ve içtüzüğün, Divan ve başkanvekillerinin mutlak tarafsızlığını hedeflediğini hatırlatıp; Başkan'ın oy kullanamaması gibi düzenlemelerin de bu amaçla konduğunu vurgulamıştır. Cumhuriyet Senatosu bütçesinin hazırlanması ve savunulmasının Divan'ın temel görevleri arasında olduğunu, buna rağmen 1975 bütçesinin Divan gündemine 29 Kasım'da getirilerek Anayasa'nın 30 Kasım son tarihine iki gün kala incelemeye zorlandığını, bu sürede sağlıklı tetkikin mümkün olmadığını belirtmiştir.

Personel rejiminde İchtüzüğün 172. maddesinin emrettiği İç İdaresi Yönetmeliği'nin çıkarılmadığını, 1974'te yapılan atamaların çoğunda Divan mütalaası ve idare amiri teklifi alınmadığını, 657 sayılı Kanun'un 59. maddesindeki istisnai atama yolunun ölçsüz kullanıldığını söylemiştir. Öğrenim-nitelik denkliğine rağmen farklı derecelerden atama/terfilerin adaletsizlik ve huzursuzluk yarattığını, kadronun liyakat esaslı güçlendirilmesini istemiştir.

Senato'da eczane/ecza dolabı meselesinde önce eczacı atandığını, ardından 6197 sayılı Kanun değişmeden “sağlık dolabı” kararı alındığını, ad değiştirmekle hukuki engelin kalkmadığını; çözümün kanun değişikliği ve bütçede uygun ödenekle mümkün olduğunu savunmuştur.

Taşıt-şoför düzeninde 11 araçtan ikisinin iki şoför atanmaması nedeniyle hizmet dışı kaldığını, araç tahsislerinde isabetsizlik bulunduğunu, Başkan'ın bir hizmet aracını münhasıran kullanmasının doğru olmadığını, söz konusu aracın Divan hizmetine tahsisini talep etmiştir.

Başkanlık Divanı'nın talep ettiği Hukuk Müşavirliği için bir kadroya olumlu baktıklarını, ancak Bütçe Komisyonu'nda talep dışı biçimde sayının üçe çıkarılmasının yetki tartışması doğurduğunu belirtir; verilecekse “1., 2., 3. Hukuk Müşavirliği” şeklinde kademeli ihdas önerir ve bu kadroların Anayasa-Adalet veya Bütçe-Plan yerine iş yükü ağır olan Dilekçe Karma Komisyonu'nda görevlendirilmesini önermiştir.

Genel olarak Parlamentonun itibarını korumayı, demokratik-parlamente sistemin hukuk ve İchtüzük çerçevesinde, tarafsız ve adil biçimde işletilmesini “millî vazife” sayar;

bu hassasiyetle 1975 bütçesinin Meclis’e, Cumhuriyet’e ve millete hayır getirmesini temenni ederek konuşmasını tamamlamıştır (CSTD, C. 19, B. 27, s. 87-92).

4- 1975 Mali Yılı Ulaştırma Bakanlığı ve Bağlı Kuruluşların Bütçesi Üzerine CHP Grubu Adına Yaptığı Konuşma

Cumhuriyet Senatosu’nun 13 Şubat 1975 tarihli oturumunda Ulaştırma Bakanlığı ve bağlı kuruluşların bütçesi görüşülmeye başlanmıştır. Görüşmeler esnasında Mehmet Ali Arıkan CHP adına söz almıştır. Arıkan, Ulaştırma Bakanlığı ve bağlı/ilgili kuruluşların (TCDD, PTT, Denizcilik Bankası/Deniz Nakliyat, DHMİ, THY vb.) tarihçe ve teşkilat yapısını özetleyerek, hizmetlerin rasyonel yürüyüp yürümediğini anlamak için altyapı, sürat, kapasite-modern işletmecilik-rekabet ve emniyet ölçütleri önermiştir. Arıkan bakanlığın mevcut durumunu, demiryollarında eskimiş altyapı ve teçhizat, hava meydanlarında yetersiz tesisler, PTT’de yetersiz şebeke ve binalar, deniz ve hava tarafında gecikmeler nedeniyle “zamanında ulaşım” ilkesinin zayıflaması olarak yorumlamıştır.

Bakanlıkta yaşanan aksamaların başlıca nedenlerini; güncel kanun ve yönetmeliklerin çıkarılmaması, hızla artan nüfus-kentleşmeye rağmen yeterli ödenek ve yatırım verilmemesi, teknik personel politikasının zayıflığı, yetişmiş elemanların düşük ücret nedeniyle kamu dışına/yurt dışına kayması şeklinde sıralayan Arıkan; ulaşımın ekonomik kalkınma ve milli güvenlik için stratejik olduğunu, bu yüzden mevzuat, yatırım ve insan kaynağı tedbirlerinin birlikte ve ivedilikle alınması gerektiğini vurgulamıştır.

Plan hedefleri ve istatistik öngörülerıyla 1972-1977 döneminde yolcu ve yük taşımalarında tüm modlarda ciddi artış beklendiği, buna karşın yatırımlar ve kapasite artışlarının paralel gitmediğini belirtmiştir. Bu maksadın kapanmaması halinde kamu hizmetinin aksayacağı, ekonominin ve güvenliğin olumsuz etkileneceğini ifade etmiştir.

Arıkan, TCDD için yeniden düzenleme ve organizasyon sadeleştirmelerine (daire birleşmeleri, fabrika bağlanmaları) rağmen Doğu hatlarında gecikmeler ve konfor sorunlarının sürdüğünü belirtmiştir. Banliyölerde elektrifikasyonun yarar sağladığını, Eskişehir Lokomotif ve Motor Sanayii Müessesesinin üretimde ilerlediğini fakat ihalelerde dikkat ve taahhüt takibinin verimi artıracaklarını iddia etmiştir. Düşük tarifelerin Avrupa’ya göre avantajlı olduğunu, fakat hizmet kalitesinin sınırlandığını dile getirmiştir.

Mehmet Ali Arıkan, PTT’de mevzuat tamamlama çabaları, personel ve gider artışları, yatırımların büyük ölçüde gerçekleşmesi; ancak bina/işyeri yetersizlikleri ve çalışma rejimi kısıtlarının sorun yarattığını anlatmıştır. Telefon yoğunluğunun düşük

olduğunu vurgularken kırsalda telekom yaygınlaşmasının çok yavaş ilerlediğini, bu nedenle “köylere hamle” programının başlatılmasının olumlu olduğu ve hızlandırılması gerektiğini ifade etmiştir.

Arıkan konuşmasının devamında, Deniz Nakliyat’ta filo bileşimi ve finansal göstergeleri özetlemiş; öz kaynak/borç yapısındaki kırılganlık, otofinansman zafiyeti, stok-ambar planlaması ve yatırım programı disiplini ihtiyacını belirtmiştir. Sermaye artırımını, bağlı değer yönetimi ve teknik birimlerle (bakım-onarım) koordinasyonun güçlendirilmesini önermiştir.

DHMI’de uluslararası standartlara uygun hava seyrüsefer/telekom ve trafik kontrol hizmetlerinin geniş coğrafyada 24 saat yürütüldüğünü aktaran Arıkan kritik cihaz-sistemlerin bakımını yürütecek kalifiye personel eksikliği, uzun eğitim süresi ve düşük ücret rejimi nedeniyle nitelikli personel kaybı yaşandığını iddia etmiştir. Havacılık personeline özel statü/ücret, “Mania Kanunu”nun ivedi çıkarılması, bazı gelir düzenlemelerinin (rıhtım resmi benzeri) DHMI’ye teşmili ve tedarik-ihale mevzuatındaki geciktirici hükümler için modernizasyon/muafiyet yapılmasını talep etmiştir.

Arıkan; Ulaştırma Bakanlığı camiasının mali politikasının zayıf olduğunu, Parlamento-Hükümet-Devlet iş birliğiyle mevzuatın güncellenmesi, yatırımların hızlandırılması, finansman desteği sağlanması ve teknik personel rejiminin iyileştirilmesinin zaruri olduğunu belirtmiştir. Ulaşım sisteminin bilimsel-teknik temelde ve emniyet-sürat ilkeleriyle yeniden güçlendirilmesi çağrısıyla konuşmasını tamamlamıştır (CSTD, C. 20 B. 34, s. 526-532).

5- 1977 Yılı Bütçe Görüşmeleri Sırasında Şahsı Adına Genel Kurula Bir Memurun Davranışı Üzerine 4 Şubat 1977 Tarihinde Yaptığı Gündem Dışı Konuşması

Mehmet Ali Arıkan, Cumhuriyet Senatosu kürsüsünde yaptığı konuşmada, Divan üyesi sıfatıyla yalnızca bir meseleyi açıklığa kavuşturmak amacıyla söz aldığını belirterek başladığı konuşmasında, geçmişte Senato idaresinde büyük bir dağınıklık olduğunu, fakat Divan ve Başkan ile birlikte alınan tedbirlerle disiplin ve düzenin sağlandığını ifade etmiştir. Ancak bir memurun bu düzene uymadığını söyleyerek örnek vermiştir.

Söz konusu memurun Anayasa ve Adalet Komisyonu’nda çalıştığını, hukukçu olması sebebiyle 3. dereceye yükseltilerek “Hukuk Raportörü” unvanı verildiğini, fakat buna rağmen disipline uymadığını, emirleri yerine getirmediğini, müdürlerle kavga ettiğini ve verilen görevleri savsakladığını dile getirmiştir. Ayrıca, memurun kendi

kendine “Hukuk Müşaviri” unvanı kullandığını, Sayıştay’a giderek Başkanları tehdit ettiğini, böylece yetkisini aştığını söylemiştir.

Arıkan, bu durum karşısında Divanın söz konusu memur hakkında 7-8 maddelik bir tahkikat açtığını, soruşturmacı olarak da Ekrem Kabay’ın görevlendirildiğini belirtmiştir. Öte yandan, bazı komisyon başkanlarının memura hukuken geçerli olmayan yetkiler tanıdığını, hatta komisyon sıralarında oturmasına izin verdiklerini söylemiştir. Oysa Tüzüğe göre memurlar yalnızca kendilerine ayrılan yerde bulunabilir, komisyon sıralarında oturamazlar. Bu nedenle Divan konuyu görüşmüş ve memurun bu davranışlarının engellenmesi gerektiğine karar vermiştir.

Arıkan, olayın büyümesine sebep olan şeyin, bu memurun Komisyon sırasına oturması olduğunu, kendisinin ise Divan kararına dayanarak önce yazılı uyarı yaptığını, ardından görevli memur aracılığıyla kaldırmaya çalıştığını, sonuç alamayınca toplantıya başkanlık eden Ergün Ertem’in daveti üzerine memuru yerinden kaldırdığını ifade etmiştir.

Konuşmasının sonunda Arıkan, yaşananların şahsi bir husumet değil, tamamen disiplin ve Tüzük kurallarının uygulanmasından ibaret olduğunu, bu açıklamayı da şahsına yöneltilen eleştirilere cevap vermek için yaptığını dile getirmiştir (CSTD, C. 30, B. 29, s. 151-152).

6- İdare Amirliği Sıfatıyla İç İşleyişe Dair Yaptığı Konuşması

Mehmet Ali Arıkan, 7 Şubat 1977 tarihinde Cumhuriyet Senatosu kürsüsünde yaptığı konuşmada, İdare Amiri sıfatıyla Senato’nun iç düzenine ilişkin bir açıklama yapma gereği duyduğunu belirtmiştir. Arıkan, müzakerelerin disiplin ve düzen içinde yürütülmesinin kendi görevi olduğunu vurgulayarak, bu kapsamda Başkanlık Divanı’nın tüm bakanlıklara yazılı bildirim gönderdiğini ve her bakanlığa en fazla yirmi memur getirme hakkı tanındığını ifade etmiştir.

Milli Eğitim Bakanlığı’na özel olarak kırk kişilik bir kontenjan ayrıldığını belirten Arıkan, buna rağmen Senato salonunda doksan kişinin bulunduğunu ve bu durumun bazı senatörlerin adlarına tahsis edilmiş koltukların işgal edilmesine yol açtığını açıklamıştır. Senatörlerden gelen şikâyet üzerine Bakanlık görevlileriyle görüşerek fazla gelenlerin arka sıralarda oturmalarını rica ettiğini, ancak yer işgalinin devam ettiğini dile getirmiştir.

Arıkan, bu hususta alınan kararların Başkanlık Divanı tarafından belirlendiğini ve kendisinin yalnızca uygulamakla yükümlü olduğunu ifade etmiş; konuyu Genel Kurulun

bilgisine sunarak takdirin Yüce Senato'ya ait olduğunu vurgulamıştır (CSTD, C. 31, B. 32, s. 99-100).

7- 1978 Yılı Cumhuriyet Senatosu Bütçesi Üzerine Şahsı Adına Yaptığı Konuşması

Mehmet Ali Arıkan, 7 Şubat 1978 tarihinde Cumhuriyet Senatosu'nda yaptığı konuşmada, Başkanlık Divanı üyesi ve İdare Amiri sıfatıyla bütçenin hazırlanmasında yaşanan usulsüzlüklere dikkat çekmiştir. Anayasanın 84. maddesinin Başkanlık Divanı'nın partilerin kuvvet oranına göre oluşmasını öngördüğünü, ancak başkanların kendilerini bakan gibi görerek Divan üyelerinin görev alanına müdahale ettiklerini belirtmiştir.

Arıkan, bütçe hazırlanırken Başkanlık Divanı'nın danışman ve uzman kadrolarının gereksizliğine ittifakla karar verdiğini, fakat bu kararın Başkan tarafından dikkate alınmayarak Bütçe Komisyonu üzerinden gece yarısı ek kadroların ilave ettirildiğini vurgulamıştır. Bu durumu hem Tüzük hem de Personel Kanunu'na aykırı bulan Arıkan, komisyonların kendi yetkisini aşarak yeni kadrolar ihdas edemeyeceğini, bu yetkinin yalnızca Başkanlık Divanı'na ait olduğunu ifade etmiştir.

Ayrıca mevcut hukukçu personelin yeterli olduğunu, yeni danışman kadrolarına ihtiyaç olmadığını belirterek kadro şişirilmesinin doğru olmadığını söylemiştir. Bu ilave kadroların kaldırılmasını talep ederek konuşmasını sonlandırmıştır (CSTD, C. 35, B. 25, s. 114-115).

8- Dördüncü 5 Yıllık Kalkınma Planı Üzerine Genel Kurula Hitaben Yaptığı Konuşması

Mehmet Ali Arıkan, 7 Şubat 1978 tarihinde Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı üzerine yaptığı konuşmada, planın demokratik sol anlayışa yeterince dayanmadığını, sosyalizasyona yönelik bir adım atılmadığını vurgulamıştır. Ağır sanayi hamlesinin kurtuluş için zorunlu olduğunu kabul etmekle birlikte, tarım, madencilik ve enerji gibi altyapı alanlarında ciddi eksiklikler bulunduğunu, planın bu eksiklikleri giderecek somut tedbirler içermediğini belirtmiştir.

Özellikle Doğu ve Güneydoğu'nun maden ve tarım potansiyelinin değerlendirilemediğini, sulama yatırımlarının yetersiz olduğunu ve Karakaya Barajı ile Aşağı Fırat Projesi'nin hayata geçirilmemesini eleştirmiştir. Arıkan ayrıca, Orta Doğu'ya açılan sınır kapılarından geçen yüzlerce TIR'a rağmen Türkiye'nin hayvancılık ve tarım

ürünlerini pazarlayamamasını kayıp olarak değerlendirmiş ve planın vaatlerinin birer taahhüt belgesi olarak görülmesi gerektiğini ifade etmiştir. Konuşmasını, hükümetin bu vaatleri yerine getirmesi ve ağır sanayiye hayata geçirmesi halinde ülkenin kurtuluşunun mümkün olacağı temennisiyle konuşmasını tamamlamıştır (CSTD, C. 39, B. 9, s. 414-415).

9- 1979 Mali Yılı Başkanlık Bütçesi Üzerine CHP Grubu Adına Yaptığı Konuşması

Mehmet Ali Arıkan, Başbakanlık bütçesi görüşmelerinde 3 Şubat 1979 tarihinde CHP Grubu adına yaptığı konuşmasında Başbakanlık teşkilatının işlevine ve anayasal-idari çerçeveyi göz önünde bulundurarak yürütmede koordinasyonun gereği olarak Başbakan yardımcılıkları ve devlet bakanlıklarının artırılması gerektiğini ileri sürmüştür.

Bu savı TÜBİTAK, MİT, DPT, Danıştay, Diyanet, Tapu-Kadastro, Vakıflar, Meteoroloji, AEK ve Devlet Personel gibi dağınık bağlı kurumların yönetim yüküyle gerekçelendirmiştir. Anayasanın kuvvetler ayrılığı ilkesine atıfla CHP'nin “Anayasa ile çözüm” çizgisini konumlandırırken, AP'yi 1924 anlayışına saplanmak, özerk kurumlara (üniversite, TRT, Danıştay) sistematik itiraz ve kararları uygulamamakla eleştirmiştir.

Ekonomik bunalım, borçluluk ve dış açıkların “yanlış ve tüketim-odaklı (montaj) sanayi politikalarından miras kaldığını, Ecevit Hükümeti'nin borç erteleme ve yeni finansman arayışının “itibar kırıcı” değil zorunlu hasar kontrolü olduğunu ileri sürmüş, konuşmasına istinaden AP sıralarından sataşmalar olmuştur.

Sataşmalarda özellikle AP sıralarından gelen kesintilere yanıt vererek (Ömer Ucuza'ın araya girmeleri, “Güneş Motel” ve TRT polemigi, “sağcı suç işlemez” retoriği) karşı gerekçelerini maddeler halinde sunmuştur. Buna göre: (a) şiddet ve anarşi 1960'ların ikinci yarısındaki sağ siyaset söylemleriyle meşrulaştırılmış, CHP ise istikrarlı biçimde şiddete karşıdır; (b) TRT'de parti konuşmalarının dağılımı, AP lehine daha yüksek görünmektedir; (c) Ecevit döneminde faillerin yargıya çıkarılması hızlanmıştır; (d) liyakatsiz bürokratik atamalar (İstatistik il müdürlüklerine ortaokul/lise mezunları) düzeltilmek durumundadır.

Politika önerisi olarak Doğu-Güneydoğu'nun enerji, sulama (Karakaya, Aşağı Fırat), madencilik ve hayvancılık potansiyelinin hızla harekete geçirilmesini, tasarruf ve etkin denetimle kırtasiyeciliğin kırılmasını istemiştir. Sonuç olarak, hükümetin anayasal kurumlarla uyum içinde çalıştığını, bütçenin bu yönelimleri mümkün kılacak araçları sağlaması gerektiğini vurgulamıştır (CSTD, C. 41, B. 33, s. 197-204).

10- 1979 Mali Yılı Kültür Bakanlığı Bütçesi  zerine Yaptığı Konuşması

Mehmet Ali Arıkan, Kültür Bakanlığı bütçesi görüşmelerinde 8 Şubat 1979 Tarihinde yaptığı konuşmada milliyetçilik tartışmasına girerek kültürü iki bileşenle tanımlar: “meden  kurallar” (evrensel) ve “hars” (milli dil, müzik, örf- det, hasletler). Bu çerçevede milliyet iliğın özünü “milli hasletler”e bağlar. Hilmi Nalbantoğlu’nun araya girmesiyle kısa bir sataşma yaşansa da sözünü sürdürerek iklimin oyun ve müzik üzerindeki etkisi (soğukta Kazaska’nın sertliğı, Doğu’da halay-korbaların dinginliğı, güneyde  iftetellinin yumuşaklığı) ile ilgili örnekler vermiştir.

Arıkan, Bir yerde milli hasletler zayıflarsa milliyetçilik de zayıflar; Türk tarihindeki “zayıfa saldırmama, kadına el kaldırmama, arkadan vurmama” ilkeleri bu hasletlerin somut ifadesi olarak dile getirmiştir. Bu nedenle son yıllarda büyüklere ve devlet erk nına yönelik saldırıları -özellikle Şirvan’da Başbakanın taşlanması- kültürel erozyonun işareti sayar; sadece “on ayda kültür yıkıldı” iddiasını reddetmiş çünkü kültürün kolay oluşup kolay yıkılamayacağını düşündüğünü dile getirmiştir.

Milli hasletleri güçlendirmek için Atatürk’ün irşadıyla kurulmuş Halk Evleri/Halk Odalarının ihyasını ve kütüphanelerin köylere kadar yaygınlaştırılması gerektiğini dile getirmiş gereğinin Bakan tarafından yapılmasını istemiştir. Saygı ve hiyerarşiye riayetın milliyet iliğın ayrılmaz parçası olduğunu vurgulayarak konuşmasını bitirmiştir (CSTD, C. 42, B. 38, s. 34).

11- 1979 Mali Yılı Adalet Bakanlığı Bütçesi  zerine Yapılan Görüşmelerde Yaptığı Konuşması

Mehmet Ali Arıkan, Adalet Bakanlığı bütçesi görüşmelerinde 9 Şubat 1979 tarihinde söz alarak asıl problemin hâkim teminatı olduğunu vurgulamış. Mevcut uygulamanın sadece yer bakımından teminat getirdiğini, bunun gerçek bir güvence oluşturmadığını belirtmiştir.

H kimlerin ekonomik, sosyal ve kültürel açıdan güvenceye sahip olmadan bağımsız ve huzurlu çalışamayacağını, kitap alamayan, uygun evde oturamayan bir h kimin teminat altında sayılmasının mümkün olmadığını dile getirmiştir.

  z m olarak, Adalet Bakanlığı ve Yüksek H kimler Kurulu’nun h kimlere ekonomik, mali ve kültürel güvence sağlayacak düzenlemeleri acilen Meclise sevk etmesini istemiştir. Arıkan’a göre, ancak bu koşullar sağlandığında hâkim teminatı gerçekten gerçekleşmiş olacağını dile getirerek konuşmasını tamamlamıştır (CSTD, C. 42, B. 39, s. 284-285).

12- 1979 Mali Yılı Köy İşleri Bakanlığı Bütçesi Üzerine Yaptığı Konuşması

Mehmet Ali Arıkan 10 Şubat 1979 tarihinde Köy İşleri Bakanlığı Bütçesi üzerine yaptığı konuşmasında, önce Cumhuriyet Halk Partisi'ne yönelik “köylüye zulmetti” ithamlarının asılsız olduğunu belirterek, CHP'nin aslında köylüyü ezen ağalara ve şeyhlere karşı devlet otoritesini kurduğunu savunmuştur.

Köylüye yönelik hizmetlerin tarih boyunca yetersiz kaldığını, Osmanlı'dan beri muhtarlık dışında köylere ciddi bir hizmet götürülmediğini, muhtarlık kurumunun da çoğu yerde işlevsiz kaldığını ifade etmiştir. Sonra CHP döneminde köy büroları kurulduğunu ama bu büroların işletilemediğini, Demokrat Parti'nin de köylüyü banka kapılarına yönlendirdiğini, köylünün aldığı kredileri de verimli kullanamadığını söyleyerek AP'yi eleştirmiştir.

Arıkan, köylüye gerçek anlamda hizmetin ilk kez Köye Ulaşım Projesi (KUP) ile başladığını, yolların açılmasının büyük bir adım olduğunu söylemiştir ancak bunun yetmeyeceğini, ikinci aşamada köylere okul, elektrik, su gibi hizmetlerin götürülmesi gerektiğini vurgulamıştır. Daha da önemlisi, üçüncü aşama olarak sermayenin bankalar ve kooperatifler yoluyla köye aktarılmasının şart olduğunu, aksi halde köydeki atıl işgücünün harekete geçirilemeyeceğini belirtmiştir.

Arıkan KUP'u Türk köylüsünü kalkındırmaya yönelik önemli bir başlangıç olarak değerlendirmiş, Köy İşleri Bakanı'nı bu girişimden dolayı kutlayıp bütçenin köylüye hayırlı olmasını temenni ederek konuşmasını bitirmiştir (CSTD, C. 42, B. 40, s. 340-343).

13- 1979 Mali Yılı Görüşmeleri Sırasında İta Amirliği Üzerine Yaptığı Konuşması

İskender Cenap Ege ve dört arkadaşının Başkanlığa sunduğu ita amirliğine dair değişiklik teklifi üzerine 11 Şubat 1979 tarihinde söz almıştır. Mehmet Ali Arıkan konuşmasında, ita amirliği meselesine dikkat çekerek bu konuda yapılan uygulamanın yanlış olduğunu savunur. Ona göre, kanun ve tüzükler açık biçimde ita amirinin idare amirleri olduğunu belirtmektedir. Muhasebe-i Umumiye Kanunu'nun 127. ve 128. maddeleri ile Cumhuriyet Senatosu İçtüzüğü'nün 11. ve 173. maddelerini hatırlatarak, bütçeyi hazırlama ve Maliye Bakanlığına bildirme görevlerinin idare amirlerine ait olduğunu vurgulamıştır. Levazım, muhasebe ve veznedarlık birimlerinin de idare amirlerine bağlı bulunduğunu, başkanlara bağlı olan birimlerin ise yalnızca emniyet hizmetleri olduğunu belirtmiştir.

Arıkan, mevcut uygulamanın Meclis içtüzüğündeki bir maddeye dayanarak başkanların ita amiri gibi görülmesinden kaynaklandığını, ancak bunun doğru olmadığını ifade etmiştir. Arıkan'a göre, başkanların görevi yalnızca verile emrini imzalamaktır; çünkü verile emri işlemlerin tamamlandığını gösteren son belgedir. Oysa ita emri, tüm muhasebe evraklarının hazırlanmasını ve kontrolünü kapsayan daha geniş bir yetkidir ve bu yetki sadece idare amirlerinde olabilir.

Sonuç olarak Arıkan, yanlış bir uygulamanın sürdürülmemesi gerektiği konusunda uyarıda bulunmuştur. Başkanların verile emrini imzalamaya devam ederken, ita amiri yetkilerinin idare amirlerinde kalmasının hukuk ve teamüllere uygun olacağını belirtmiştir (CSTD, C. 42, B. 41, s. 449-450).

3.4.2.5. Yazılı soru önergeleri

1- Mardin'in Dargeçit «Kerburan» ve Kayapınar «Ayınkâf» Bucaklarının İlçe Merkezi Haline Getirilmesi Hususunda Ne Düşünüldüğü Hakkında İçişleri Bakanlığından Soru Önergesi

Mehmet Ali Arıkan, Mardin'in Dargeçit (Kerburan) ve Kayapınar (Ayınkâf) bucaklarının nüfus vd. açıdan son yıllarda önemli gelişmeler gösterdiği bu sebeple bağlı bulundukları kazalardan ayrılarak müstakil bir ilçeye dönüştürülmesi gerektiğini belirtmiştir. Bu bucakların ilçeye dönüştürülerek bazı kamu kurum ve kuruluşlarının şehre getirilmesinin bölge açısından son derece olumlu sonuçları olacağı yönünde gerekçeler sunmuştur. Bu gerekçeler doğrultusunda Dargeçit ve Kayapınar bucaklarının ilçe merkezine dönüştürülüp dönüştürülemeyeceğini İçişleri Bakanlığına sormuştur. Arıkan ayrıca bakanlığın gereken şartların oluşmadığını düşünüyorsa bunun için hangi kriterlerin gerektiği ile ilgili bir yazılı soru önergesi vermiştir (CSTD, C. 23, B. 74, s. 128).

Mehmet Ali Arıkan'ın soru önergesine 14.07.1975 tarihinde İçişleri Bakanı Oğuzhan Asiltürk imzasıyla yazılı cevap verilmiştir. Asiltürk tarafından Arıkan'a cevaben; İçişleri Bakanlığı'nda 95 il, 307 ilçe ve 724 bucak olma talebinin halihazırda bekletildiğini, bu talepler içerisinde Dargeçit ve Kayapınar'ın da olduğunu ve bu iki bucağın münferiden ilçe yapılmasının mümkün olmayıp diğer talepler ile birlikte neticelendirileceğini bildirmiştir (CSTD, C. 23, B. 74, s. 128).

2- Nusaybin'den Cizre'ye ve Gerekirse Irak Sınırına Kadar Bir Demir Yolu İnşası Hususunda Ne Düşünüldüğü Hakkında Ulaştırma Bakanlığı'na Vermiş Olduğu Soru Önergesi

Mehmet Ali Arıkan, Ulaştırma Bakanlığı tarafından cevaplanması amacıyla Nusaybin'den Cizre'ye bir demiryolu hattının yaptırılıp yaptırılmayacağı hakkında bir soru önergesi vermiştir. Arıkan soru önergesinde;

1- Devlet Demiryolları tarafından Nusaybin–Ceylanpınar istasyonları arasındaki demiryolu hattında ray ve diğer malzemelerin değiştirildiği, bu malzemelerin ise yıllardır yol boyundaki istasyonlarda açıkta, yağmur ve güneşe maruz şekilde stok edildiği iddiasının doğru olup olmadığını,

2- Bu stok malzemelerden yararlanılarak Nusaybin'den Cizre'ye ve gerekirse Irak sınırına kadar yeni bir demiryolu yapılmasının mümkün olup olmadığını sormuştur.

Arıkan, Nusaybin-Cizre arasına yaptırılacak bir demiryolu hattının hem ekonomik hem de askerî ve siyasî bakımdan çok faydalı olacağını belirtmektedir. Ekonomik açıdan, Nusaybin ve Silopi ovalarındaki pamuk, buğday, çeltik gibi ürünlerin taşınması; ayrıca Şırnak havzasında artış gösteren kömür ve asfaltit madenlerinin Anadolu'ya sevki kolaylaşacaktır. Stratejik açıdan ise Irak ile demiryolu bağlantısı sağlanarak bölgesel ve ulusal düzeyde önemli bir kazanım elde edilecektir (CSTD, C. 24, B. 1, s. 35).

Ulaştırma Bakanı Nahit Menteşe 22.07.1975 tarihinde Mehmet Ali Arıkan'ın soru önergesine yazılı bir cevap vermiştir. Menteşe, Ceylanpınar–Nusaybin kesimindeki demiryolu raylarının metre başına 30 kilogramlık olduğunu, bu nedenle yeterli standartta bulunmadıklarından ana hatlarda kullanılamayacağını, yalnızca kör hatlarda ve ikinci derecede öneme sahip demiryollarında değerlendirilebileceğini belirtmiştir. Ayrıca yeni bir demiryolu yapımının ülkenin tüm ulaşırma ihtiyaçları dikkate alınarak kararlaştırıldığını, mevcut şartlar içinde ise Nusaybin–Cizre arasında yeni bir demiryolu yapımının düşünülmediğini ifade etmiştir (CSTD, C. 24, B. 1, s. 35).

3- Midyat-Estel Kesimindeki Karayolu Tretuvarlarının Yapılması Hususunda Ne Düşünüldüğü İle İlgili Bayındırlık Bakanlığı'na Soru Önergesi

Mehmet Ali Arıkan, Midyat–Estel arasında yol kenarlarında tretuvar (yaya kaldırımı) bulunmaması ve yol üzerinde 3 ilkokul ve 1 lisenin bulunması münasebetiyle çokça ölümlü kazaların meydana geldiğini ileri sürmüştür. Buna binaen Bakanlığın bu konuda herhangi bir hazırlığı veya girişimi olup olmadığı ile ilgili Bayındırlık Bakanlığı'na bir yazılı soru önergesi vermiştir (CSTD, C. 25, B. 30, s. 115).

Mehmet Ali Arıkan'ın soru önergesine 30.01.1976 tarihinde Bayındırlık Bakanı Fehim Adak imzasıyla yazılı olarak cevap verilmiştir. Adak cevabında, Midyat şehir içi geçişinin 1976 yılı Çalışma Programı tasarısına dâhil edildiğini, program kesinleştğinde eksik kısımların yapımına başlanacağını bildirmiştir (CSTD, C. 25, B. 30, s. 115).

4- Çimento Sanayii Genel Müdürlüğü Tarafından Irak Devletine 150.000 Ton Çimento İhracına Dair Sanayi Teknoloji Bakanlığına Verdiği Soru Önergesi

Mehmet Ali Arıkan, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı tarafından cevaplanması amacıyla bir soru önergesi vermiştir. Arıkan önergede; Çimento Sanayii Genel Müdürlüğü tarafından Irak'a 150.000 ton çimento ihracı için herhangi bir ihale yapıp yapılmadığını sormuş. İhracatın tonunun Musul teslimi 59 dolar olup olmadığını, ihale sürecinde Hüseyin Mardinli isimli şahsın görevli olup olmadığını, bu kişi adına ihale veya satış sözleşmesi düzenlenip düzenlenmediğini ve çimento ihracatındaki rolünün ne olduğunun açıklanmasını istemiştir (CSTD, C. 32, B. 50, s. 412-413).

Sanayi ve Teknoloji Bakanı Abdülkerim Doğru Mehmet Ali Arıkan'a cevabında, Türkiye'den yapılan tüm çimento ihracatının, resmi ve özel çimento fabrikalarının temsil edildiği Türkiye Çimento Müstahsilleri Birliği İhracat Komitesi aracılığıyla gerçekleştirildiğini belirtmiştir. Irak'a satılan 150.000 ton çimentonun da bu komite tarafından imzalanan anlaşmaya dayandığı ifade edilmiştir. Bakan, daha önce bir kez ihale yöntemi denendiğini, ancak çok sayıda firmanın anormal fiyatlar verip teminatlarını yakarak ihaleden çekilmeleri sebebiyle sonuç alınamadığını, bunun da Türkiye'nin bir dönem çimento ihracatı yapamamasına yol açtığını açıklamıştır. Ayrıca, Musul teslimi 59 dolar olarak bildirilen ihracatın, aslında Mardin Çimento Fabrikası teslimi 32,5 dolar/ton üzerinden yapılan anlaşmaya dayandığı ve fabrikanın teslim noktasından sonraki işlemlerin satıcıyla ilgisi bulunmadığı vurgulanmıştır. İlgili satışta alıcı tarafın Irak'taki General Construction Material Import Co. (GECIMCO) firması olduğu, anlaşmayı Mehmet Avni Mardinli'nin imzaladığı ve adına akreditif açıldığı; ancak Hüseyin Mardinli isminde bir şahsı tanımadıklarını belirtmiştir. Bakan, ihracatta pazarlık usulünün esas alındığını, örneğin bir önceki yıl Irak'a yapılan 100.000 tonluk satışta fiyatın 30 dolardan, 1977'de ise pazarlıkla 32,5 dolara çıkarıldığını da eklemiştir (CSTD, C. 32, B. 50, s. 413).

5- Mardin'in, İdil İlçesinin Hanik Köyü İle Civar Köylerde ve Nusaybin İlçesi Bölgesinde Tütün Ekimi Hususunda Ne Düşünüldüğüne Dair Gümrük ve Tekel Bakanlığı'ndan Soru Önergesi

Mehmet Ali Arıkan 06.04.1977 tarihinde Gümrük ve Tekel Bakanı tarafından cevaplanması amacıyla bir yazılı soru önergesi vermiştir. Arıkan önergesinde, İdil'in Hanik köyü ve civar köyleri ile Nusaybin bölgesinde toprakların son derece verimli olduğunu, halkın pamuk yerine tütün ekmek istediğini ahaliye tütün ekimine izin verilip verilmeyeceğini sormuştur (CSTD, C. 32, B. 53, s. 457).

Gümrük ve Tekel Bakanı Orhan Öztrak, Arıkan'ın soru önergesine 04.05.1977 tarihinde yazılı olarak cevap vermiştir. Öztrak cevabında, 1177 sayılı Tütün ve Tütün Tekeli Kanunu gereğince Mardin'in tütün üretimine yasak bölgeler içinde yer aldığını ifade etmiştir. Bakan, Nusaybin'de geçmişte yapılan deneme ekimlerinden olumsuz sonuç alındığını, 1973–1975 yılları arasında yeniden başlatılan deneme ekiminin sonuçlarının ise henüz kesinleşmediğini belirtmiştir. İdil'in Hanik köyü ve civar köylerinde ise herhangi bir deneme talebinin bulunmadığını, artan taleplerin ülkenin üretim planlaması çerçevesinde değerlendirileceğini ancak bugün için tütün ekimine veya deneme ekimine izin verilmediğini açıklamıştır (CSTD, C. 32, B. 53, s. 457-458).

6- Mardin İline Bağlı Bazı İlçelerin Yol Yapımına Dair Bayındırlık Bakanlığı'ndan Soru Önergesi

Mehmet Ali Arıkan, Bismil–Savur yolunun tamamlanması, Ömerli–Midyat yolunun eksik kalan kısımları ve asfaltı, Midyat–Nusaybin yolunun ne aşamada olduğu ve Mazıdağı–Mardin yolunun asfaltlanması hususlarında Bayındırlık Bakanlığı'na cevaplanmasını istediği dört soruluk bir soru önergesi vermiştir.

Bayındırlık Bakanı Selahattin Kılıç, Arıkan'ın soru önergesine 28.11.1977 tarihinde yazılı olarak cevap vermiştir. Bakan Kılıç cevabında, Bismil–Savur yolunun Tepe–Savur kesiminin devlet yol ağına dâhil olmadığını, bu nedenle Köy İşleri Bakanlığı sorumluluğuna girdiğini belirtmiştir. Ömerli–Midyat yolunun Mardin–Midyat–Cizre projesi kapsamında olduğunu, maliyet artışı nedeniyle bitiş süresinin 1980'e uzatıldığını ifade etmiştir. Midyat–Nusaybin yolunun ihale kapsamında yapıldığını ve 15 Kasım 1978'de tamamlanmasının planlandığını açıklamıştır. Mazıdağı–Mardin yolunun ise Diyarbakır–Mardin projesi içinde ele alındığını, ancak ödenek ve maliyet artışları sebebiyle bitiş süresinin 1981 yılına uzatıldığını bildirmiştir (CSTD, C. 34, B. 7, s. 332).

7- Mardin İlinin Kızıltepe İlçesindeki Lisenin Boş Derslerinin Doldurulması İçin, Öğretmen Tayini Hususunda Ne Gibi Tedbirler Düşünüldüğüne Dair Milli Eğitim Bakanlığı'ndan Soru Önergesi

Mehmet Ali Arıkan, Milli Eğitim Bakanı'nın cevaplaması amacıyla Kızıltepe Lisesi'nde haftada 689 ders saatinin boş geçmesi nedeniyle öğrencilerin mağdur olduğunu, bu nedenle acilen öğretmen atanması gerektiğini, bu konu hakkında ne planlandığı ile ilgili bir yazılı soru önergesi vermiştir.

Milli Eğitim Bakanı Nahit Menteşe, Arıkan'ın soru önergesine 03.01.1978 tarihinde yazılı olarak cevap vermiştir. Menteşe cevabında, boş geçen ders saatinin 689 değil 227 olduğunu, okulda 21 öğretmenin görev yaptığını ve eksikliklerin giderilmesi için çalışmaların sürdüğünü belirtmiştir (CSTD, C. 34, B. 14, s. 546).

8- Bismil ilçesinin Birik köyünde Güherkarı, Ardareş, Rasladalı, Köy Arkası ve Keçiviran Mevkilerindeki Hazine Arazisine Dair Soru Önergesi ve Maliye Bakanı Ziya Müezzinoğlu'nun Yazılı Cevabı.

Mardin Senatörü Mehmet Ali Arıkan, Bismil ilçesi Birik köyündeki on binlerce dönüm hazine arazisinin daha önce köylülere kiraya verildiğini, ancak son iki yıldır köy sakini olmayan Hüsnü isimli bir ağaya bedelsiz olarak bırakıldığı iddiasının doğru olup olmadığını, iddialar doğru değil ise Hüsnü isimli şahsın bu arazileri ekip biçmesine neden müsaade edildiğini ve kanunen arazinin Birik köylülerince ekilip biçilmesini sağlamak için ne düşünüldüğünün cevaplanması amacıyla Maliye Bakanı tarafından cevaplanması hususunda bir yazılı soru önergesi vermiştir (CSTD, C. 37, B. 46, s. 258).

Arıkan'ın soru önergesi 10.04.1978 tarihinde Maliye Bakanı Ziya Müezzinoğlu tarafından yazılı olarak cevaplanmıştır. Müezzinoğlu cevabında, söz konusu arazilerin 1961'de hazine adına tescil edildiğini, ardından Sabri Helvacıoğlu'nun varisleri tarafından açılan tapu iptal davaları nedeniyle uzun süredir hukuki ihtilaf konusu olduğunu belirtmiştir. Bu süreçte mahkeme kararıyla ihtiyati tedbir konulduğu, geçici süreyle köylülere kiraya verildiği, ancak daha sonra Diyarbakır Valiliği'nin kararı yanlış yorumlaması sonucu Hüsnü Şimşek ve bazı kişilerce tasarruf edildiği ifade edilmiştir. Yargıtay'ın 1977'de yerel mahkeme kararını bozduğu, dava süreci devam ettiği için taşınmazların Hazine adına kayıtlı kaldığı vurgulanmıştır. Bakanlık, ihtiyati tedbir uyarınca işgalin önlenmesi, işgal süresi için ecrimisil tahsili ve dava sonuçlanıncaya kadar taşınmazların yeniden kiraya verilmemesi yönünde talimat verdiğini bildirmiştir (CSTD, C. 37, B. 46, s. 258-259).

3.5. Sait Mehmetoğlu

3.5.1. Biyografisi

1919 (1335) da Mardin Midyat İlçesinde doğdu. Abdülhamit Efendi ve Asiye Hanımın oğludur. İlk ve ortaöğreniminden sonra 1938'de İstanbul İlk Öğretmen Okulunu bitirdi (TBMM Arşivi, Sait Mehmetoğlu'nun Tercüme-i Hal Belgesi, Sicil No: 355). 20 Ekim 1938'de Midyat Epşi Köyü Okulu öğretmenliğine atandı. 4 Eylül 1939'da Hazırlık Kıtasında silahaltına alındı. 1 Kasım 1939'da girdiği Yedek Subay Okulundan 30 Nisan 1940'da Yd. P. Asteğmen rütbesiyle mezun olarak Kıt'aya verildi (Çoker, 1998b, s. 341).

31 Ekim 1940'da Yd. Teğmenliğe yükseltildi. 31 Ekim 1941'de terhis edilmekle eski görevine döndü. 30 Ekim 1944'de iki aylık eğitim için tekrar askere alındı. 31 Ocak 1945'de Midyat Merkez Okulunda görevlendirildi. 2 Aralık 1947'de Ankara Gazi Eğitim Enstitüsü'nde öğrenime alındı. 17 Eylül 1949'da pedagoji bölümünden mezun olmakla stajyer olarak Samsun İlköğretim Müfettişliğine atandı (TBMM Arşivi, Sait Mehmetoğlu'nun Tercüme-i Hal Belgesi, Sicil No: 355).

31 Ağustos 1950'de asil olarak atanması onaylandı. 1 Mart 1959'da Ankara İlköğretim Müfettişliğine getirildi. Bakanlar Kurulunun 16 Aralık 1959 gün ve 12524 sayılı kararı ile 1 yıl süre ile Kıbrıs Türk okullarında görev alması uygun görülmekle Kıbrıs Türk Kolejinde öğretmenlik ve müdür yardımcılığı yaptı (Çoker, 1998b, s. 341).

17 Temmuz 1962'de Millî Eğitim Bakanlığında Özlük İşleri Genel Müdürlüğünde Şube Müdürü, 29 Eylül 1965'de Ankara İlk Öğretmen Okulu meslek dersleri Nisan 1967'de Bakanlık Özlük İşleri Genel Müdür Yardımcısı, 30 Kasım 1970'de İlköğretim Genel Müdürü olarak görevlendirildi. 14 Ekim 1973'de yapılan Cumhuriyet Senatosu üçte bir yenileme seçiminde Adalet Partisi (A.P) adayı olarak Mardin Üyeliğine seçilmekle 26 Ekim 1973'de isteği ile emekli olarak Senato'ya katıldı (TBMM Arşivi, Sait Mehmetoğlu'nun Seçim Mazabatası). Senato'da Millî Eğitim Komisyonunda üye ve sözcü olarak çalıştı. Genel Kurul'da 19 konuşma yapmıştır. 14 Ekim 1979'daki üçte bir yenileme seçiminde üyeliği sona erdi (Çoker, 1998b, s. 342).

Aktif siyasetten sonra yaşamına Ankara'da devam eden Sait Mehmetoğlu 11 Mayıs 2019'da Ankara'da vefat etmiştir. 11 Ağustos 1943 tarihinde Redde Yıldız (1921) ile evlenen Mehmet Saitoğlu'nun bu evlilikten, Canan (1947), Pınar (1951) ve Mustafa Tanju (1952) isimli 3 çocuğu dünyaya gelmiştir (Çoker, 1998b, s. 342).

3.5.2. Senato faaliyetleri

3.5.2.1. Görev aldığı komisyonlar

Kâtip üye olarak Milli Eğitim-Gençlik ve Spor Komisyonu Başkanlığına (CSTD, C. 14, B. 38, s. 33); Diyanet İşleri Başkanlığında görevli Yaşar Tunagür'ün faaliyetleri konusunda kurulan Araştırma Komisyonunda açık bulunan iki üye için AP'den aday gösterilmiş ve CHP'den Solmaz Belül ile birlikte komisyonuna (CSTD, C. 14, B. 38, s. 33); Cumhuriyet Senatosu Başkanı Tekin Arıburun'un Millet Meclisi Başkanının riyasetinde Sovyetler Birliğini 1974 Ağustos ayının ilk yarısında ziyaret edecek Parlamento Heyetine (CSTD, C. 17, B. 72, s. 276); 633 sayılı Diyanet işleri Başkanlığı Kuruluş ve Görevleri hakkındaki Kanunun bazı maddelerinin değiştirilmesine ve bu kanuna 5 geçici madde eklenmesine dair kanun tasarısı için oluşturulan Geçici Komisyon'a (CSTD, C. 21, B. 48, s. 1-3), Diyanet İşleri Başkan Yardımcılığında görevli Yaşar Tunagür'ün faaliyetleri konusunda kurulan Cumhuriyet Senatosu Araştırma Komisyonu'na (CSTD, C. 27, B. 59, s. 1-29) seçilmiştir. Bu komisyonlarda faal olarak kimi zaman başkan sıfatıyla görevler üstlenmiştir.

3.5.2.2. Kullandığı izinler

Cumhuriyet Senatosu Mardin Üyesi Sait Mehmetoğlu'nun hastalığına binaen, 24.6.1976 tarihinden itibaren 20 gün süre ile izinli sayılması Cumhuriyet Senatosu Genel Kurulunca kabul edilmiştir (CSTD, C. 28, B. 85, s. 780-781). Görevi süresince kullandığı tek izin bundan ibarettir.

3.5.2.3. İlk imza sahibi olduğu teklifleri

1- 1765 Üniversiteler Kanunu Ek Maddesi İçin Başkanlığa Verdiği Önerge

Sait Mehmetoğlu, 14 Nisan 1976 tarihinde, Milli Eğitim Gençlik Spor ve Kültür Komisyonunda yükseköğretim kadrolaşmasıyla ilgili kürsüden yaptığı konuşmada 1765 Üniversiteler Kanunu Ek Maddesinin kabul edilmesini teklif etmiştir. Bu önerge benzer içerikte olan Reşat Oğuz'un önergesine de imza attığı için geri çekilmiştir (CSTD, C. 27, B. 55, s. 459).

3.5.2.4. Diğer senatörlerin teklif ve önermelerinde tespit edilen imzası

1- Bitlis Senatörü Kamran İnan'ın on dört arkadaşıyla birlikte sunduğu Dış Münasebetler ve Protokol Müdürlüğü için öngörülen kadroların karşısına “İngilizce veya Fransızca bilgisini gösterir Devlet lisan imtihanı belgesi aranır” şeklindeki teklifi (CSTD, C. 15, B. 53, s. 123-124).

2- Konya Senatörü Mehmet Varışlı'nın altı arkadaşıyla birlikte 1975 malî Bütçe kanunu tasarısının 67'nci maddesine “Millî Eğitimde fazla çalışmaya verilmesi gereken ücretlere” dair önergesi (CSTD, C. 20, B. 35, s. 629).

3- Tabii Üye Kadri Kaplan'ın Zonguldak Devlet Mühendislik ve Mimarlık Akademisine ait yatırım ödeneği Devlet Planlama Teşkilatından geçtiği halde, sehven Mesleki ve Teknik Yüksek Öğretim Genel Müdürlüğü bütçesine alınmasına dair önergesi (CSTD, C. 25, B. 34, s. 719).

4- Balıkesir Üyesi Sıtkı Sırcalı ve dört arkadaşının “Görüşülmekte olan Millî Eğitim Bakanlığı 1976 Malî Yılı Bütçe Kanunu tasarısında program 115, Alt program 16, içerisinde yer alan faaliyet proje 001 «Açık yükseköğretim hizmetleri» ifadesinin ekte sunulan gerekçeye dayalı olarak «Yaygın Yüksek Öğretim Hizmetleri» olarak değiştirilmesi”ne dair önergesi (CSTD, C. 25, B. 34, s. 719).

5- Gaziantep Üyesi İbrahim Tevfik Kutlar ve beş arkadaşının “Millî Eğitim Bakanlığı Meslekî ve Teknik Yüksek Öğretim Genel Müdürlüğü 1976 malî yılı Bütçe Kanunu tasarısı hazırlanırken Devlet Tatbikî Güzel Sanatlar Yüksek Okuluna ait yatırım ödeneği, sehven Meslekî ve Teknik Öğretim Okulları yatırımları içerisinde gösterilmesi”ne dair önergesi (CSTD, C. 25, B. 34, s. 720).

6- Gümüşhane Senatörü Ömer Naci Bozkurt ve dört arkadaşının 1976 yılı Bütçe kanunu tasarısına bağlı (R) cetvelinin 120 sözleşmeli personel ücretleri harcama kalemine aşağıda yazılı (MİT'in sözleşmeli olarak istihdam edeceği personelin ücretleri ve her türlü istihkakları Başbakan tarafından tespit edilir.) fıkranın son fıkra olarak ilâvesini isteyen önergede imzası vardır (CSTD, C. 26, B. 39, s. 677).

7- Erzurum Senatörü Hilmi Nalbantoğlu ve altı arkadaşının Lice'de depremten sonra yapılan konutlar hakkında Senato Araştırması için verdiği önerge (CSTD, C. 27, B. 57, s. 533).

8- Çanakkale Senatörü İsmail Kutluk ve iki arkadaşının “İstanbul Üniversitesi İstanbul Tıp Fakültesine bağlı olarak kurulmuş bulunan Florance Nightangale Hemşirelik Yüksek Okulu, akademik kadro çizelgesinin görüşülmekte olan İstanbul Üniversitesi

kadro kanuna bağılı cetvellerde Florance Nightangale Hemşirelik Yüksekokulu başlığı altında ektteki cetvellerin eklenmesine” dair önergesi (CSTD, C. 27, B. 58, s. 571).

3.5.2.5. Genel kurul konuşmaları

1- 10 Ocak 1974 Tarihli Hür Anadolu Gazetesinde Neşredilen «Maarifimiz» Adlı Yazıya Dair Gündem Dışı Demeci

Sait Mehmetoğlu’nun 10 Ocak 1974 tarihli konuşması, dönemin eğitim kurumları ve öğretmen örgütlenmeleri etrafında şekillenen yolsuzluk ve çıkar tartışmalarına odaklanmıştır. Mehmetoğlu, Hür Anadolu gazetesinde yayımlanan bir yazıyı gündeme taşıyarak, Ankara Öğretmenler Derneği’nin mülkiyetinde bulunan binanın usulsüz bir biçimde düşük bedellerle elden çıkarılmaya çalışıldığını belirtmiştir. Sait Mehmetoğlu’na göre bu bina, 1950’li yıllarda ilkokul öğretmenlerinin özverili çabalarıyla alınmış, uzun süre mesleki dayanışmanın merkezi olmuş, fakat zamanla yöneticilerin şahsi çıkarlarına hizmet eden bir kaynağa dönüşmüştür.

Mehmetoğlu, dernek yöneticilerinin yıllardan beri elde edilen kira gelirlerini kişisel menfaatlerine aktardığını, üyelik sürecinde dışlayıcı bir politika izleyerek yeni katılımları engellediklerini ve genel kurulları dahi az sayıda kişiyle gizli mekânlarda gerçekleştirdiklerini dile getirmiştir. Bu durumun İçişleri ve Maliye Bakanlıklarına defalarca iletilmesine rağmen herhangi bir işlem yapılmamasını, çıkarıcıların cesaretini artıran bir unsur olarak değerlendirmiştir. Söz konusu binanın değerinin birkaç milyon lira olduğunu hatırlatan Mehmetoğlu, bu satışın dernekler yasasının ruhuna aykırı bir oldubitti ile sonuçlandırılmak üzere olduğunu vurgulamış; hem satışın derhal durdurulmasını hem de yöneticilerin uygulamalarının ivedilikle soruşturulmasını talep etmiştir.

Bu konuşma, Mehmetoğlu’nun senatörlük döneminde öğretmenlerin mesleki dayanışma ve örgütlenme haklarını koruma yönündeki duyarlılığını ortaya koyarken, aynı zamanda dönemin sivil toplum kuruluşlarının mali şeffaflık ve demokratik işleyiş sorunlarını da yansıtmıştır. Konunun kamuoyuna taşınması, eğitim camiası içinde güven kaybına yol açan yönetim biçimlerini sorgulama çabasının önemli bir göstergesi olmuştur (CSTD, C. 13, B. 19, s.287).

2- Mardin'in İdil İlçesinde Kıçcan Aşiretinin Yerleşmesi Ve Sosyal Mesken Yapımına Dair Gündem Dışı Demeci

Sait Mehmetoğlu'nun 28 Mart 1974 tarihli bu konuşması, Mardin'in İdil ilçesinde göçebe hayatı sürdüren Kıçcan Aşireti'nin durumunu gündeme taşımıştır. Yaklaşık 200 aileden oluşan bu aşiretin, yazları Van'ın Gevaş ilçesinde, kışları ise Mardin'in İdil ilçesinde ilkel koşullarda kıl çadırlarda yaşadığını dile getirmiştir. Mehmetoğlu, aşiretin hayvancılık yoluyla ülke ekonomisine katkıda bulunduğunu, vergilerini düzenli ödediğini ve askerlik görevini yerine getirdiğini belirterek, onların devlet sadakatine dikkat çekmiştir.

Köy İşleri Bakanlığı tarafından 2510 sayılı İskân Yasası çerçevesinde gerekli çalışmaların başlatıldığına dair resmi bir yazının bulunduğunu, hatta konut inşaatı için hazırlıkların başladığını ifade eden Mehmetoğlu, buna rağmen belediye başkanının bazı gerekçelerle inşaat ruhsatı vermemesini üzüntüyle dile getirmiştir. Konuşmasında hükümete çağrıda bulunarak bu engelin kaldırılmasını, göçebe ailelerin barınma imkânına kavuşmalarını ve böylece çocuklarının eğitim hakkından yararlanabilmelerini istemiştir.

Mehmetoğlu'nun vurgusu, yalnızca bir iskân meselesi değil; aynı zamanda Türk dili ve kültürünün kırsal kesimde kökleşmesine hizmet edecek bir toplumsal dönüşüm ihtiyacına yöneliktir. Mehmetoğlu'nun göçebe toplulukların sosyo-kültürel entegrasyonu ile devletin kalkınma politikalarını birleştirme arayışını yansıtan bir konuşma yapmıştır (CSTD, C. 14, B. 41, s. 70-71).

3- 1974 Mali Yılı Milli Eğitim Bütçesi Üzerine AP Grubu Adına Yaptığı Konuşması

Sait Mehmetoğlu, Millî Eğitim Bakanlığının 1974 yılı bütçesi üzerine 6 Mayıs 1974 tarihinde yaptığı kapsamlı konuşmada eğitim sistemini çeşitli açılardan değerlendirmiştir. Öncelikle, 12 Mart 1971 sonrası kurulan hükümetlerin eğitim reformu vaatlerine değinmiş, özellikle Millî Eğitim Temel Yasası'nın uzun yılların emeğiyle hazırlandığını ve partiler üstü bir birikimi yansıttığını belirtmiştir. Ancak CHP-MSP koalisyon programında eğitime yeterince yer verilmemesini eleştirmiş, öğretmenlerin özlük hakları, ders araçları, özel okullar, kentleşme ve kırsal sorunların dikkate alınmamasını üzücü bulmuştur.

Mehmetoğlu, hükümetin ileri sürdüğü birçok düzenlemenin aslında yeni olmadığını, daha önce yasalaşmış ya da hazırlık aşamasında bulunan projelerin tekrarı olduğunu vurgulamıştır. Teknik öğretime yönelme, lise mezunlarının üniversiteye

sınavsız kabulü, sınıf geçme yerine ders geçme sistemine geçiş gibi önerilerin zaten mevcut mevzuatta yer aldığını, hükümetlerin esasen yasaların gereğini uygulaması gerektiğini dile getirmiştir. Bunun yanında, bakanlıkta yapılması planlanan idarî reformu desteklediğini, artık köklü bir değişimin şart olduğunu söylemiştir.

Konuşmasında öğretmenlerin sıkıntılarına da geniş yer vermiştir. Atama ve tayinlerdeki sorunlar, devri sistemin araştırılması gereği, ilkokul öğretmenlerinin özlük hakları ve mahrumiyet ödeneği talepleri üzerinde durmuş; 657 sayılı Kanun'un uygulanmasının öğretmenler lehine genişletilmesini istemiştir. Ayrıca okul öncesi eğitimin düzensizliğine dikkat çekmiş, bu alanın tek elden organize edilmesi gerektiğini savunmuştur.

Eğitimin uluslararası boyutunu da gündeme getiren Mehmetoğlu, özellikle Irak ve Batı Trakya'daki soydaş ve işçi çocuklarının eğitime yetersiz ödenek ayrılmasını büyük bir ihmal olarak değerlendirmiştir. Yabancı ülkelerde yaşayan Türk çocuklarının dil, din ve kültür eğitimlerinin acilen desteklenmesi gerektiğini vurgulamıştır.

Son bölümde yatılı bölge okullarının kırsal alanlar için önemine değinmiş, bu okulların kültür ve teknik eğitimi birleştiren bir model sunduğunu belirtmiştir. Ayrıca kör ve sağır çocuklar için özel eğitim projelerinin geliştirilmesini, kimsesiz çocukların eğitimine öncelik verilmesini istemiştir. Fen liseleri ve deneme liselerinin işlevselliğini tartışarak, üstün zekâlı öğrencilerin heba edilmemesi gerektiğini, teknik öğretmenlerin statü sorunlarının çözülmesinin sanayileşme hedefleriyle doğrudan bağlantılı olduğunu vurgulamıştır.

Genel olarak Mehmetoğlu'nun konuşması, eğitimin sorunlarını çok yönlü biçimde ele alan, yasaların uygulanmasında süreklilik ve öğretmenlerin haklarının korunması gerektiğini savunan, aynı zamanda kırsal ve uluslararası boyutları göz ardı etmeyen bir değerlendirme niteliğindedir. Sait Mehmetoğlu'nun eğitim politikalarını yakından takip eden, eleştirel ama çözüm odaklı bir yaklaşım sergilediğini dile getiren bir konuşma yapmıştır (CSTD, C. 15, B. 56, s. 575-577).

4- Milli Eğitim Bakanı Mustafa Üstündağ'dan Sonra Söz Alıp Eğitim ve Eğitimciler Üzerine Yaptığı Konuşması

Sait Mehmetoğlu'nun 6 Mayıs 1974 tarihinde yaptığı bu konuşması, Millî Eğitim Bakanı'nın sunumuna verilen olumlu bir değerlendirme niteliği taşımaktadır. Mehmetoğlu, Bakan'ın prensiplere, sistemlere ve yasalara bağlılık göstermesini memnuniyetle karşıladığını belirterek, artık eğitimde farklı görüşlerin değil çağdaş

araştırmaların ve buluşların öne çıkmasının önemine işaret etmiştir. Bununla birlikte üniversiteye girişlerin planlanmasını olumlu bulmuş, fakat mezun olacak öğrencilerin istihdam alanlarının da planlanıp planlanmadığını sorgulamıştır.

Geçmişte öğretmen yetersizliğinden dolayı uygulanan farklı ücret sistemlerinin artık gereksiz hale geldiğini ve 657 sayılı Kanunun 140. maddesinin uygulanmasının yerinde olduğunu ifade etmiştir. 222 sayılı Kanun'un öngördüğü okul inşaatları konusunda ciddi bir eksiklik olduğuna dikkat çekmiş; çiftli ve üçlü öğretim yapan okullar, geçici binalar ve köylerdeki okul yokluğu nedeniyle 60 binden fazla dersliğe ihtiyaç bulunduğunu dile getirmiştir. Yasanın öngördüğü ödeneklerin geçmişte çoğunlukla konulmadığını, 1974 bütçesinde de olması gereken miktarın çok altında kaldığını vurgulamıştır.

Bunun yanında, yabancı dille eğitim yapan kolejlerde görevli öğretmenlere iş gücünün ödeneği verilmesini önermiş; öğretmenlerin terfi süreçlerinde subjektif uygulamaların yerine puan veya krediye dayalı objektif bir sistem geliştirilmesini istemiştir. İlkokul öğretmenleri için yaz okulları ve hizmet içi eğitim uygulamalarını olumlu bulduğunu dile getirmiştir. Ortaokul birinci sınıflarda başlatılan modern matematik derslerini çağdaş eğitime uygun bir hamle olarak görmüş, ancak bu konuda yapılacak mukayeselerin önemini de hatırlatmıştır.

Mehmetoğlu'nun hükümetin bazı girişimlerini desteklemekle birlikte, eğitimde yapısal sorunlara dikkat çektiği ve özellikle okul inşaatları ile öğretmenlerin özlük haklarının öncelikli çözüm bekleyen alanlar olduğuna vurgu yapmıştır (CSTD, C. 15, B. 56, s. 611-612).

5- Mardin'in Silopi İlçesinde 20.11.1974 Tarihinde Meydana Gelen Sel Felaketinde Hayatını Kaybeden Vatandaşlara Dair Gündem Dışı Konuşması

Sait Mehmetoğlu 21 Kasım 1974 tarihinde genel kurula hitaben yaptığı konuşmasında, Silopi'de meydana gelen sel felaketinde çadırlarda yaşayan bir aşiret kolundan 35'ten fazla kişinin hayatını kaybettiğini üzüntüyle dile getirmiş, hükümetin olaya hızlı müdahalesini takdir etmiştir. Ancak göçerlerin yıllardır süren barınma sorunlarının hâlâ çözülemediğini, iskân için ödenek ayrılmamasının büyük eksiklik olduğunu vurgulamıştır. Mehmetoğlu'nun, hükümete bu vatandaşların kalıcı konutlara kavuşturulması çağrısında bulunduğu bir konuşma yapmıştır (CSTD, C. 18, B. 7, s. 137).

6- 1975 Mali Yılı Milli Eğitim Bakanlığı Bütçesi Üzerine AP Grubu Adına Yaptığı Konuşması

Mehmetoğlu, 9 Şubat 1975 tarihli Millî Eğitim bütçesi görüşmelerinde CHP sözcüsünün önerilerini bilimsellikten uzak bulduğunu belirterek karar mercii olarak Millî Eğitim Şûrası'nı işaret etmiştir. 222 sayılı Yasa'nın gereği olan okul yapımlarının yıllardır yetersiz ödenek ve planlama zaafı nedeniyle aksadığını, 1975'te ayrılan payın 65 bini aşan derslik ihtiyacını karşılamaktan uzak kaldığını vurgulamıştır.

Yatırımların sonuçlandırılmaması, rehberlik hizmetleri ve idarî reformun sürüncemede kalması ile Talim-Terbiye'nin tutarsız uygulamaları ve 2287 sayılı yasaya aykırı kadro atamaları, onun eğitim yönetiminde kuralızsızlık ve siyasileşme eleştirisinin merkezinde yer almıştır. Büyükşehirlerde gereğinden fazla sınıfsız ilkokul öğretmeni bulunduğunu, buna karşın Doğu illerinin öğretmensiz bırakıldığını; keyfi nakillerin ve “asansörle terfi”nin önünü kesmek için idarî kadrolarda devrî sistem gerektiğini savunmuştur.

Okul öncesi, özel eğitim (sağır-dilsiz, görme yetersizliği) ve kimsesiz çocukların korunması için acil program ve ödenek çağırısı yapar; fen/deneme liseleri ile yabancı dille öğretim yapan kolejlerin nitelik kaybına, özel okullardaki denetim zafiyetine ve “modern matematik” uygulamasının pedagojik sonuçlarına dair uyarılarda bulunmuştur.

Üniversite cephesinde mektupla öğretimin yetkisiz ve plansız genişletildiğini, taşra üniversitelerinde profesör/doçent eksikliği giderilmeden fakültelerin açıldığını, Atatürk ve Diyarbakır örneklerinde barınma-altyapı ve öğretim üyesi yokluğunun öğrenciyi mağdur ettiğini belirtmiştir.

Öğretmenlerde 657 sayılı Kanun'un 195. maddesindeki mahrumiyet ödeneğinin işletilmemesi, 8 ve 12 numaralı kararnamelerle hak kaybı ve 31 Mayıs 1975'e zorunlu emeklilik gibi düzenlemeleri sert biçimde eleştirmiştir; 200–300 TL'lik ödenekleri “gülünç” bularak kapsamlı ve adil bir özlük reformu istemiştir. Genel çizgide, “yasa hâkimiyeti + planlı istihdam + depolitize atama” üçlemesiyle eğitimin mali, idarî ve pedagojik sorunlarının bütüncül biçimde çözülmesini talep ederek konuşmasını tamamlamıştır (CSTD, C. 19, B. 30, s. 563-568).

7- 1975 yılı Gençlik ve Spor Bakanlığı Bütçesi Üzerine Yaptığı Konuşması

Mehmetoğlu, Gençlik ve Spor Bakanlığı Bütçesi üzerine 10 Şubat 1975 tarihinde yaptığı konuşmasında, kürsünün “fuzulî işgallerle” gündem dışı tartışmalara çekildiğini söyleyerek eğitim alanında “kıyım” söylemini ve ideolojik sloganları eleştirmiştir.

Koalisyon döneminde Millî Eğitim Bakanı'nın önceki tasarruflarını isabetli bulduğunu hatırlatıp Bakanlığa tutarlılık çağrısı yapmıştır.

Ana ekseninde Gençlik ve Spor Bakanlığını özellikle ilkokullarda sporun yaygınlaştırılması ve yaz etkinlikleri nedeniyle takdir etmiş; Millî Eğitim Bakanlığının bu işbirliğinden uzaklaşma eğilimini çocukların aleyhine bir “memleket meselesi” olarak nitelemiştir.

Yurtların kapasite ve işletmecilik bakımından yetersizliğinin bilimsel incelemelerle giderilmesini, bursların artırılarak fırsat eşitliğinin güçlendirilmesini ve amatör kulüplere destek önündeki engel olan Cemiyetler Kanunu'nun 50. maddesinin kaldırılmasını önermiştir.

Spor Akademisi kararını 1739 sayılı yasa çerçevesinde yetki ve tutarlılık açısından tartışarak, ikili kaynaklı öğretmen yetiştirme modelinin uygulamada çelişkiler yaratacağını belirtir; daha doğru yolun ortaöğretime spor öğretmeni yetiştiren kurumların akademi düzeyine yükseltilmesi olduğunu savunmuştur. Bütçenin millet ve eğitim camiası için hayırlı olması temennisiyle konuşmasını bitirmiştir (CSTD, C. 20, B. 31, s. 89-90).

8- 484 Sıra Sayılı Kanun Hükmündeki Kararnamenin 36'ncı maddesinin (Ortak Hükümler) bölümünün (A) fıkrası Üzerine Yaptığı Konuşması

Sait Mehmetoğlu 15 Mayıs 1975 tarihinde yaptığı konuşmasında, 12 sayılı Kanun Hükmünde Kararname'nin 36. maddesindeki “Ortak Hükümler” kısmına dikkat çekerek, teknik hizmetler sınıfına yalnızca erkek teknik öğretmen okulu mezunlarının dâhil edilmesini eleştirmiştir.

Aynı düzeyde eğitim alan kız teknik öğretmen okulu mezunlarının kapsam dışında bırakılmasını ciddi bir adaletsizlik olarak nitelendirmiş, bu durumun Türk annelerine ve kız öğrencilere rehberlik eden öğretmenlere haksızlık anlamına geldiğini vurgulamıştır.

Bu eksikliğin parlamentonun itibarına gölge düşüreceğini belirterek, arkadaşlarıyla birlikte maddeye kız teknik öğretmen okulu mezunlarını da kapsayacak bir kanun teklifi sunacaklarını açıkladığı bir konuşma yapmıştır (CSTD, C. 22, B. 57, s. 133).

9- 1976 Mali Yılı Milli Eğitim Bakanlığı Bütçesi Üzerine Yaptığı Konuşması

Sait Mehmetoğlu, 1976 mali yılı Millî Eğitim Bakanlığı bütçesi üzerine 6 Şubat 1976 tarihinde yaptığı konuşmada, eğitim alanındaki sorunların “yılların çığ hâline gelmiş meseleleri” olduğunu vurgulamıştır. Bunların bir çırpıda çözülemeyeceğini ancak

samimi bir iradeyle aşılabileceğini belirtmiştir. Bakanın iyi niyetinden kuşku duymadığını, ancak özellikle öğretmenlerin sorunlarının çözümünde geç kalındığını ifade etmiştir. Öğretmenlerin maddi refahını ve mesleki itibarını artırmanın öncelikli hedef olması gerektiğini, bunun eğitim sisteminin temeli olduğunu savunmuştur.

Mehmetoğlu, Millî Eğitim Bakanlığı merkez örgütünün yeniden yapılandırılması gereğini dile getirerek, yıllardır sözde kalan reorganizasyonun istikrarsızlığa yol açtığını, genç ve liyakatli yöneticilerin önü açılarak Planlama Dairesi'nin etkin hale getirilmesi gerektiğini belirtmiştir. Atamalarda keyfiliğe son verilmesini, kadro düzenlemelerinde Planlama Dairesi'nin ölçüt olarak alınmasını önermiştir.

Öğretmen Yardımlaşma Sandığı'nın bir an önce yasalaşmasını, öğretmenlerin bu konuda sabırsızlıkla sonuç beklediklerini dile getirmiş; bu tasarının Ordu Yardımlaşma Sandığı'ndan bile daha kapsamlı ve yapıcı olduğunu söylemiştir. 2 sayılı Kanun Hükmünde Kararname'nin iyi hükümler getirdiğini ancak uygulanmadığı için binlerce öğretmenin terfi hakkını kaybettiğini, aynı şekilde Temel Eğitim Yasası'nın getirdiği “menşe birliği” ilkesinin de geleceğe ertelendiğini vurgulamıştır.

Ayrıca, kültür ataşeleri ve öğrenci müfettişlerinin yabancı dil bilmeden görevlendirilmelerini yanlış bulmuş; rehberlik ve teftiş sisteminin yeniden düzenlenmesi gerektiğini savunmuştur. Mektupla öğretim ve Yay-Kur uygulamalarını “palyatif” ve başarısız çözümler olarak nitelendirmiş, Ege Üniversitesi'nin 1750 sayılı yasa çerçevesinde lisans öncesi sistemde yaptığı atılımları örnek göstermiştir. Eğitim enstitülerinin süresinin dört yıldan üç yıla indirilmesini ise geri bir adım olarak değerlendirmiştir.

Son olarak, ilkokul ders kitaplarının her yıl milyonlarca lira ayrılmasına rağmen zamanında öğrencilere ulaşmadığını, bu durumun “yardımcı kitap” piyasasına fırsat tanıdığını söyleyerek, ticari istismarların önlenmesi çağrısında bulunmuştur. Yine de bütçede okullaşma oranına verilen önemi memnuniyetle karşıladığını belirterek, 1976 bütçesinin Türk milleti ve Millî Eğitim camiası için hayırlı olmasını dileyerek konuşmasını tamamlamıştır (CSTD, C. 25, B. 34, s. 693-695).

10- 25.6.1973 Tarih ve 1765 Sayılı Üniversite Personel Kanununun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi, Bazı Maddelerinin Kaldırılması ve Kanuna Bazı Maddeler Eklenmesi Hakkında Kanun Tasarısı Görüşmeleri Sırasında Yapığı Konuşması

Sait Mehmetoğlu, devletleştirilen yüksekokulların durumuna ilişkin 14 Nisan 1976 tarihli bu konuşmasında, 1972 yılından beri süregelen kadrosuz öğretim elemanı sorununu gündeme getirmiştir. Bazı yüksekokulların Ege ve İstanbul üniversitelerine bağlanarak kadrolarını aldığını, ancak geri kalan çok sayıda yüksekokulda görev yapan öğretim görevlilerinin hâlâ yasal güvenceden yoksun biçimde çalıştığını belirtmiştir.

Mehmetoğlu, dört yıldır bu kurumlarla ilgili özel bir yasanın çıkarılmadığını, “mektupla öğretim” sistemiyle kurulmuş yüksekokulların da artık Yay-Kur adı altında 27 yüksekokula dönüştüğünü hatırlatarak, burada görev yapan öğretim elemanlarının da aynı hukuki belirsizlik içinde olduklarını ifade etmiştir.

Ek maddenin kabul edilmesiyle bu kurumlarda çalışan öğretim görevlisi, doçent ve profesörlerin 1765 sayılı Yasanın 20. maddesi kapsamına alınacağını, böylece açıkta kalan hiçbir eğitimcinin kalmayacağını vurgulamıştır. Aksi durumda 55 binden fazla öğrencinin eğitimsiz kalacağı uyarısında bulunarak, ek maddenin yasalaşmasının hem öğretim elemanlarının hakları hem de öğrencilerin geleceği açısından zorunlu olduğunu belirttiği bir konuşma yapmıştır (CSTD, C. 27, B. 55, s. 459).

11- 25.6.1973 Tarih ve 1765 Sayılı Üniversite Personel Kanununun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi, Bazı Maddelerinin Kaldırılması ve Kanuna Bazı Maddeler Eklenmesi Hakkında Kanun Tasarısı Görüşmelerinde Madde Yenilendiği İçin Tekrar Yapılan Görüşmelerde Yaptığı Konuşması

Sait Mehmetoğlu, 15 Nisan 1976 tarihli bu konuşmasında devletleştirilen yüksekokulların kadro ve statü sorunlarını yeniden gündeme getirmiştir. Türkiye genelinde yüzü aşkın yüksekokulun devletleştirildiğini, ancak büyük çoğunluğunda hâlâ kadro bulunmadığını vurgulamıştır. Bu kurumlarda öğretimin, üniversitelerden gelen akademisyenler tarafından ücret karşılığında sürdürüldüğünü, aynı durumun YAY-KUR ve Gençlik ve Spor Akademisi için de geçerli olduğunu belirterek, bu okulların işlev bakımından birbirinden farkı olmadığını ifade etmiştir.

Mehmetoğlu, devletleştirilen yüksekokullarda görev yapan öğretim görevlilerinin uzun süredir kadro beklediklerini, buna karşın yeni kurulan YAY-KUR yüksekokulları ve spor akademilerinde görev yapanların çeşitli haklardan yararlandırıldığını söyleyerek

bu durumu adaletsizlik olarak nitelendirmiştir. Özellikle Ege Üniversitesi'nin bazı yüksekokulları bünyesine alarak kadro verdiğini hatırlatmış ve bu uygulamanın diğer üniversitelere de yayılması gerektiğini savunmuştur (CSTD, C. 27, B. 56, s. 495).

12- Türk Silahlı Kuvvetlerinin Personel Kanununun Geçici 22'nci Maddesi Üzerine Söz Alarak Yaptığı Konuşması

Sait Mehmetoğlu, 28 Aralık 1976 tarihli Türk Silahlı Kuvvetleri Personel Kanununda yapılan değişiklik görüşmeleri sırasında söz alarak, müktesep hakların korunması gerektiğini vurgulamıştır. Örnek olarak, 651 sayılı kanunun mecburi hizmet süresine ilişkin hükümlerini hatırlatmış; bu yasaya göre yurt içinde öğrenim görenlerin bir yıl mecburi hizmet yükümlülüğü bulunduğunu, ancak daha önce yürürlükte olan düzenlemelerde bu sürenin bir buçuk yıl olduğunu belirtmiştir.

Mehmetoğlu, Danıştay'ın da bu konuda önceki akitleri esas alarak yeni yasanın geriye dönük uygulanamayacağına hükmettiğini anımsatmış ve benzer şekilde, yeni düzenlemeyle subay ve astsubayların mevcut sözleşme haklarının ihlal edilmemesi gerektiğini ifade etmiştir. Yani, önceki anlaşmalara göre belirlenmiş yükümlülüklerin aynen sürdürülmesi gerektiğini savunmuş, böylece yasaların geriye yürümezliği ilkesine dikkat çekmiştir (CSTD, C. 29, B. 17, s. 393).

13- Milli Eğitim Gençlik ve Spor Komisyonu Sözcüsü olarak Muvakkat (Geçici) Öğretmenlik Statüsü Üzerine Yaptığı Konuşması

Sait Mehmetoğlu, Millî Eğitim–Gençlik, Spor ve Kültür Komisyonu sözcüsü olarak yaptığı 24 Mart 1977 tarihli bu konuşmada, görüşülmekte olan yasa tasarısının muvakkat (geçici) öğretmenlik statüsüne ilişkin maddelerini eleştirmiştir. Diğer senatörlerin öğretmenlerden yana beyanlarını takdir etmekle birlikte, konunun özündeki hukuki ve yapısal hatalara dikkat çekmiştir.

222 sayılı Yasanın geçici 2. maddesini hatırlatarak, bu maddede “muvakkat öğretmenlikte geçen hizmetin müktesep hak sayılmadığını” belirtmiş; bu durumun yeni düzenlemede de düzeltilmediğini ifade etmiştir. Mehmetoğlu'na göre, muvakkat öğretmenlik süresinin 32 yıla çıkarılması bir anlam taşımamaktadır, çünkü bu sürede çalışanların hizmetleri emeklilik hakkı doğurmayacaktır. En azından yasa metninde “Emekli Sandığı Kanununun ilgili maddeleri uygulanır” şeklinde bir hüküm konulması gerektiğini vurgulamıştır.

Ayrıca, kadın memurlara 20 yıl, erkeklere 25 yıl emeklilik hakkı tanıyan Emekli Sandığı Yasası ile bu düzenlemenin çeliştiğini, öğretmenlere 32 yıl hizmet şartı getirmenin adil olmadığını savunmuştur. Muvakkat öğretmenlik süresinin 15 yıldan 32 yıla çıkarılmasına rağmen, bu öğretmenlerin sürekli geçici statüde tutulacağını, mesleki ilerleme imkânı tanınmadığını eleştirerek, en azından fark sınavı, kurs veya seminer yoluyla kalıcı statüye geçme haklarının verilmesini önermiştir.

Bu gerekçelerle Millî Eğitim Komisyonu'nun tasarımı yetersiz bulduğunu, Komisyona yeniden iade edilerek eksik yönlerin giderilmesi gerektiğini belirtmiştir. Ancak Çalışma Bakanı Şevket Kazan, yapılan değişikliğin yalnızca bir "imkân tanıma" niteliğinde olduğunu, emeklilik süresiyle çelişmediğini savunmuştur (CSTD, C. 32, B. 45, s. 318).

14- Mardin Eğitim Enstitüsünün Öğretime Açılması Hakkında Verdiği Gündem Dışı Demeci

Sait Mehmetoğlu, Mardin Eğitim Enstitüsü'nün kapalı kalması üzerine 10 Ocak 1978 tarihinde yaptığı bu gündem dışı konuşmada, eğitim hakkının engellenmesine karşı güçlü bir tepki ortaya koymuştur. Enstitünün süresiz olarak kapatıldığını, ancak bu kararın gerekçesinin belirsiz ve ikna edici olmaktan uzak olduğunu belirtmiş, konuyu hem bölgesel adalet hem de ulusal eğitim politikası açısından değerlendirmiştir.

Mehmetoğlu, Mardin'in Cumhuriyet döneminde eğitim yatırımlarından yararlanan ilk illerden biri olduğunu, bu nedenle bir yüksekokulun açılmasının bölge halkı için büyük bir umut ve gurur kaynağı olduğunu vurgulamıştır. Ancak enstitünün kapatılmasıyla bu umudun söndüğünü, halkın "birkaç sorumsuz kişinin davranışları yüzünden topluca cezalandırıldığını" ifade etmiştir. Bu durumun Mardin halkına haksızlık olduğunu, çünkü ilin her zaman vatanın bütünlüğüne ve rejime bağlılığını kanıtladığını söylemiştir.

Konuşmasında duygusal bir tonda, bölge gençlerinin yoksulluk nedeniyle başka illerde eğitim göremediğini, bu nedenle eğitimsizlik ve umutsuzluk içinde kaldıklarını dile getirmiştir. Enstitünün yeniden açılmasının sadece Mardin için değil, Doğu ve Güneydoğu'nun kalkınması için de zorunlu olduğunu belirterek hükümete çağrıda bulunmuştur.

Sait Mehmetoğlu, Millî Eğitim Bakanı'nın geçmişte emniyet kökenli bir yönetici olduğunu hatırlatarak güvenlik kaygılarının eğitimi engellememesi gerektiği mesajını vermiş ve hükümetin bu konuda duyarlılık göstermesini istemiştir. Mehmetoğlu'nun

konusması, hem eğitim eşitliği hem de bölgesel adalet vurgusuyla, onun Mardin halkının haklarını ısrarla savunan bir senatör olarak profilini pekiştiren bir konuşma yapmıştır (CSTD, C. 34, B. 15, s. 554-555).

15- 1978 Mali Yılı Bütçesi Üzerine AP Grubu Adına Yaptığı Konuşması

Sait Mehmetoğlu 11 Şubat 1978 tarihinde AP Grubu adına yaptığı konuşmasında, 1978 Mali Yılı Bütçesini genel çerçevede kaynakları önceliklere yönlendiren bir çalışma olarak olumlu değerlendirirken, hükümet programıyla bütçe arasındaki uyumsuzluklara ve bazı kalemlerde duygusal pay kaydırmalarına dikkat çekmiştir.

Millî Eğitim Bakanının hukuk devleti vurgusuna rağmen atama ve uygulamalarda tutarsızlıklar gördüğünü, Danıştay kararlarının hem tazminat hem görev iadesiyle “katmerli hak” doğuracak biçimde kullanılamayacağını belirtmiştir.

Üstündağ döneminden beri süren liyakat dışı atamaların kurumsal huzuru bozduğunu iddia etmiştir. Okul yöneticilerini tehdit eden söylemleri sonuçsuz ve haksız bulmuş, “çağdaş milliyetçilik” ifadesini Anayasa’daki Türk milliyetçiliği anlayışıyla bağdaşmaz görüp okullardan Türk büyüklerinin resimlerinin kaldırılmasına yönelik girişimleri yönetmeliklere aykırı ve sembolik bakımdan yıpratıcı saymıştır.

Anarşinin devlet ölçeğine tırmandığını, işkence iddiaları ve şiddet sarmalı karşısında iktidarın verdiği “kısa sürede çözeceğiz” sözlerinin somut karşılık üretmediğini, eğitimin siyasetten arındırılmasının ulusal öncelik olduğunu vurgulamıştır.

Mehmetoğlu, Öğretmenlerin sosyal ve ekonomik statüsünün insan onuruna yaraşır biçimde güçlendirilmesini, Talim ve Terbiye’nin işlevselleştirilmesini, merkez örgütün bilimsel yeniden yapılanmasını, Planlama Dairesinin etkinleştirilmesini, idari kadrolara liyakat temelli değerlendirmeyeyle atama yapılmasını istemiştir.

Mehmetoğlu, Öğretmen Yardımlaşma Sandığı’nın yasalaşmasını, Temel Eğitim ve 1739 sayılı kanun eksenindeki bütüncül reformların uygulanmasını, kültür ataşeleri ve öğrenci müfettişlerinde dil ve liyakat şartını, teftiş sisteminin rasyonelleştirilmesini ve Yay-Kur’un ülke koşullarına uygun bir yükseköğretim biçimi olarak planlı geliştirilmesini önermiştir. Eğitim enstitülerine öğrenci alımında genel/özel nitelikleri gözetken ayrı sınavların gerekliliğini, müktesep hakların ihlaline yol açan uygulamalara karşı hukuki tutarlılığı, ilkokul öğretmenlerine ek ders vaadinin ders yükü yeniden düzenlenmeden anlamsız kalacağını ve Hacettepe’nin bir yıl kapatılmasını on binlerce öğrenciyi mağdur eden ölçsüz bir karar olduğunu söylemiştir.

Sonuçta, eğitimin yapısal darboğazlarının tarihsel ve mali sınırlardan beslendiğini kabul etmekle birlikte, Atatürkçü birikim ve öğretmen merkezli bir stratejinin kurumsal süreklilik, depolitizasyon ve liyakatle desteklenmesi halinde bütçenin gerçek karşılığını bulacağını savunmuştur (CSTD, C. 36, B. 29, s. 4-9).

16- 5 Mart 1964 Tarihli Ve 439 Sayılı Milli Eğitim Bakanlığına Bağlı Yüksek Ve Orta Dereceli Okullar Öğretmenlerinin Haftalık Ders Saatleriyle Ek Ders Ücretleri Hakkındaki Kanun Adının Değiştirilmesine ve Bir Madde Eklenmesine İlişkin Kanun Tasarısı Görüşmelerinde AP Grubu adına Yaptığı Konuşması

Sait Mehmetoğlu, Adalet Partisi Grubu adına 22 Haziran 1978 tarihinde yaptığı bu konuşmada, görüşülen yasa tasarısının öğretmenler arasındaki uzun süredir devam eden ücret adaletsizliğini giderdiğini vurgulamıştır. 439 sayılı yasa gereğince orta ve yükseköğretim kurumlarında çalışan öğretmenlerin ek ders ücretinden yararlandığını, buna karşın ilkokul öğretmenlerinin bugüne kadar bu haktan mahrum bırakıldığını belirtmiştir.

İlkokul öğretmenlerinin müfredatın gerektirdiği çok yönlü ders hazırlıkları nedeniyle daha ağır bir iş yükü altında çalıştıklarını, bu durumun öğretmenlerde fiziksel ve ruhsal yıpranmaya yol açtığını dile getirmiştir. Yeni düzenlemeyle 200 binden fazla ilkokul öğretmenin bu haktan yararlanacağını, bunun bir “lütuf” değil, yılların eşitsizliğinin giderilmesi anlamına geldiğini ifade etmiştir.

Mehmetoğlu, özellikle körler, sağır ve yetiştirme yurtlarındaki öğretmenlerin de artık maddi olarak değerlendirileceğini, bu sayede zor ve yıpratıcı hizmetlerin daha cazip hale geleceğini vurgulamıştır. Böylelikle öğretmenlerin bu kurumlarda kalıcı olmalarının sağlanacağını, vekil öğretmenlik uygulamasının da zamanla gereksiz hale geleceğini öngörmüştür.

Son olarak, bu düzenlemenin devlete 3,5 milyar lira gibi yüksek bir mali yük getirdiğini, buna rağmen hükümetin bu fedakârlığı göstermesini öğretmenlere verilen değer bir göstergesi olarak nitelendirmiş ve yasanın eğitim camiasına hayırlı olmasını dileyerek konuşmasını bitirmiştir (CSTD, C. 38, B. 68, s. 123).

17- Dördüncü Beş Yıllık (1979-1983) Kalkınma Planı Üzerine Yaptığı Konuşması

Sait Mehmetoğlu, 17 Kasım 1978 Tarihli bu konuşmasında Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı’nı ve özellikle planın Millî Eğitim bölümünü kapsamlı biçimde

değerlendirmiştir. Planların bilimsel araştırma ve kurumsal koordinasyonla hazırlandığını hatırlatarak, CHP hükümetinin hazırlanan planı geri çekmesini Anayasa'ya aykırı ve devlet planlama geleneğini zedeleyici bir tutum olarak nitelendirmiştir. Bu davranışın devleti 1978 yılında “plansızlığa mahkûm ettiğini” ve önceki planla yeni plan arasında esaslı bir fark bulunmadığını, sadece terim oyunları ve devletçilik vurgusuyla makyaj yapılmış bir metin ortaya konduğunu söylemiştir.

Mehmetoğlu'na göre, planın temel zaafı gerçekleri inkâr etmesidir. Millî Eğitim alanında önceki hükümetlerin gerçekleştirdiği atılımları küçümsemekte, fırsat eşitliği ve yaygın eğitim konularında sanki hiçbir gelişme yaşanmamış gibi davranmaktadır. Oysa 1739 sayılı Millî Eğitim Temel Yasası'nın 8. maddesiyle fırsat ve imkân eşitliği açıkça hükme bağlanmış, 1973 sonrasında bu doğrultuda reformlar yapılmıştır. Ayrıca, öğretmen istihdamında ad çekme sistemi ve ekonomik iyileştirmelerle, 651 sayılı yasa sayesinde öğretmenlerin maddi ve sosyal güvenceleri güçlendirilmiştir; öğretmen yardımlaşma sandığı da yasama sürecine girmiştir.

Mehmetoğlu, planda yer alan bazı iddiaların rakam oyunları ile çarpıtıldığını ileri sürmüştür; eğitimdeki ilerlemelerin 1975 verileriyle sınırlandırılmasının yanıltıcı olduğunu belirtmiştir. Temel Eğitim Yasası ve 1750 sayılı Yasa (Üniversiteler Kanunu) doğru biçimde işletilseydi, planın öngördüğü birçok hedefin zaten gerçekleşmiş olacağını savunmuştur. 18 üniversitenin kısa sürede ülke geneline yayılmasının büyük bir başarı olduğunu, ancak planın bu gelişmeyi yok saydığını söylemiştir.

Planda öngörülen hedefler —ilköğretimde %100, ortaöğretimde %60, yükseköğretimde %15 okullaşma oranı— Mehmetoğlu'na göre gerçekçi değildir; çünkü 222 sayılı Kanun'un da benzer bir öngörüsü on yıl içinde gerçekleşmemiştir. Yine de okul öncesi ve temel eğitime öncelik verilmesini olumlu bulmuştur. 1739 sayılı yasanın 25. maddesinde tanımlanan temel eğitim bölge okulları ve yatılı bölge okullarının hâlâ yeterince uygulanmadığını, planın bu kavramları karıştırdığını eleştirmiştir.

Ayrıca, ilkokul kitaplarının yıllardır ücretsiz dağıtıldığını hatırlatarak bunun yeni bir uygulama gibi sunulmasına karşı çıkmış; eğitim enstitülerinde alınan fazla sayıda öğrencinin gelecekte öğretmen enflasyonu yaratacağı uyarısında bulunmuştur. Son olarak, öğretmenliğin siyasallaşmasından derin üzüntü duyduğunu belirterek, eğitimin partiler üstü bir alan olarak korunmasının zorunlu olduğunu vurgulamıştır (CSTD, C. 39, B. 8, s. 347-349).

18- Cumhuriyet Senatosu Elazığ Üyesi Cahit Dalokay Ve Arkadaşlarının, Başta Eğitim Enstitüleri Olmak Üzere Milli Eğitimimiz Üzerinde Bir Genel Görüşme Açılmasına Dair Önergelerinin Kabulü Üzerine Önerge Lehinde Yaptığı Konuşması

Sait Mehmetoğlu'nun 9 Ocak 1979 tarihinde yaptığı bu konuşması, Cumhuriyet Senatosu'nda Millî Eğitim Bakanlığının icraatları hakkında genel görüşme ve araştırma talebi vesilesiyle yaptığı en kapsamlı ve sert eleştirilerden biridir.

Mehmetoğlu, konuşmasının başında, Adalet Partisi Grubu'nun önergesiyle Millî Eğitim politikalarının denetlenmesini istediklerini hatırlatmış; ancak “yetkili Bakanın bile bu toplantıya katılmamasını” ciddiyetsizlik olarak nitelemiştir.

Konuşmasında, Türkiye'nin eğitim politikalarının Anayasa ve 1739 sayılı Millî Eğitim Temel Yasası'nda belirlenen ilkelerden uzaklaştığını, özellikle CHP hükümetinin döneminde eğitim kurumlarının siyasallaştığını savunmuştur. 1977–1978 öğretim yılını “Türk Millî Eğitiminde bir kayıp yıl” olarak tanımlayan Mehmetoğlu, 10 binin üzerinde yönetici ve öğretmen, 20 bin öğrencinin yerlerinden edildiğini, eğitim enstitülerinde baskı, korku ve can güvenliği endişesinin hâkim olduğunu ileri sürmüştür.

Eğitim kurumlarında “senden-benden” ayrımıyla yapılan atamaların ve kıyımların, öğretmenliği bir meslek olmaktan çıkararak siyasi kimliklerin alanına ittiğini vurgulamıştır. Özellikle 1739 sayılı Yasa'nın 45. maddesine atıfla, öğretmen adaylarının seçiminde “genel kültür, alan bilgisi ve pedagojik formasyon” şartı aranması gerektiğini belirtmiş; buna rağmen, “Danıştay kararını uygulayacağız” bahanesiyle liyakat ilkesinin çiğnendiğini, her lise mezununun öğretmen yapılmasının mesleğe ve topluma zarar verdiğini savunmuştur.

Mehmetoğlu, 1974'te af kapsamında okullarına dönen öğrencilerin, yalnızca 45 günlük hızlandırılmış programlarla mezun edilmelerini eğitimde ciddiyetin çöküşü olarak nitelendirmiştir. Bu uygulamaların öğretmen enflasyonuna yol açacağını, iki yıl sonra binlerce öğretmenin işsiz kalacağını öngörmüştür. Ayrıca, öğretmen yetiştiren enstitülerin sayısının azaltılacağı yönündeki bakan beyanlarını, Adalet Partisi'nin eleştirilerini doğrulayan bir gelişme olarak değerlendirmiştir.

Konuşmanın ilerleyen kısmında, dil politikaları üzerinden TÖB-DER'i (Türkiye Öğretmenler Birliği) eleştirmiş, Türkçenin zorlamayla sadeleştirilmesini dilin doğasına zarar veren bir tutum olarak görmüştür. Okul kitaplarındaki gecikmeler, kâğıt tahsislerindeki usulsüzlükler ve Atatürk'le ilgili “Türk Gencinin El Kitabı”nın 50 bin adet

basılmasına rağmen depolarda bekletilmesini örnek göstererek, millî değerlerin eğitimden uzaklaştırıldığı eleştirisini yöneltmiştir.

Eğitim yönetiminde geniş çaplı personel değişikliklerini de somut rakamlarla dile getirmiştir: 67 ilin 66'sında millî eğitim müdürlerinin değiştirildiğini, 300 halk eğitim müdürünün, 500 müdür yardımcısının ve 20 genel müdürün görevden alındığını, bu atamaların 2287 sayılı Yasa'ya açıkça aykırı olduğunu söylemiştir. Talim ve Terbiye Kurulu üyelerinin kararlarına rağmen görevden uzaklaştırıldıklarını, teftiş kurulunun siyasal amaçlarla kullanıldığını ileri sürmüştür.

Son olarak, dış ülkelerde görev yapan öğretmenlerin ve kültür ataşelerinin diplomatik teamüllere aykırı biçimde geri çağrıldığını, seçimlerde liyakatin değil “dost kayırmanın” belirleyici olduğunu belirtmiştir. Dış ülkelerdeki Türk çocuklarının eğitimini korumak için gönderilen öğretmenlerin yerine uygun olmayan kişilerin tayin edilmesinin hem Türkiye'nin itibarı hem de yurtdışındaki Türk kimliğinin geleceği açısından tehlikeli olduğunu vurgulamıştır.

Sonuçta Mehmetoğlu, Millî Eğitim Bakanlığındaki keyfî uygulamaların, öğretmenlik mesleğini ve millî eğitimin bütünlüğünü zedelediğini savunarak, Senato'nun bir araştırma komisyonu kurarak olayları yerinde incelemesini istemiştir. Mehmetoğlu'nun, “Şüphe ve kaygılara açıklık getirmek vicdan borcumuzdur” diyerek konuşmasını tamamlamıştır (CSTD, C. 40, B. 24, s. 48-51).

19- 1979 Mali Yılı Bütçesi Üzerine AP Grubu Adına Yaptığı Konuşması

Mehmetoğlu, 1979 Mali Yılı Millî Eğitim bütçesi vesilesiyle 8 Şubat 1979 tarihinde yaptığı değerlendirmede, bir yıl önceki “ayrım yapmama” ve “can güvenliğini sağlama” vaatlerinin sahada karşılık bulmadığını, yüksekokul ve eğitim enstitülerinin sık kapanmalarla siyasallaşmış bir iklime sürüklendiğini, güvenlik gerekçesiyle sıkıyönetime sığınmanın temel sorunları çözmediğini dile getirerek konuşmasına başlamıştır.

Millî eğitimin Anayasa ve 1739 sayılı Temel Kanun'daki amaçlarından sapıldığını, bakanlık uygulamalarının “hukuk devleti” söylemiyle çeliştiğini, Danıştay kararlarının seçmeci biçimde uygulanıp öğretmenlik mesleğinin liyakat esaslarının (genel kültür–alan bilgisi–pedagojik formasyon) zedelendiğini ileri sürmüştür.

Öğretmen istihdamında ad çekme ve mecburi hizmet mekanizmalarının tutarsız işletildiğini, yersiz atama–yer değiştirmelerin bütçede yolluk şişkinliği yarattığını, Doğu ve Güneydoğu'da öğretmen yokluğu nedeniyle okulların kapalı kaldığını, ikili–üçlü öğretimin “kalıcı bir sistem” hâline gelmesinden kaygı duyduğunu belirtmiştir.

TÖBDER'in bakanlık içinde nüfuz kazandığı, merkez teşkilatta geniş kapsamlı kadro değişiklikleri yapıldığı, Talim ve Terbiye kararlarının baypas edildiği, teftişin siyasal amaçlarla kullanıldığı ve bazı sınav–kitap süreçlerinde savurganlık ve keyfilik görüldüğü iddialarını somut örneklerle sıralamıştır.

Mehmetoğlu, Politika önerilerini öğretmen merkezli ve planlama odaklı bir çerçevede toplamıştır. Öğretmenin insan onuruna yakışır statüsünün güçlendirilmesi, Talim ve Terbiye'nin “beyin” işlevinin etkinleştirilmesi, merkez teşkilatın bilimsel reorganizasyonu, atamalarda Planlama Dairesi değerlendirmesinin esas alınması gerektiğini vurgulamıştır.

Öğretmen Yardımlaşma Sandığı'nın yasalaştırılmasını, Temel Eğitim Yasası'na dayalı temel eğitim bölge okulları ve yatılı bölge okullarının yaygınlaştırılmasını istemiş; ilköğretim yapısında 51. maddenin verdiği yetkinin Bakanlıkça aktif kullanılması gerektiğini dile getirmiştir.

Ders programı ve ders kitabı hazırlıklarında üniversitelerle kurumsal işbirliği, sağır–kör öğrencilerde kapsama oranının yükseltilmesi, fen ve deneme liseleri çıktılarının ortaöğretim programlarına yansıtılması, teftiş sisteminin cezalandırma odaklı yapıdan rehberlik ve işbaşında yetiştirme işlevine dönüştürülmesi gerektiğini vurgulamıştır.

Yükseköğretimde ise parçalı rejimlerin tek statüde bütünleştirilmesini, 1750 sayılı yasanın bu yönde ele alınmasını, tam gün çalışma–rotasyon–bölgesel denge ilkeleriyle yeni kurulan üniversitelerin işlerliğinin artırılmasını, Üniversitelerarası Kurul'a planlama yetkisi verilerek insan gücü ihtiyaçlarına göre kontenjan–program tasarımının yapılmasını önermiştir.

Mehmetoğlu'nun; 1978'in “kayıp yıl” olduğunu, fakat hukuki süreklilik, depolitizasyon, liyakat ve planlı yönetim doğrultusunda atılacak somut adımların bütçeyi işlevsel kılabileceğini vurgulayan bir konuşma yapmıştır (CSTD, C. 42, B. 38, s. 42-47).

3.5.2.6. Yazılı soru önergeleri

1- Devlet Bakanı Salih Yıldız'a Toprak Reformu Müsteşarına Beyanat İçin Yetki Verip Vermediğine Dair Sorusu

Sait Mehmetoğlu, Devlet Bakanı Salih Yıldız'a Toprak Reformu Müsteşarının basına beyanat vermesinin bağlı bulunduğu Bakanlıktan yetki almasıyla yapılabileceğini vurgulayarak yetki verip vermediğini Bakan Salih Yıldız'a sormuş; Bakan Yıldız da

gerekli yetki verilmediği halde beyanat veren müsteşarla ilgili tahkikat başlatıldığını açıklamıştır (CSTD, C. 19, B. 28, s.275).

2- Bayındırlık Bakanına Nusaybin-Cizre, Nusaybin-Midyat ve Mardin-Ömerli Yollarına Dair Sorusu

Sait Mehmetoğlu, Bayındırlık Bakanı'na yönelttiği bu soru önergesinde Mardin bölgesindeki karayolu yatırımlarının durumunu gündeme getirmiştir. Üç sorusuyla özellikle bölgenin ulaşım altyapısına ilişkin somut bilgi talep etmiştir:

1. Nusaybin-Cizre İpekyolu'nun 1976 yılı içinde tamamlanıp tamamlanmayacağını,
2. Nusaybin-Midyat yolunun 1976 bütçesiyle hangi aşamaya getirilebileceğini,
3. Mardin-Ömerli-Midyat yolunun aynı yıl içinde stabilize çalışmalarının bitip bitmeyeceğini sormuştur.

Bu önerge, Mehmetoğlu'nun Mardin'in ekonomik ve sosyal kalkınması için karayolu ulaşımının geliştirilmesini öncelikli mesele olarak gördüğünü göstermektedir (CSTD, C. 26, B. 35, s. 102).

3- Turizm ve Tanıtma Bakanlığına Mor Gabriyel Kilisesinin Yol ve Elektrik İşlerinin Durumuna Dair Sorusu

Sait Mehmetoğlu, Turizm ve Tanıtma Bakanı'na yönelttiği bu soru önergesinde Midyat'taki Deyr-el-Umar (Mor Gabriel) Manastırı'nın yol ve elektrik altyapısının iyileştirilmesi konusunu gündeme getirmiştir.

Manastır Vakfı Yönetim Kurulu'nun Bakanlığa yaptığı başvuruya dikkat çekerek, Fransa ve diğer ülkelerden gelen ziyaretçilerin sayısının arttığını, bu nedenle bölgenin turizm potansiyeli açısından gerekli düzenlemelerin yapılmasının önem taşıdığını belirtmiştir.

Mehmetoğlu, hem inanç turizmine hem de bölgenin uluslararası tanıtımına katkı sağlayacak bu taleplerin Bakanlıkça nasıl değerlendirildiğini sormuştur (CSTD, C. 26, B. 35, s. 135).

4- Dış İşleri Bakanına Suriye'de Arazisi Bulunan Vatandaşların Hakları ve Irak Uçaklarının Barzani Harekâtında Sınırdaki Bulunan Vatandaşların Zararlarının Durumuna Dair Sorusu

Sait Mehmetoğlu, Dışışleri Bakanı'na yönelttiği bu soru önergesinde iki önemli dış politika ve sınır güvenliği meselesini gündeme getirmiştir. İlk olarak, Suriye'de arazisi bulunan Türk vatandaşlarının mülkiyet haklarının iadesi konusunu sormuş; uzun süredir çözülemeyen bu meselenin akıbeti hakkında net bir açıklama istemiştir.

İkinci olarak, Irak uçaklarının Barzani harekâtı sırasında Türkiye sınırını ihlal ederek Silopi'de yol açtığı maddi zararlara değinmiş; yerel idarelerin hazırladığı raporların yetersiz olduğunu, mahkeme tespitlerine göre zarar miktarının çok daha yüksek çıktığını belirterek, bu konuda Dışışleri Bakanlığının ne gibi bir girişimde bulunacağını sormuştur. Bu önerge, Mehmetoğlu'nun hem vatandaş haklarını hem de sınır bölgelerinin güvenliğini yakından takip eden bir yaklaşım sergilediğini göstermektedir (CSTD, C. 26, B. 37, s. 425).

5- Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanına Mardin İlinin Elektrifikasyon Çalışmaları İle İlgili Durumuna Dair Sorusu

Sait Mehmetoğlu, Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanı'na yönelttiği bu sorularında Mardin'deki köy elektrifikasyonu çalışmalarının ilerleyişini sormuş; hem mevcut durumun hem de iller arası hizmet dengesinin gözetilip gözetilmediğinin açıklanmasını istemiştir (CSTD, C. 31, B. 35, s. 667).

Bakan Selahattin Kılıç cevabında, 1976 yılında Mardin'e bağlı 104 köyde etüt ve proje çalışmalarının tamamlandığını, 1977 iş sezonunda bu köylerin elektrik tesislerinin yapımına başlanacağını, önemli bir kısmının aynı yıl içinde, tamamının ise 1978 yılı sonuna kadar bitirileceğini bildirmiştir. Ayrıca Mardin'in "kalkınmada öncelikli yöre" statüsünde olduğunu belirterek, köy elektrifikasyonuna özel hız verildiğini ifade etmiştir.

Bakan'ın açıklamasına göre, Mardin'in 719 köyünden 40'ı elektriğe kavuşmuş, 104 köyün yapımı programa alınmış, 161 köyde de proje çalışmaları sürmektedir. Böylece il genelinde 305 köyün elektrifikasyon planına dâhil edildiğini ve dört yıl içinde tüm köylerin elektriğe kavuşturulmasının hedeflendiğini belirtmiştir. Mehmetoğlu, verilen bu yanıt için teşekkür etmiştir (CSTD, C. 31, B. 35, s. 675).

6- Orman Bakanı Vecdi İlhan'a Güneydoğu Anadolu'nun Orman ve Çevre Politikalarına Dair Sorusu

Sait Mehmetoğlu, Orman Bakanı'na yönelttiği bu soru önergesinde, Güneydoğu Anadolu'nun orman ve çevre politikalarına ilişkin üç önemli meseleye dikkat çekmiştir. İlk olarak, Diyarbakır Orman İşletmesi'ne bağlı bazı yörelerde korumaya alınmış

meşeliklerin köylüler üzerinde olumlu etkiler yarattığını, hatta bu alanların av ve mesire yeri haline geldiğini belirtmiş; ancak son dönemde bu faaliyetlerin durdurulması ve mevcut alanların tahrip edilmesini eleştirmiştir. Bakanlıktan, bu konudaki tutum ve planlamalar hakkında açıklama istemiştir.

İkinci olarak, Diyarbakır merkezli Orman Bölge Müdürlüğü ve Ağaçlandırma Başmüdürlüğü kuruluşlarını memnuniyetle karşıladığını belirterek, 1978 yılı programı çerçevesinde Mardin ilinde yapılacak ormancılık ve ağaçlandırma hizmetlerinin detaylarının yazılı olarak bildirilmesini talep etmiştir.

Üçüncü olarak, 1977 yılında Orman Bakanlığında yapılan reorganizasyon ile oluşturulan yeni genel müdürlükler arasında özellikle “Orman-Köy” projesine değinmiş; bu program kapsamında Mardin’de geliştirilen projeler ve uygulama planlarının neler olduğunu sormuştur.

Orman Bakanı Vecdi İlhan, soruların yazılı olarak cevaplandırılacağını belirtmiştir. Bu önerge, Mehmetoğlu’nun çevre, kırsal kalkınma ve köylü refahını merkeze alan pragmatik bir çevre politikası anlayışını yansıtmaktadır (CSTD, C. 36, B. 31, s. 391).

7- Bayındırlık Bakanı Şerafettin Elçi’ye Midyat-Nusaybin Karayolu Çalışmalarına Dair Sorusu

Sait Mehmetoğlu, bu soru önergesinde Mardin–Midyat–Nusaybin karayolunun durumunu gündeme getirmiştir. Uzun süredir yapımı süren bu yolun 1979’da trafiğe açılmasının planlandığını, ancak çalışmaların durdurulduğu yönünde duyumlar aldığını belirterek, çalışmaların neden durdurulduğunu Bayındırlık Bakanına sormuştur.

Bakan Elçi, çalışmaların durmadığını, 52 milyon liralık ödenekle projenin hızlandırıldığını ve 1979 sonrasında da artarak devam edeceğini bildirmiştir (CSTD, C. 42, B. 39, s. 229).

8- Bayındırlık Bakanı Şerafettin Elçi’ye Oyalı Nahiyesinin Nusaybin-Cizre Karayoluna Bağlanması Çalışmalarına Dair Sorusu

Sait Mehmetoğlu, Bayındırlık Bakanına yönelttiği bu kısa soruda, Mardin’in İdil ilçesine bağlı Oyalı nahiyesinin Nusaybin–Cizre İpekyolu’na bağlanıp bağlanmayacağını ve 1979 yılı yatırım programında bu projenin yer alıp almadığını sormuştur.

Bayındırlık Bakanı Şerafettin Elçi, soruya tek cümleyle yanıt vererek, “Vardır Sayın Başkan” ifadesiyle bu bağlantı yolunun 1979 yılı programında bulunduğunu teyit etmiştir (CSTD, C. 42, B. 39, s. 229).

3.5.2.7. Sözlü soruları

1- Maliye Bakanı Deniz Baykal’a Öğretmen Ödenekleri ile İlgili Sorusu

Sait Mehmetoğlu, Senato’da yaptığı konuşmada kırsal bölgelerde hizmet veren ilkokul öğretmenlerinin durumunu gündeme getirerek, hâkim, savcı, kaymakam ve teknik elemanlara verilen yan ödemelerin öğretmenler için de düşünülmesi gerektiğini belirtmiştir. Özellikle 657 sayılı Kanunun 195 ve 197. maddelerinin uygulanmadığını ve hükümet programında bu konuda herhangi bir düzenlemeye yer verilmediğini vurgulamış, 1974 bütçesinde mahrumiyet ödeneği için kaynak ayrılıp ayrılmayacağını Maliye Bakanı’ndan sormuştur.

Maliye Bakanı Deniz Baykal ise, bu konuda bir yönetmelik tasarısının hazırlanmakta olduğunu, çalışmalar tamamlandığında bütçeye nasıl bir imkân sağlanacağını netleştireceğini ifade ederek konunun 1974 bütçesinde açıklık kazanacağını dile getirmiştir.

Bu diyalog, Mehmetoğlu’nun kırsal kesimde görev yapan öğretmenlerin haklarını savunan bir yaklaşım sergilediğini, Baykal’ın ise henüz hazırlık aşamasında olan düzenlemelere işaret ederek temkinli bir yanıt verdiğini göstermektedir (CSTD, C. 13, B. 32, s.550).

2- Hüseyini - Cizre Devlet Yolu Asfaltlanması Bitirilmesi ve Mardin, Midyat, Cizre Devlet Yolunun Asfaltlanmak Üzere Programa Alınıp Alınmadığına Dair Sorusu

Sait Mehmetoğlu, Cizre, Mardin, Midyat yollarının asfaltlanması ile ilgili Bayındırlık Bakanı Erol Çevikçe’ye soru yöneltmiştir. Bakan Bey cevabı yazılı olarak iletceğini söylemiştir (CSTD, C. 15, B. 56, s. 503).

3- Orman Bakanı Ahmet Şener'e Mardin Meşelikleri ve Mesire Alanları ile ilgili Düşüncelerine Dair Sorusu

Mehmetoğlu, Mardin meşelikleri ve mesire alanlarının korunup geliştirilmesine dair Orman Bakanı Ahmet Şener'e soru yöneltmiştir. Bakan Bey, konuyla ilgileneceğini ve Senatörün rahat olmasını söylemiştir (CSTD, C. 16, B. 57, s. 30).

4-Köy İşleri Bakanı Mustafa Ok'a Mardin'in İçme Suyu ve Göçebe Vatandaşların İskânlarına Dair Sorusu

Mehmetoğlu, Mardin'in içme suyu ve Göçebe vatandaşların iskânlarına dair Köy İşleri Bakanı Mustafa Ok'a iki soru yöneltmiştir. Bakan, içme suyu ile ilgili soruyu yazılı bildireceğini söyledikten sonra göçebe vatandaşların iskânları için Devlet Planlama Teşkilatı'nın ödenek ayıramamasını gerekçe göstererek bu sorunun çözilemeyeceğini üzümlere belirtmiştir (CSTD, C. 16, B. 60, s. 460).

5- Sanayi ve Teknoloji Bakanı Mehmet Gölhan'a Mazıdağı'nda Fabrika Yapılıp Yapılmayacağına Dair Sorusu

Sait Mehmetoğlu, Sanayi ve Teknoloji Bakanı'na Mazıdağı'nda fabrika kurulup kurulmayacağını sormuştur. Bakan Mehmet Gölhan cevabında, bölgede en azından bir konsantrasyon (zenginleştirme) tesisinin yapılacağını belirtmiş, ancak özel olarak bir gübre fabrikası için henüz etüt yapılmadığını, bu nedenle kesin bir şey söylemenin mümkün olmadığını ifade etmiştir. Türkiye'nin 1995'lerde 12 milyon ton gübre ihtiyacı olacağını hatırlatarak, bu ihtiyacın yerli üretimle karşılanmasının zorunlu olduğunu, bu bağlamda gübre fabrikalarının Mardin, Urfa veya Diyarbakır çevresinde kurulmasının muhtemel olduğunu dile getirmiştir (CSTD, C. 20, B. 32, s. 327).

6- Ulaştırma Bakanı Nahit Mentеше'nin Konuşması Sırasında PTT Emeklileri ve Binalarının Durumuna Dair Sorusu

Sait Mehmetoğlu, Ulaştırma Bakanı'na yönelttiği sorularında, iki somut konuya değinmiştir. İlk olarak PTT dağıtıcıları ve hat bakıcılarının emekliliklerinde hizmet zammı uygulanıp uygulanmayacağını sormuş; bu kesimin ağır ve yıpratıcı çalışma koşullarına dikkat çekmiştir. İkinci olarak ise, Doğu ve Güneydoğu Anadolu'daki ilçelerde PTT binaları ve lojmanlarının yapımına öncelik verilmesinin planlanıp planlanmadığını gündeme getirmiştir.

Bakan Nahit Menteşe, bu iki sorunun yazılı olarak cevaplandırılacağını belirtmiştir. Mehmetoğlu'nun bu girişimi, bölgesel hizmet eşitsizliğine ve kamu personelinin çalışma koşullarına dair duyarlılığını yansıtmaktadır (CSTD, C. 31, B. 33, s. 298).

3.6. Cemil Çeçan

3.6.1. Biyografisi

3 Nisan 1939 (8 Haziran 1943) da Mardin Kızıltepe İlçesi (Bünyas) Büyükdere Köyünde doğdu. Mehmet Bey ve Medine Hanım'ın oğludur (TBMM Arşivi, Cemil Çeçan'ın Tercüme-i Hal Belgesi, Sicil No: 481). İlk ve ortaöğreniminden sonra 1963'de Mardin Lisesini, 1968'de İzmir Ege Özel Mimarlık ve Mühendislik Yüksekokulu İnşaat Bölümünü bitirdi. 1 Nisan 1969'da askerlik hizmetini yerine getirmek üzere Yedek Subay Okuluna girdi. 30 Eylül 1969'da Yd. Top. Asteğmen rütbesiyle mezun olarak 15. Füze Üs. K. emrine atandı. 30 Mart 1970'de Yd. Teğmenliğe yükseltildi. 1 Ekim 1970'de terhis edildi. 1970-1979 arası şantiye şefi ve müteahhit olarak serbest çalıştı. Aynı zamanda yerel Yeşilova Gazetesinin sorumlu müdürlüğünü yaptı. 1973'de CHP'de politikaya girdi. Kızıltepe İlçe Örgütü yönetiminde görev aldı. İlçe denetçisi oldu. 8 Haziran 1943 olan doğum tarihi, Viranşehir Asliye Hukuk Hâkimliğinin 9 Nisan 1979 gün ve 100-82 sayılı kararı ile 3 Nisan 1939 olarak düzeltilmiştir* (Çoker, 1998b, s. 709).

1979'da yapılan Cumhuriyet Senatosu üçte bir yenileme seçiminde C.H.P. adayı olarak Mardin Üyeliğine seçildi (TBMM Arşivi, Cemil Çeçan'ın Seçim Mazabatası). Senato'da Bayındırlık, Ulaştırma ve İmar-İskân Komisyonunda üye olarak çalıştı. 12 Eylül 1980'de Silahlı Kuvvetlerin ülke yönetimine el koymasında yasama ve yürütme gücünü üstlenen Millî Güvenlik Konseyi tarafından yasama meclisleri kapatılmakla üyeliği sona erdi. Senato'dan ayrıldıktan sonra politika ile ilişkisini keserek mesleki inceleme ve araştırmalarla meşgul oldu. 1983- 1985 arası Suudi Arabistan'da El-Hudair Yol Şirketinde taşeron, şantiye şefi ve proje mühendisi olarak çalıştı. (Çoker, 1998b, s. 709-710).

* 8 Haziran 1943 olan doğum tarihi, Viranşehir Asliye Hukuk Hâkimliğinin 9 Nisan 1979 gün ve 100-82 sayılı kararı ile 3 Nisan 1939 olarak düzeltilmiştir.

Çeçan, 1 Nisan 1977'de Bayan Songül (1954) ile evlenmiş olup, Devrim (1977), Derya (1979), Mehmet Derviş (1980), Mehmet Mesut (1982) ve Mehmet Murat' (1993) ın babasıdır (TBMM Arşivi, Cemil Çeçan'ın Tercüme-i Hal Belgesi, Sicil No: 481).

3.6.2. Senato faaliyetleri

3.6.2.1. Görev aldığı komisyonlar

27 Kasım 1979 Bayındırlık, Ulaştırma ve İskân Komisyonu'nda (CSTD, C. 44, B. 9, s. 223), aynı tarihte Tarım ve Köy İşleri Komisyonu'nda (CSTD, C. 44, B. 9, s. 225-226), 22 Ocak 1980 tarihinde Devlet Demiryollarının içinde bulunduğu durum hakkında kurulan Araştırma Komisyonu'na Kâtip olarak (CSTD, C. 44, B. 24, s. 534), 20 Mart 1980 tarihinde, eğitim politikamızın ve düzeninin yurdun gerçeklerine ve kalkınma ihtiyaçlarına uygun olup olmadığı ve bu hususlarda alınması gerekli tedbirler hakkında kurulan Araştırma Komisyonu'nda açık bulunan kâtip üye olarak (CSTD, C. 47, B. 47, s. 4) görev almıştır.

3.6.2.2. Genel kurul konuşmaları

1- 1980 Mali Yılı Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı Bütçesi Üzerine CHP Grubu Adına Yaptığı Konuşması

Cemil Çeçan, Cumhuriyet Senatosu'nda Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı bütçesi üzerine 10 Şubat 1980 tarihinde yaptığı konuşmada, Türkiye'de tarımın ekonomik ve sosyal kalkınmadaki merkezi rolünü vurgulamış, artan nüfus karşısında tarımın stratejik öneminin her geçen gün daha da arttığını belirtmiştir. Dünyada olduğu gibi Türkiye'de de gıda güvenliği meselesinin, iklim koşullarının belirsizliği nedeniyle hayati bir konu haline geldiğini ifade eden Çeçan, Cumhuriyetin kuruluş yıllarında gıda ihtiyaçlarını karşılamada büyük güçlükler yaşandığını, ancak bugün gelinen noktada tarımsal üretimin nüfus artışıyla orantılı biçimde yükselmiş olduğunu söylemiştir. Buna rağmen, mevcut üretim artışının, kullanılan tarım makineleriyle doğru orantılı gelişmediğini, verimliliğin hâlâ düşüklük gösterdiğini dile getirmiştir.

Çeçan, 1950'li yıllarda Türkiye'de yalnızca 12 bin traktörle 8 milyon ton buğday üretildiğini, günümüzde traktör sayısının 400 bine çıkmasına rağmen üretimin yalnızca 17 milyon tona ulaşabildiğini hatırlatarak, bu durumun tarımsal makineleşmenin amacına

uygun kullanılmadığını açıkça ortaya koyduğunu belirtmiştir. Traktör sayısındaki bu olağanüstü artışa rağmen, elde edilen ürün miktarının aynı ölçüde artmamasının, plansız üretim ve verimsiz kaynak kullanımının bir sonucu olduğunu ifade etmiştir. Çeçan, Türk tarımının modernleşmesi için teknik olanakların artırılması, makine parkının düzenlenmesi ve özellikle köylünün traktör, ekipman ve yedek parça ihtiyacının zamanında karşılanmasının zorunlu olduğunu vurgulamıştır.

Konuşmasının devamında toprak mülkiyetindeki adaletsiz dağılıma dikkat çeken Çeçan, Türkiye’de tarım yapılan toprakların büyük bölümünün küçük mülkiyet yapısında, geri kalan kısmının ise toprak ağalarının elinde bulunduğunu dile getirmiştir. Bu durumun sosyal adalet ilkeleriyle bağdaşmadığını ifade eden Çeçan, gerçek bir toprak reformunun yapılması gerektiğini savunmuştur. MC hükümetleri döneminde Urfa bölgesinde gerçekleştirilen reform uygulamalarının amacından saptırıldığını ve birçok haksızlığa neden olduğunu da eleştirmiştir. Tarım makinelerinin artmasıyla birlikte büyük toprak sahiplerinin üretimden çekilerek topraklarını ortakçılara ve yarıcılara bıraktıklarını, küçük toprak sahiplerinin ise geçim sıkıntısı nedeniyle Avrupa’ya göç ettiğini, bu nedenle üretimin sürdürülebilirliğinin tehdit altında olduğunu belirtmiştir.

Çeçan, küçük toprakların kooperatifleşme yoluyla işletilmesi gerektiğini, Ziraat Bankasının bu oluşumlara tam destek vermesinin zorunlu olduğunu ifade etmiştir. Ziraat Bankasının mevcut kredi politikalarının günün ekonomik koşullarının çok gerisinde kaldığını belirten senatör, bir dekar arazi için bankanın 30 lira gibi sembolik bir kredi verdiğini, oysa gerçek maliyetin 350–400 lira civarında olduğunu dile getirmiştir. Çeçan’a göre, bu dengesizlik çiftçiye tefecilerin eline bırakmakta ve üreticiyi borç sarmalına sürüklemektedir. Bu durumun önüne geçilmesi için kredi miktarlarının yükseltilmesi, tarımsal girdilerin (gübre, ilaç, tohum, akaryakıt) sübvansiyonlarla ucuzlatılması gerektiğini vurgulamıştır.

Cemil Çeçan, tarımın yalnızca üretim değil aynı zamanda sosyal bir denge unsuru olduğunu, köylünün topraktan kopmasının şehirlerde gecekondulaşma, işsizlik ve toplumsal sorunlara yol açtığını ifade etmiştir. Ecevit Hükümeti döneminde uygulanan taban fiyat politikalarının (özellikle şeker pancarı ve ayçiçeğinde) olumlu sonuçlar verdiğini, çiftçiye güven kazandığını söylemiştir. Ancak uzun vadede tarımda istikrarlı kalkınma için planlı üretim ve üretim değerlendirmesi sisteminin zorunlu olduğunu dile getirmiştir.

Çeçan, Türkiye’nin sahip olduğu sulama potansiyelinin yeterince değerlendirilemediğini belirterek, Mardin, Urfa ve Konya ovalarının bir an evvel

sulamaya açılması gerektiğini vurgulamıştır. Türkiye’de 8,5 milyon hektar sulanabilir arazi bulunmasına rağmen bunun yalnızca 2,5 milyon hektarının etkin biçimde sulandığını, bu durumun hem altyapı eksikliklerinden hem de mülkiyet yapısındaki dağınıklıktan kaynaklandığını açıklamıştır. Sulama projelerinin verimli olabilmesi için mülkiyetin toplulaştırılması ve drenaj kanallarının açılması gerektiğini belirtmiştir.

Gübre üretimi ve kullanımına da değinen Çeçan, Türkiye’nin dışa bağımlı gübre politikasının sürdürülemez olduğunu, Mazıdağı’ndaki fosfat yataklarının yıllarca ihmal edildiğini ifade etmiştir. Ecevit Hükümetinin bu alanda yerinde bir adım atarak, hammadenin bulunduğu bölgede gübre fabrikası kurulmasına öncülük ettiğini açıklamıştır. Gübreye yapılan zamların çiftçiye gübre kullanımından uzaklaştıracağını ve verimi düşüreceğini de özellikle vurgulamıştır. Aynı şekilde tohumculuk projesinin ülke tarımı için bir dönüm noktası olduğunu, Çorum ve Çankırı’daki uygulamalarda büyük başarı elde edildiğini, bu projenin yaygınlaştırılması halinde Türkiye’nin birçok tarım ürününde dışa bağımlılıktan kurtulabileceğini söylemiştir.

Çeçan, tarımın sadece bitkisel üretimden ibaret olmadığını belirterek hayvancılığın ve su ürünlerinin geliştirilmesinin de zorunlu olduğunu ifade etmiştir. Türkiye’nin hayvan varlığı açısından zengin olmasına rağmen verimliliğin son derece düşük olduğunu, Avrupa ile gelir farkının on katı bulduğunu açıklamıştır. Hayvancılığın kaderine terk edildiğini, kredilerin yanlış kullanıldığını ve yem sorununun çözülemediğini ifade etmiştir. Aynı şekilde, üç yanı denizlerle çevrili bir ülke olmasına rağmen su ürünlerinden yeterince yararlanılamadığını, özellikle Doğu ve Güneydoğu Anadolu’da tarla balıkçılığının yaygınlaştırılması gerektiğini vurgulamıştır.

Konuşmasının ilerleyen bölümlerinde gıda sanayine ve teknolojisine değinen Çeçan, konservecilik ve ambalajlama teknolojilerinin geliştirilmesi gerektiğini belirtmiştir. Tarım ürünlerinin değer kaybını önlemek için bu sektörlerin güçlendirilmesinin zorunlu olduğunu ifade etmiştir. Ayrıca, en verimli tarım arazilerinin sanayiye açılmasının büyük bir hata olduğunu, Türkiye’nin sanayileşme politikasını tarım ürünleri sanayisi ekseninde yürütmesi gerektiğini savunmuştur. Çeçan, gizli işsizliğin azaltılmasının, tarımsal üretimle sanayiye bütünleştirmekle mümkün olacağını belirtmiştir.

Cemil Çeçan, Türkiye’nin seracılık bakımından son derece elverişli bir ülke olduğunu, güneş enerjisinin tarımsal üretimde ve ürün kurutmada değerlendirilmesi gerektiğini ileri sürmüştür. Enerji kaynaklarının hızla tükenmekte olduğu bir dönemde, güneş ve biyolojik enerji kaynaklarının tarımda yaygınlaştırılmasının önemine dikkat

çekmiştir. Ayrıca, tarımsal eğitim konusuna da değinerek, ziraat mühendislerinin, veterinerlerin ve teknisyenlerin köylüyle doğrudan temas içinde çalışması gerektiğini, çiftçilerin modern üretim teknikleri konusunda eğitilmesinin zorunlu olduğunu vurgulamıştır.

Son olarak, Çeçan, iç ve dış ekonomik baskıların etkisiyle yapılan devalüasyon ve zamların Türk çiftçisini ağır biçimde sarstığını, “çiftçinin belini doğrultmasının artık çok güç hale geldiğini” ifade etmiştir. Hükümetin, tarım kesiminin yaralarını sarması gerektiğini belirterek, 1980 yılı Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı Bütçesinin ülke tarımı, üreticiler ve çalışanlar için hayırlı olması temennisinde bulunarak konuşmasını tamamlamıştır (CSTD, C. 46, B. 35, s. 283-287).

3.7. İsmet Muharremogulları

3.7.1. Biyografisi

22 Ocak 1938'de Mardin'de doğdu. Taha Bey ve Hamdiye Hanımın oğludur. İlk ve ortaöğreniminden sonra 1956'da Mardin Lisesini bitirdi. 2 Ocak 1959'da askerlik hizmetini yerine getirmek üzere Yedek Subay Okuluna girdi (TBMM Arşivi, İsmet Muharremoglu'nun Tercüme-i Hal Belgesi, Sicil No: 482).

30 Haziran 1959'da Yd. Top Asteğmen rütbesiyle mezun olarak kıt'aya verildi. 31 Aralık 1959'da Yd. Teğmenliğe yükseltildi. 30 Haziran 1960'da terhis edildi. İ.Ü. Hukuk Fakültesinde öğrenim görerek 1964'de mezun oldu. Bu arada 30 Ağustos 1963'de Yedekte Üsteğmenliğe yükseltildi. Mardin Barosuna kayıtlı olarak 2 Haziran 1965'de stajını tamamlayarak serbest avukat olarak çalışmaya başladı (Çoker, 1998b, s. 711). Adalet Partisi' (A.P.) Mardin Örgütünde politikaya girerek yönetimde görev aldı. II. Başkan ve İl Başkanlığı yaptı. 14 Ekim 1979'da yapılan Cumhuriyet Senatosu üçte bir yenileme seçiminde A.P. adayı olarak Mardin Üyeliğine seçildi (TBMM Arşivi, İsmet Muharremoglu'nun Seçim Mazbatası).

Senato'da Bayındırlık, Ulaştırma ve İmar-İskân Komisyonunda kâtip üye olarak çalıştı. 12 Eylül 1980'de Silahlı Kuvvetlerin ülke yönetimine el koymasında yasama ve yürütme gücünü üstlenen Millî Güvenlik Konseyi tarafından yasama meclisleri kapatılmakla üyelik görevi sona erdi (Çoker, 1998b, s. 712). Senato'dan ayrıldıktan sonra serbest avukat olarak çalışmasını İstanbul'da sürdürdü. Muharremoglu, 15 Ağustos 1968'de Güler Hanım (1944) ile evlenmiş olup bu evlilikten Ali (1969), Ayşe Ebru (1972)

ve Alp (1975) isimli 3 çocuğu dünyaya gelmiştir (TBMM Arşivi, İsmet Muharremoğlu'nun Tercüme-i Hal Belgesi, Sicil No: 482). İsmet Muharremoğlu 5 Haziran 2015 tarihinde vefat etmiştir.

3.7.2. Senato faaliyetleri

3.7.2.1. Görev aldığı komisyonlar

11 Aralık 1979 tarihinde, Bayındırlık ve İmar İşkân Komisyonu'na (CSTD, C. 44, B. 13, s. 272); 27 Aralık 1979 tarihinde Dilekçe Karma Komisyonu'na kâtip olarak (CSTD, C. 44, B. 9, s. 226); 15 Ocak 1980 tarihinde, Doğu Akdeniz ve Güneydoğu bölgemizin tarımsal, ekonomik sosyal ve kültürel alanlarda kalkınması için alınması gereken önlemlerle ilgili (10/85) kurulan Araştırma Komisyonu'na (CSTD, C. 44, B. 22, s. 505-506) seçilmiştir.

4. SONUÇ

27 Mayıs 1960 Askeri Darbesi sonrası yürürlüğe giren 1961 Anayasası ile Türk siyasetinde yeni bir dönem başlamıştır. 1923-1960 yılları arasında uygulanan “Tek Meclis Sistemi” yeni anayasada son bulmuş ve “Çift Meclis Sistemi”ne geçilmiştir.

Yeni sisteme göre TBMM, üyeleri halk tarafından seçilen Millet Meclisi ile üyeleri üç farklı yöntemle belirlenen Cumhuriyet Senatosu’nun birleşiminden meydana gelmiştir. Cumhuriyet Senatosu bazı yorumlara göre Millet Meclisi’nin iş yükünün paylaşılması amacıyla oluşturulmuş bir siyasi yapı iken bazı yorumlara göre ise milli iradeye karşı bir fren mekanizması vazifesi görmüştür.

C Grubu İlleri içerisinde yer alan Mardin vilayeti nüfusuna oranla 2 milletvekili ile temsil edilmiştir. 1961-1980 yılları arasında Mardin, 7 senatör tarafından temsil edilmiştir. Bu senatörler; Abdülkerim Saraçoğlu, Mehmet Kemal Oral, Abdürrahman Bayar, Mehmet Ali Arıkan, Sait Mehmetoğlu, Cemil Çeçan ve İsmet Muharremoğulları’dır.

Mardin senatörlerinin Cumhuriyet Senatosu içerisinde faaliyetlerine bakıldığında; Abdülkerim Saraçoğlu Mardin senatörleri içerisinde en aktif senatör olmuştur. Abdülkerim Saraçoğlu, 5 ilk imza sahibi olarak teklifte bulunmuş olup diğer senatörlerin yapmış oldukları tekliflere de destek vermiş ve bu çerçevede 12 imzası tespit edilmiştir. Saraçoğlu’nun çoğunluğu sağlık ile ilgili konularda olmak üzere 21 genel kurul konuşması yaptığı tespit edilmiş olup çeşitli bakanlıklara Mardin vilayetinin sosyo-ekonomik sorunları hakkında 7 adet soru önergesi vermiştir.

Mardin’in bir diğer senatörü olarak Mehmet Kemal Oral ise doğrudan bir kanun teklifi vermemiş olup diğer senatörlerin tekliflerinde 1 tane imzası tespit edilmiştir. CHP Senato Grubu adına 3 konuşma yapan Oral, Tarım ve Bayındırlık Bakanlıklarına Mardin’in su problemi hakkında 1 soru önergesi vermiştir.

Abdürrahman Bayar ise senatoda düşük bir performans sergilemiş olup 1 tane diğer senatörlerin tekliflerinde imzası tespit edilirken kendisi doğrudan bir teklifte bulunmamış ve senatörlüğü boyunca senatoda konuşma yapmamıştır.

Mehmet Ali Arıkan, senatörlük görevi boyunca ilk imza sahibi olarak 5 kanun teklifinde bulunurken 2 tane de diğer senatörlerin teklifinde imzasının olduğu görülmüştür. 13 tane genel kurul konuşması yapan Arıkan, tamamı Mardin şehrinin sorunlarına dair ilgili bakanlıklara 8 adet soru önergesi vermiştir.

Bir başka Mardin senatörü olan Sait Mehmetoğlu'nun ise ilk imza sahibi olarak 1 kanun teklifinde bulunduğu diğer senatörlerin yapmış oldukları tekliflerde 8 imzası tespit edilmiştir. Çeşitli konularda 19 genel kurul konuşması yaptığı görülen Mehmetoğlu, çoğunluğu Mardin vilayetinin sorunlarının çözülmesi amacıyla 8 yazılı soru önergesi verdiği görülmüştür. Sait Mehmetoğlu ayrıca genel kurul konuşmaları esnasında çeşitli bakanlara 6 adet sözlü soru önergesi vermiştir.

1980 Askeri darbesinden 1 yıl önce Cumhuriyet Senatosu'na seçilen Cemil Çeçan ve İsmet Muharremoğulları ise Mardin senatörleri içerisindeki en az faaliyeti tespit edilen kişiler olmuşlardır. Cemil Çeçan'ın 1 genel kurul konuşması yaptığı tespit edilirken İsmet Muharremoğulları'nın komisyon görevi dışında bir faaliyeti tespit edilmemiştir.

KAYNAKÇA

30 Mayıs 1961 Tarih ve 10815 Sayılı Resmi Gazete.

31 Mayıs 1961 Tarih ve 10816 Sayılı Resmi Gazete.

18 Ocak 1964 Tarih ve 11610 Sayılı Resmi Gazete.

18 Mayıs 1990 Tarih ve 20522 Sayılı Resmi Gazete.

Abadan, Y. (1957). Osmanlı İmparatorluğu'nda Anayasa Sistemine Geçiş Hareketleri. *AÜHF Dergisi*, C: XIV, No: 1-4, s. 19.

Acar, E. (2022). 1964 Kısmi Senato Seçimlerine Dair Bir İnceleme. *Çanakkale: Çanakkale Araştırma Türk Yıllığı*, (34), s. 1-21.

Ahmad, F. (1994a). *Demokrasi Sürecinde Türkiye (1945-1980)*. Bil Yayıncılık.

Ahmad, F. (1994b). *Modern Türkiye'nin Oluşumu*. Sarmal Yayınevi.

Akılmak Topçu, S. ve Ural, S. (2021). “27 Mayıs Darbesi Sürecinde Basında İstanbul-Ankara Öğrenci Olayları”, *Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 25(4), s. 1674-1691.

Akıncı, A. ve Usta, S. (2016). “Türkiye’de Çok Partili Hayata Geçişte Etkili Olan Dış Faktörlerin Değerlendirilmesi”, *Isparta Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 21(1), s. 275-288.

Akşin, S. (1970). “Birinci Meşrutiyet Meclis-i Mebusanı’nın Ele Aldığı Başlıca Sorunlar (II)”, *Ankara: AÜSBF Dergisi*, XXIV(2), s.101-122.

Akşin, S. (1986). Jön Türkler. *Tanzimat’tan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi*, C: III, İstanbul: İletişim Yayınları, s.840-841.

Altuğ, Y. (2003). *Parlamento Hukuku*, Çağlayan Kitabevi.

Arsel, İ. (1954). “Çift Meclis Sisteminin Memleketimizde Tatbiki Hususunda Bazı Düşünceler, *Ankara: AÜHF Dergisi*, XI(3-4), s. 99-104.

Arsel, İ. (1965). “*Türk Anayasa Hukukunun Umumi Esasları, Birinci Kitap: Cumhuriyetin Temel Kuruluşu*”. Mars Matbaası.

Berkes, N. (2003). *Türkiye’de Çağdaşlaşma*. Yapı Kredi Yayınları.

Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi (1962-1980).

Çoker, F. (1998a). *Türk Parlamento Tarihi Cumhuriyet Senatosu Üyelerinin Özgeçmişleri Cilt: I (1961-1964)*. TBMM Vakfı Yayınları.

- Çoker, F. (1998b). *Türk Parlamento Tarihi Cumhuriyet Senatosu Üyelerinin Özgeçmişleri II. Cilt (1966-1980)*. TBMM Vakfı Yayınları.
- Çoker, F. (2002). *Türk Parlamento Tarihi: Cumhuriyet Senatosu Denetim Etkinlikleri, C:I*. TBMM Vakfı Yayınları.
- Demirci, H. A. (2006). *İkinci Meşrutiyette Ayan Meclisi (1908-1912)*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Dinçer, B. (2025). “Cumhuriyet Senatosu Mardin Üyesi Abdülkerim Saraçoğlu'nun Hayatı ve Senato'daki Faaliyetleri”. *Bingöl Araştırmaları Dergisi*, (23), s. 58-87.
- Erdoğan, A. (2014). “İslamiyet'ten Önce Türk Devletlerinde Meclis Anlayışı: Toy, Kengeş, Kurultay Örneği”. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(1), s. 39-52.
- Eroğul, C. (1990). *Çok Partili Düzenin Kuruluşu: 1945-1971 Geçiş Süresince Türkiye*. Belge Yayınları.
- Ertürk, Y. (2023). “27 Mayıs 1960 Askeri Darbesi ve Darbe Sürecinde Silahlı Kuvvetler İçindeki Bölünme ve Rekabet”. *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, 134(264), s. 1-42.
- Ezherli, İ. (1998). *Türkiye Büyük Millet Meclisi (1920-1992) ve Osmanlı Meclis-i Mebusanı (1877-1920)*. TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları.
- Gökyay, O. Ş. (2006). *Dede Korkut Hikâyeleri*. Kabalcı Yayınları.
- Gördeğir, E. ve Özbek, S. (2018). “Moğolların Mardin Kuşatması ve Hülagü'den Olcaytu'ya İlhanlı Artuklu Münasebetleri”. *Tarih ve Gelecek Dergisi*, 4(3), s. 106-118.
- Göyünç, N. (1969). *XVI. Yüzyılda Mardin Sancağı*. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Basımevi.
- İba, Ş. (2010). *Parlamento Hukuku*. İş Bankası Kültür Yayınları.
- İdem, T. (2015). *Adana (Seyhan) Milletvekilleri ve Siyasi Faaliyetleri (1920-1960)*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Harran Üniversitesi.
- İğdemir, U. (1989). *Heyet-i Temsiliye Tutanakları*. İ Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- İpekçi, A. (1971). “Senatoda Reform”. *Milliyet Gazetesi*, s. 1-9.
- Karal, E. Z. (1999). *Osmanlı Tarihi, C:VIII*. TTK Yayınları.
- Kepenek, Y. ve Yentürk, N. (2001). *Türkiye Ekonomisi*. Remzi Kitapevi.

- Kırkpınar, N. ve Çakmak, F. (2020). “27 Mayıs 1960 Askeri Darbesinden 15 Temmuz Darbe Girişimine Türkiyede Siyasi Yasak ve Mahkumiyetler”. *Çağdaş Türkiye Araştırmaları Dergisi*, 20(15), s. 243-280.
- Kubalı, H. N. (1953). “Çift Meclis”. *Siyasi İlimler Mecmuası*, (266), s.76-78.
- Lewis, B. (2000). *Modern Türkiye’nin Doğuşu*. Türk Tarih Kurumu.
- Lijphart, A. (2006). *Demokrasi Motifleri*, (Çev: Güneş Ayas ve Utku Umut Bulsun), Salyangoz Yayınları.
- MMTD, Türkiye Cumhuriyeti Anayasa Tasarısı ve Anayasa Komisyonu Raporu, C:3, B: 47.
- Okandan, R. G. (1947), *Amme Hukukumuzda İkinci Meşrutiyet Devri*, İstanbul Üniversitesi Yayınları.
- Onar, E. (1995). “Dünyada Parlamento Kavramının Doğuşu, Gelişimi ve Günümüzdeki Görünümü”. *Milli Egemenlik ve Demokrasi Kurultayı*, Ankara: TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları, s. 43-56.
- Onar, E. (2005). *Türk Parlamento Tarihi, TBMM-XII. Dönem (1961-1965), Cilt II*, Ankara: TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları.
- Ögel, B. (1981). *Büyük Hun İmparatorluğu Tarihi, C. 1-2*. Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Ögel, B. (1982). *Türklerde Devlet Anlayışı*. Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Ögel, B. (2002). “Devlet Meclisi ve Kurultay”. *Türkler Ansiklopedisi, C. 2, İstanbul: Yeni Türkiye Yayınları*, s. 874-887.
- Özbudun, E. (1995). “Seçim Sistemleri ve Türkiye” *AÜHF Dergisi*, 44(1), s. 521-539.
- Özcoşar, İ. (2018). “Şehir ve İktidar: Tanzimat Öncesi Osmanlı Mardin’inde İktidar”. *Mukaddime*, 9(1), s. 1-22.
- Özer, A. (1995). *Başkanlık Hükümeti Sistemi ve Bu Sistemin Türkiye Açısından Uygulanabilirliği*, Şekerbank Yayınları.
- Özer, M. A. (1999). “Parlamentolar ve Denetim Fonksiyonları”. *Sayıştay Dergisi*, (33), s. 24-61.
- Özgişi, T. (2011a). *Türk Parlamento Tarihinde Çift Meclis: Cumhuriyet Senatosu Örneği (1960-1980)*, (İstanbul, İstanbul Üniversitesi, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2011).
- Özgişi, T. (2011b). “Türk Parlamento Tarihinde Cumhuriyet Senatosu’nun Yeri”. *Türkiyat Mecmuası*, 21(2), s. 291-323.
- Özgişi, T. (2012). *Türk Parlamento Tarihinde Cumhuriyet Senatosu*. TBMM Basımevi.

- Öztaş, E. Ş. (2021). “Mahremî’nin Şehnâme’sinde Mardin Kalesi’nin Fethi”. *Interntional Journal of Mardin Studies*, 2(1), s. 7-25.
- Pantül, M. ve Yalçın, B. S. (1982). *Türk Parlamento Hukukunda İkinci Meclisler*, Cumhuriyet Senatosu Vakfı Yayınları.
- Seyitdanlıoğlu, M. (2009). “Eski Türklerde Devlet Meclisi “Toy” Üzerine Düşünceler”. *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 25(48), s.1-12.
- Soysal, M. (1968). *Anayasa Hukukuna Giriş*, Sevinç Matbaası.
- Szyliowicz, J. S. (1963). “1961 Türkiye Anayasası-Bir Analiz”. *İslam Araştırma Enstitüsü*, 2(3), s. 363-381.
- Şaylan, G. (1976). “Millet Meclisi’nin Meslek Açısından Yapısı, Bazı Düşünceler”. *Kanun-i Esasi’nin 100. Yılı Sempozyumu*, Ankara: Siyasi İlimler Derneği Yayını.
- Tanör, B. (2009). *Osmanlı-Türk Anayasal Gelişmeleri*. Yapı Kredi Yayınları.
- Tatar, T. (1997). *Türk Yönetim Sistemi*. Turan Yayınları.
- TBMM Arşivi, Abdülkerim Saraçoğlu’nun Seçim Mazbatası.
- TBMM Arşivi, Abdülkerim Saraçoğlu’nun Tercüme-i Hal Belgesi, Sicil No: 134.
- TBMM Arşivi, Abdürrahman Bayar’ın Seçim Mazbatası.
- TBMM Arşivi, Abdürrahman Bayar’ın Tercüme-i Hal Belgesi, Sicil No: 221.
- TBMM Arşivi, Cemil Çeçan’ın Seçim Mazbatası.
- TBMM Arşivi, Cemil Çeçan’ın Tercüme-i Hal Belgesi, Sicil No: 481.
- TBMM Arşivi, İsmet Muharremoglu’nun Seçim Mazbatası.
- TBMM Arşivi, İsmet Muharremoglu’nun Tercüme-i Hal Belgesi, Sicil No: 482.
- TBMM Arşivi, Mehmet Ali Arıkan’ın Seçim Mazbatası.
- TBMM Arşivi, Mehmet Ali Arıkan’ın Tercüme-i Hal Belgesi, Sicil No: 356.
- TBMM Arşivi, Mehmet Kemal Oral’ın Seçim Mazbatası.
- TBMM Arşivi, Mehmet Kemal Oral’ın Tercüme-i Hal Belgesi, Sicil No: 133.
- TBMM Arşivi, Sait Mehmetoglu’nun Seçim Mazbatası.
- TBMM Arşivi, Sait Mehmetoglu’nun Tercüme-i Hal Belgesi, Sicil No: 355.

- Tunç, B. (2020). “Türk Anayasa Tarihinde 1961 Anayasası’nın Yeri ve Önemi”. *Karadeniz Araştırmaları Balkan, Kafkas, Doğu Avrupa ve Anadolu İncelemeleri Dergisi*, 17(67), s. 657-692.
- Türk, H. S. (1981). “Açık Parlamento Üyeliklerinin Ara Seçimler Yoluyla ya da Yedeklerle Doldurulması”. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, (38), s. 3-52.
- Yaşar, Ş. (2021). “Mor Evgin ve Hristiyan Mistisizminin Tur Abdin Bölgesine Girişi”. *Mukaddime*, 12, s. 69-99.
- Yavuz, B. ve Bülbül, M. (2012). “Çift Meclis Sistemi ve Türkiye”. *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 16(1), s. 217-260.
- Yıldız, A. (2001). *İhtilalin İçinden Anılar–Değerlendirmeler*. Alan Yayıncılık.
- Yokuş, S. (2010). *Türkiye’de Yürütme Erkinde Değişen Dengeler*. Yetkin Yayınları.
- Zürcher, E. J. (2000). *Modernleşen Türkiye’nin Tarihi*. İletişim Yayınları.

EKLER

EK-1a: Abdülkerim Saraçoğlu'nun Tercüme-i Hal Belgesi

Kaynak: TBMM Arşivi, Abdülkerim Saraçoğlu'nun Tercüme-i Hal Belgesi, Sicil No: 134.

EK-1b: Abdülkerim Saraçoğlu'nun Tercüme-i Hal Belgesi

OTURDUĞU YER [*]	
ANKARA'DA	DIŞARDA

[*] Adres değiştirildikçe vakit geçirilmeden Genel Kâtipliğe bildirilmesi rica olunur.

HAL TERCÜMESİ (Kısaca)

Mardin'de 11. Mart 1377 Tarihinde doğdum. İlk ve orta Tahsilimi burada yaptıkten sonra, Liseyi Kayalar paşada okudum. İstiklal sınırsızları T.İ. Fakültesini 949 Sınırsızları Bitirdikten sonra gıda Sıbyalıpını T.İ. olarak Akça Kalesinde pırsınış T.İ. T.İ. olarak İfa Etti. Sonra 1956 Sınırsızları Eylemine Karar Mardin'de Serbest olarak çalıştım 356 Sınırsızları Eylemine Ankara Numune Hastanesine göz hastalıkları İhtisasım yapmali üzere T.İ. T.İ. 959 Sınırsızları Eylemine Mardin Devlet Hastanesi göz hastalıkları M.İ. ve Trakya Sonra İ.İ. hastalıkları yapıyorum. Son zamanlar Karar Ankara Hastanesi Van, Sınırsız, Bitlis, Diyarbakır, Mardin Trakya Böge Başkanlığında fakri olarak yapıyorum 26. Temmuz 961 Tarihinde Mardin Seçim Bölgesinde C.H.P. Sınırsızları Adaylığına Koy maki üzere İstifa ettim. C.İ. üs çocuk sahibiğim

(Signature)

Kaynak: TBMM Arşivi, Abdülkerim Saraçoğlu'nun Tercüme-i Hal Belgesi, Sicil

No: 134.

EK-1c: Abdülkerim Saraçoğlu'nun Tercüme-i Hal Belgesi

131

Seçildiği yer	Harp	Evli olup olmadığı ve kaç çocuğu bulunduğuna	Evli 2 çocuk
Adı ve soyadı	Abdülkerim Saraçoğlu	Memur ise, seçilmeden önceki son numarasına	Harp Devlet Hastanesi 808 Mutanharin
Babasının ve annesinin adı	İsmail, Ayşe	İhtisak derecesi ve son maaşını aldığı tarih	40 Asli 1 Ocak 1961
Doğduğu yer ve tarihi	Harp 11. Harp 337	Memur değilse intihaptan önceki son durumu	
Tahsili	Yüksek (Doktor)	Önceki devrelerde mebus intihabedilmiş ise devre ve intihap daireleri	
Hizmeti diller	Fr. 12 Kara Harp Kurumu	Yedek subay ise sınıf, rütbesi ve sicil numarası	Tymer Talim
İhtisam	808 Hastahaneleri mutahharin	Kayıtlı bulunduğu askerlik şubeleri ve numaraları	Harp
Kareri		Kuruma Mülhak seçildiği tarih	15.10.1961
İlim rütbesi	Doktor	Kaç öyle temsilini seçildiği	
İşi ve gücü	Doktor	Kuruma Mülhak intihak tarihi	25.10.1961

Kaynak: TBMM Arşivi, Abdülkerim Saraçoğlu'nun Tercüme-i Hal Belgesi, Sicil

No: 134.

EK-2: Abdülkerim Saraçoğlu'nun Seçim Mazbatası

Kurum M. 704-14 Örnek: 29

İli : Mardin CUMHURİYET SENATOSU ÜYELİĞİNE SEÇİLMİŞ
Çevresi : 4 OLANLARA VERİLECEK TUTANAK

Soyadı ve Adı	Doğum yeri ve tarihi	Mevki veya unvanı	Aldığı oy miktarı		Seçmen sayısı	Oy'una kullanan seçmenlerin sayısı	Seçim hakkında itiraz ve şikâyet olup olmadığı	DÜŞÜNCELER
			Bakımına	Yan ile				
Saraçoğlu Abdülkerim	Mardin 1921 11/Mart	Doktor.	44470	Kuruluş bu dâhil gün yatağı	113006	119396	Yok.	

Cumhuriyet Senatosu Üyeliğinin Seçimi Kanunu gereğince ilminde: yapılan seçim sonunda sayılı oyları ile ilminden
Cumhuriyet Senatosu Üyeliğine seçilmiş olduğuna gösterir bu tutanak Kurumumuz tarafından kendisine verildi. 16.10.1964.

İl Seçim Kurulu Başkanı Üye
 Üye
Fuat Bilgin Mehmet Pakdemir

Kaynak: TBMM Arşivi, Abdülkerim Saraçoğlu'nun Seçim Mazbatası.

EK-3a: Mehmet Kemal Oral'ın Tercüme-i Hal Belgesi

Kaynak: TBMM Arşivi, Mehmet Kemal Oral'ın Tercüme-i Hal Belgesi, Sicil No: 133.

[illegible]

133.

EK-4: Mehmet Kemal Oral'ın Seçim Mazbatası

Kanun M. 304/14

Örnek: 29 42

İli : *Mardin*

Civresi : *6*

CUMHURİYET SENATOSU ÜYELİĞİNE SEÇİLMİŞ
OLANLARA VERİLECEK TUTANAK

Soyadı ve Adı	Doğum yeri ve tarihi	Mevki veya mesnefi	Aldığı oy miktarı		Seçmen sayısı	Oy'una kullanan seçmenin sayısı	Seçim hakkında mütaz ve şikâyet olup olmadığı	DÜŞÜNCELER
			Rakamla	Yazı ile				
<i>Oral Kemal</i>	<i>Mardin 1920</i>	<i>Triccas</i>	<i>51821</i>	<i>elli bir bin sekizyüz yirmi bir</i>	<i>110006</i>	<i>114396</i>	<i>Yok.</i>	

Cumhuriyet Senatosu Üyeliğine Seçimi Kanunu gereğince ilminde yapılan seçim sonunda Cumhuriyet Senatosu Üyeliğine seçilmiş olduğunu gösterir bu tutanak Karaduman tarafından kendlatme terüldi.

19/10/1961

II. Seçim Kurul Başkanı

Üye

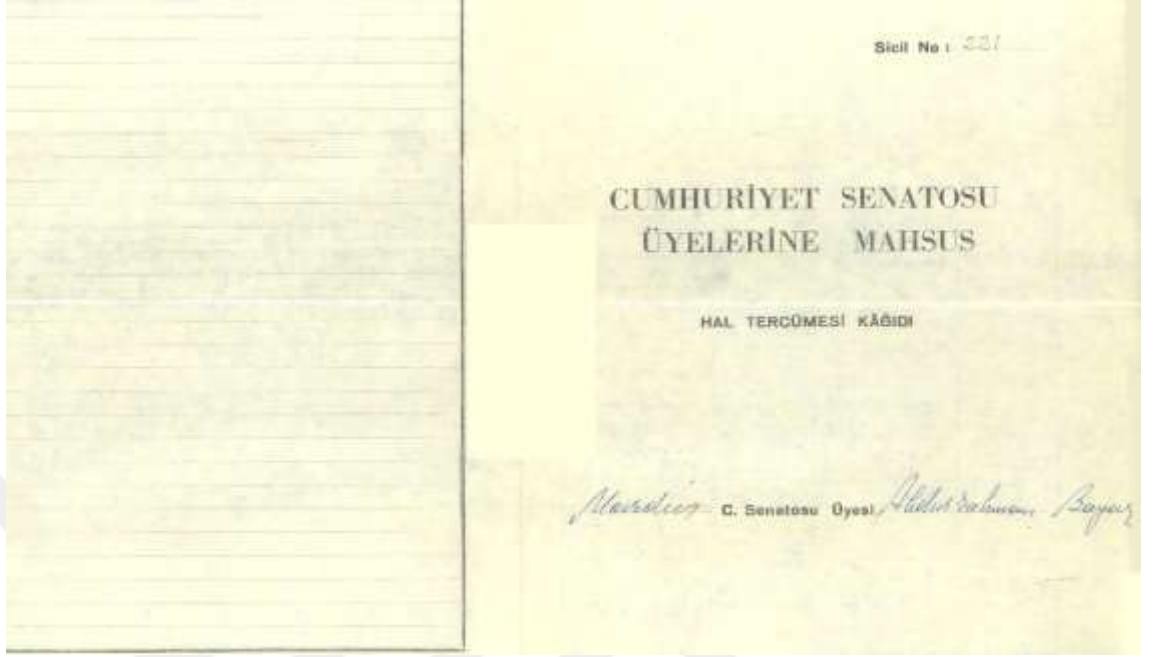
Üye

A. Zengin *Fuat Bilgin* *Mehmet Pakhom*

Kaynak: TBMM Arşivi, Mehmet Kemal Oral'ın Seçim Mazbatası.

EK-5a: Abdürrahman Bayar'ın Tercüme-i Hal Belgesi

Kaynak: TBMM Arşivi, Abdürrahman Bayar'ın Tercüme-i Hal Belgesi, Sicil No:

221.

EK-5b: Abdürrahman Bayar'ın Tercüme-i Hal Belgesi

[illegible]

Kaynak: TBMM Arşivi, Abdürrahman Bayar'ın Tercüme-i Hal Belgesi, Sicil No:

221.

EK-6: Abdürrahman Bayar'ın Seçim Mazbatası

Yak. H. 306/34
4074

Özellik : 97

Milletvekili seçimi
Sensu üyeliğine seçilmiş olanlara verilecek tutanak

III : Marslı

Soyadı ve Adı	Doğum yeri ve tarihi	Medeni ve mesleki durumu	Henüz olduğu yerin adı	Seçim hakkında ısrar ve şikâyet olup olmadığı	DÜŞÜNCELER
<u>Bayar</u> <u>Abdürrahman</u>	<u>Marslı</u> <u>Avr. 1930</u> <u>Tarih 1338</u>	<u>Asker</u>	<u>A.P.</u>	<u>Yoktur</u>	

Milletvekili seçimi ve 447 sayılı Yasa ile gereğince ilimizde yapılan seçim sonunda Bayar Abdürrahman ...nın ilimizden Seçilmiş Sensu üyesi seçilmiş olduğuna gittikçe bu tutanağın iki örneği Kurulumuz tarafından Yüksek Seçim Kuruluna gönderilerek bir örneği de kendisine verildi.

9.8.1968

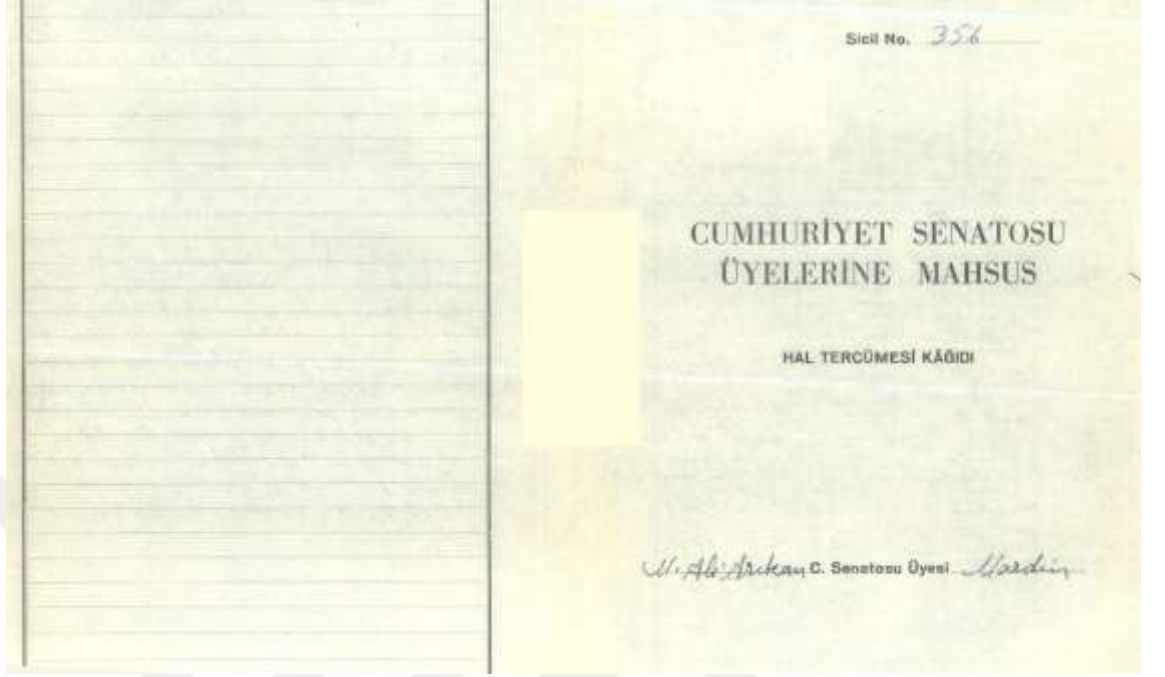
Başkan
Abdülhakem Arifoğlu

Üye
Mustafa Kaya

Üye
Mustafa Kaya

Kaynak: TBMM Arşivi, Abdürrahman Bayar'ın Seçim Mazbatası.

EK-7a: Mehmet Ali Arıkan'ın Tercüme-i Hal Belgesi

Kaynak: TBMM Arşivi, Mehmet Ali Arıkan'ın Tercüme-i Hal Belgesi, Sicil No: 356.

[illegible]

356.

EK-8: Mehmet Ali Arıkan'ın Seçim Mazbatası

Yas. M. 381/54
407/9
313
408

Grak : 10

Cumhuriyet Senatası üyeliğine
Milletvekiliğine

Seçilmiş olanlara verilecek tutanak

İl : Mardin

Soyadı ve Adı	Doğum yeri ve tarihi	Meşek veya tarikatı	Buğün olduğu siyasi partinin adı	Seçim hakkında, birak ve çıkıyor olup olmadığı	DÜŞÜNCELER
<u>Mehmet Ali Arıkan</u>	<u>Mehmet Ali Arıkan</u> 1932	<u>İsmailiyye</u>	<u>C. H. P</u>	—	—

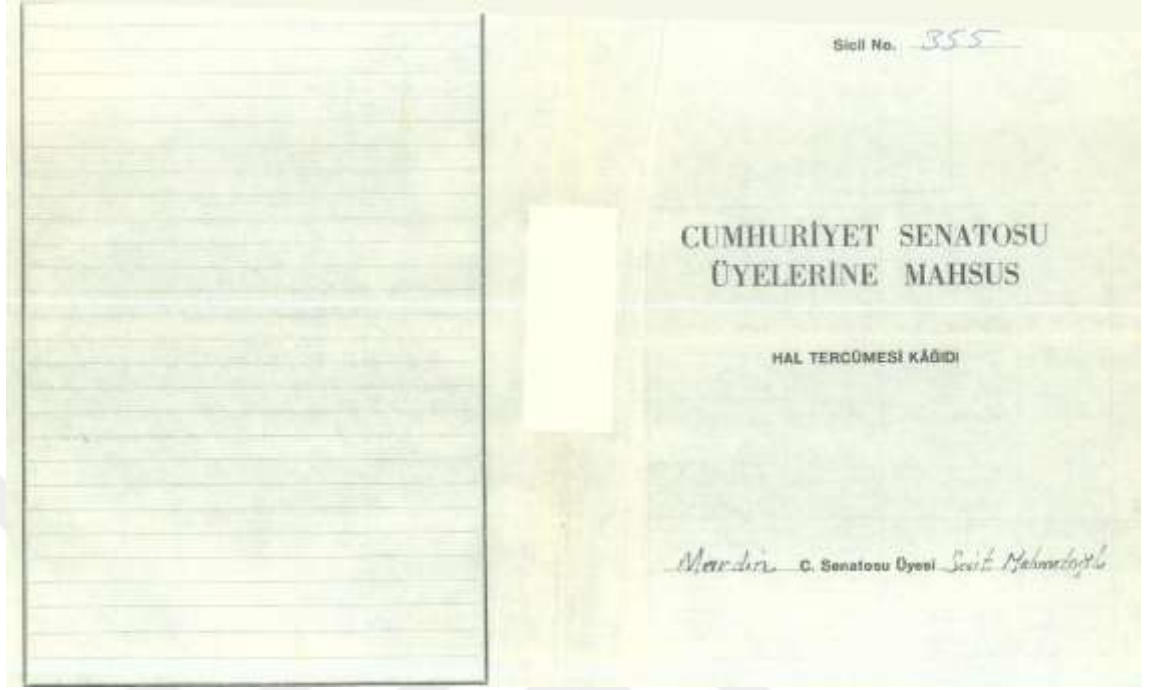
Milletvekili seçimi ve 407 sayılı Tazirler gıcışına qavranıada yapılan seçim anında Mehmet Ali Arıkan milletvekili olarak seçilmiştir. Bu tutanakta iki üyeliği Kararınca tarafından Yüksek Seçim Kuruluna gıcışlanarak bir dıvağı da kısıtlıdır. Verildi.

18-10-1954

Reşkan Mehmet Ali Arıkan Oye Mustafa Kemal Atatürk Oye Mustafa Kemal Atatürk

Kaynak: TBMM Arşivi, Mehmet Ali Arıkan'ın Seçim Mazbatası.

EK-9a: Sait Mehmetoğlu'nun Tercüme-i Hal Belgesi

Kaynak: TBMM Arşivi, Sait Mehmetoğlu'nun Tercüme-i Hal Belgesi, Sicil No: 355.

EK-9b: Sait Mehmetoğlu'nun Tercüme-i Hal Belgesi

[illegible]

Kaynak: TBMM Arşivi, Sait Mehmetoğlu'nun Tercüme-i Hal Belgesi, Sicil No:

355.

EK-10: Sait Mehmetoğlu'nun Seçim Mazbatası

Yasa 302/194
407/1
335
404

Örnek : 10

Cumhuriyet Senatosu Üyeliğine
Milletvekiliğine

Seçilmiş olanlara verilecek tutanak

31.) *Mazbata*

Soyadı ve Adı	Doğum yılı ve tarihi	Matruk veya ameli	Doğru olduğu ayın partinin adı	Seçim hakkındaki listede ne gibiymiş olduğu belirtilmiştir	D Ü Z Ü N C E L E R
Sait Mehmetoğlu	1919	İstiklalîyetin Üye- si	İstiklal Partisi	-	-

Milletvekili seçimi ve 447 sayılı Kanun gereğince görevinde bulunan seçilmiş olanlar
seçilmiş olduğu gibi bu tutanaka iki kopye Kurulmuş olanlardan bir kopye Seçim Kurulu tarafından bir kopye de kendisine verildi.

19

Başkan Oye Oye

Kaynak: TBMM Arşivi, Sait Mehmetoğlu'nun Seçim Mazbatası.

Yılı 1929

CUMHURİYET SENATOSU
ÜYELERİNE AIT ÖZGEÇMİŞ
FORMU

Adı Ali Rıza Üyesi Emil Şenay

146

EK-11b: Cemil Çeçan'ın Tercüme-i Hal Belgesi

STANDARD FORM NO. 1		STANDARD FORM NO. 1	
ORGANIZATION		OFFICIAL DESIGNATION	
Title:		Title:	
To: (Name and address of the person to whom this document is being sent.)			

RECORDS			
Record #	NAME	Full name (including all names)	Full name (including all names)
Age (years)	Emil C. C. C.	Age (years)	Age (years)
Address (city, state, zip)	Alaska	Address (city, state, zip)	Address (city, state, zip)
Height (inches)	5' 10"	Height (inches)	Height (inches)
Weight (pounds)	150	Weight (pounds)	Weight (pounds)
Education	High School	Education	Education
Occupation	Teacher	Occupation	Occupation
Marital Status	Single	Marital Status	Marital Status
Religion	Protestant	Religion	Religion
Other		Other	Other
Signature		Signature	Signature
Date	1957	Date	Date

RECORDS	
Record #	NAME
Age (years)	Emil C. C. C.
Address (city, state, zip)	Alaska
Height (inches)	5' 10"
Weight (pounds)	150
Education	High School
Occupation	Teacher
Marital Status	Single
Religion	Protestant
Other	
Signature	
Date	1957

Kaynak: TBMM Arşivi, Cemil Çeçan'ın Tercüme-i Hal Belgesi, Sicil No: 481.

EK-12: Cemil Çeçan'ın Seçim Mazbatası

Yasa No. 264-34
497-1
121
484

Özellik : 10

Cumhuriyet Senatosu Üyelikine
...Milletvekili Üyelikine...

Seçilmiş olanlara verilecek tutanak

İl : MANİSA

Soyadı ve Adı	Doğum yeri ve tarihi	Haslık veya menahi	Buğün olduğu ilin parti adı	Seçim hakkında ilim ve gideler olup olmadığı	DÖŞÜNCELER
ÇİÇEK CUMİL	KIRILTI 1939	İHAAT MÜHÜRÜ MUTAKAT	CUMHURİYET HALK PARTİSİ	—	

Milletvekili seçimi ve 40 sayılı Yasalar gereğince tevessülde yapılan seçim sonunda Özellik ÇİÇEK en (çok) oylarla Cumhuriyet Halk Partisi seçilmiştir. Bu kararın ilmi (ilmi) Kararname tarafından Yüksek Seçim Kuruluna gönderilmek bir örneği de kendisine verildi.

15.12.1939

Oya

M. Sıracıoğlu

Oya

At. Sıracıoğlu

Kaynak: TBMM Arşivi, Cemil Çeçan'ın Seçim Mazbatası.

[illegible]

149

EK-14: İsmet Muharremoğulları'nın Seçim Mazbatası

Yasa No: 208/24
447.1
531
458

Örnek: 11

Cumhuriyet Senatosu İçin
Milletvekilliği

Seçilmiş olanlara verilecek tutanak

İsmet MUHARREMOĞULLARI

Soyadı ve Adı	Doğum yeri ve tarihi	Mevki veya mesleki	Bağlı olduğu siyasi partinin adı	Seçim hakkında diğer ve ek bilgi olup olmadığı	NOTLAR
MUHARREMOĞULLARI İSMET	İSTANBUL 1938	AVUKAT	ADANAT PARTİSİ	—	

Milletvekili seçimi ve 447 sayılı Yasalar gereğince gerçekleştirilen seçim sonunda İsmet MUHARREMOĞULLARI Aile Kurulundan Cumhuriyet Senatosu'na seçilmiş olduğu görülmüştür. Bu tutanağa iki örnek Kurulunuz tarafından Yüksek Seçim Kuruluna gönderilmek üzere bir örneği de kendinize verildi.

19 / 10 / 1979

Beşer
M. Bülent ERGÜL

Oya
M. Nispet ARSLAN

Oya
M. Sıddık ÇETİNKAYA

Kaynak: TBMM Arşivi, İsmet Muharremoğlu'nun Seçim Mazbatası.